DEMOKRATİK GÜÇLER TEKELCİ SERMAYENİN SALDIRISINI GERİ PÜSKÜRTTÜ
Ali ÖNGEN

ÇOCUĞUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMASI
Rıza AVCAN

HÜÇBİR AYIRIM GÖZETMEYEN EĞİTİM
Jacques MÜHLETALER

ÇOCUKLAR İÇİN EDEBİYATIN DÜŞÜNSEL YÖNÜ
Ahmet UYSAL

ÇOCUK EĞİTİMİNDE TİYATRO
Yılmaz ELMAS

SEN TEK BAŞINA DEĞİLSİN
Özgen SEÇKİN

GÜNEY AFRİKA'NIN ÖZGÜRLÜK BİLDİRGESİ
Çeviren : Rüştü APAYDIN

ÇOCUK ŞİİRLERİ
İsmail UYAROĞLU

ŞİLİ'NİN GÖZYAŞLARI (Şiir)
Mustafa B. GÜNEŞ

ŞİİRLER
Savaş CANOĞUL

BİR YERYÜZÜ ŞARKISI (Şiir)
Mustafa ÖCAL

ŞİİRLER
İbrahim USTA

KOLTUKLARI YOK Kİ (Hikâye)
Mehmet SEMİH

ONLARDAN BİRİ (Hikâye)
Fahrettin DEMİR

DEYUSLAR (Hikâye)
Ahmet YEŞİLTEPE

DERGİ VE GAZETELERDE
Mehmet BAYRAK

«AŞIKLAR GİDEMEZ BİR SEFAYINDAN»
Süleyman YAĞIZ

YENİ TOPLUM

TÖB-DER'in AYLIK EĞİTİM BİLİM ve SANAT DERGİSİ

KASIM 1976 ★ YIL : 1 ★ SAYI : 12

TÖB-DER adına sahibi : **Gültekin GAZİOĞLU** ★ Sorumlu Müdürü : **Mustafa DÜZGÜN** ★ Genel Yayın Yönetmeni : **Ömer ARSLAN** ★ Fiyatı : 5 lira ★ Abone : Yıllık 50, altı aylık 25 Lira ★ Adres : Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 14/1 — Demirtepe - Ankara
Tel : 17 49 27 - 25 14 52

demokratik güçler tekelci sermayenin saldırısını geri püskürttü

Ali ÖNGEN

Türkiye'nin devrimci ve demokratik güçleri son bir buçuk ay içinde, verdikleri genel veya mevzii mücadelelerde, tekelci burjuvaziye, onun en gerici kesimlerine ve diğer ortaklarına karşı önemli bir başarı kazanmıştır, faşist tırmanış özlemlerine ve girişimlerine küçümsenmeyecek bir darbe indirmişlerdir.

İşçi sınıfı devrimcilerinin ve TÖB-DER yayın organlarının da daha önceden gösterdikleri gibi demokratik ve anti-demokratik güçler arasındaki bu mücadele, son aylarda Devlet Güvenlik Mahkemeleri konusunda odaklaşmış, fakat, gerçekte DGM konusunun sınır ve kapsamını fersah fersah aşan bir kapsam ve derinlik taşımıştır. Gelişen sosyal pratik, işçi sınıfı devrimcilerinin bu görüşünü doğrulamış, onların öngörülenlerinin isabetini kanıtlamıştır.

Bir yandan işçi sınıfının ve onun öncü siyasal güçlerinin, devrimci-ilerici sendikal hareketinin başını çektiği, geniş aydın kesimlerinin ve emekçi yığınlarının katıldığı bir demokratik güçler kanadı, öte yandan bunun karşısında, tekelci sermayenin en gerici ke-

simlerinin ve diğer egemen sömürücülerin başını çektiği anti-demokratik Milliyetçi Cephe... Evet, gerçekten de mücadele bu iki temel demokratik ve anti-demokratik sosyal güçler kümelenmesi arasında geçmiştir... Kazanan taraf devrimci - demokratik güçler olmuştur. Bu zafer, sadece faşist DGM'leri bertaraf eden bir demokratik kazanımdan ibaret kalmamış, mücadelenin taşıdığı kapsam ve derinliğe bağlı olarak, devrimci-demokratik güçlerin, işçi sınıfı ve emekçi halk hareketinin daha ileri devrimci-demokratik kazanımlar elde etmesi için elverişli koşulların doğmasına, yeni olanakların yaratılmasına yol açmıştır. Eğer, devrimci, ilerici ve tüm demokratik güçler bu olanakları ve koşulları iyi değerlendirebilirse, DGM'lere ve genel sermaye saldırısına karşı kazanılan bu zafer, yeni başarıların ve kazanımların müjdecisi, yeni atılımların başlangıcı olabilir. Fakat bu başarının böyle bir kimlik kazanabilmesi kendiliğinden gerçekleşmez, işçi sınıfımızın öncü siyasal güçleri başta olmak üzere, tüm ilerici-demokratik güçlerin somut hedeflere yönelik geniş kapsamlı bir mücadele gütmeleri, emekçi halkımızın güncel demokratik, siyasal ve ekonomik talepleri etrafındaki eylem birliğini gerçekleştirerek, kitleleri demokrasi, bağımsızlık ve barış yönünde, faşizme, emperyalizme, şovenizme ve tekellerin egemenliğine daha ileri ölçülerde seferber etmeleri şarttır.

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ VE GENEL ANTİ-DEMOKRATİZM

Kendisine Milliyetçi Cephe adını veren topluluk, Türkiye'deki en gerici, en kanlı, en sömürgen ve anti-demokratik güçlerin siyasal platformdaki yansımasından başka birşey değildir. Bu kanlı ve zalim yönetim, işbaşına geldiğinden bu yana halkımıza zulüm ve gözyaşından, kahır ve elemden başka birşey getirmemiştir. Gençleri, öğretmenleri, işçileri kurşunlatmış, iktidara gelir gelmez ilk iş olarak (1 Mayıs 1975'den itibaren o zamanki sıkıyönetim aracılığıyla) grevleri yasaklatmış, işçi sınıfımız ve emekçi halkımız üzerindeki egemen baskı ve sömürüyü büsbütün şiddetlendirmiş, sınıf mücadelesini kan ve zor yoluyla bastırmak için elinden gelen bütün olanakları denemiş, kullanmağa çalışmıştır. MC işbaşına geldiğinden bu yana, halkımızın yoksullaşması artmış, işçilerin ve diğer emekçilerin yaşama ve çalışma koşulları daha çok kötüleşmiştir.

Keskinleşen bu sınıf çelişkilerine paralel olarak ve ülkemizdeki devrimci-ilerici güçlerin çabalarıyla, emekçi halkımızın uyanışı ve yabancı-yerli tekelci sermaye ile ortaklarına karşı sınıf mücadele-

si yükselmiştir. Bu sınıf mücadelesini ve sosyal uyanışı bastırmak, gitgide hareketlenen emekçi kesimleri geriletip, yıldırmak, sindirmek için egemen sınıfların en gerici kesimleri ve onların siyasal güçleri Türkiye'de emekçi halk üzerinde, sosyalist ve diğer demokratik güçler üzerinde terör estirme politikasına başvurmuşlardır:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, halk güçlerine azgınca saldıran tekelci burjuvazi ve onun diğer ortakları, öğrencilere, öğretmenlere işçilere karşı faşist tertip, komplo, saldırı ve cinayetler düzenlemişlerdir, düzenlemektedirler.

İşçi sınıfımızın ve diğer emekçilerin ekonomik-demokratik plandaki sınıf mücadelesine azgınca saldırmışlardır. Grev kırıcılığı yapmışlar, 12 Mart'ta bile eşi görülmemiş bir öğretmen, memur, aydın kıyımına girişmişler, köylüler üzerindeki jandarma baskısını yoğunlaştırmışlar, özellikle Doğu Anadolu emekçilerinin kurtuluş mücadelesine karşı egemen şovenist-ırkçı terörü ve her türlü anti-demokratizmi, hatta kanunsuzluğu alabildiğine şiddetlendirmişlerdir.

Türkiye emekçilerinin ulusal ve sosyal uyanışlarını frenleyebilmek için ağır bir siyasal baskı mekanizması oluşturmağa gayret etmişler, askeri açık faşist bir diktatörlüğü getiremeseler bile, hiç değilse, bir sivil faşist polis devleti oluşturup halka daha fazla kan kusturmanın yollarını aramışlar, bu doğrultuda adımlar atmışlardır.

Bu siyasal baskılar parelelinde, ülkemizde zaten son derece kısıtlı olan burjuva-demokratik özgürlükleri büsbütün boğmağa çalışmışlardır. 1974 kısmi siyasi affından sonra önemli ölçüde boşalmış bulunan siyasi zindanlar yeniden devrimcilerle, ilericilerle, siyasi tutuklularla dolmağa başlamıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 141-142-146-159-311 ve 312. maddeleri alabildiğine uygulanmağa başlanmış, sosyalist partilerin başkan veya genel sekreter düzeyindekiler dahil olmak üzere çeşitli kademe yöneticilerinden tutun da yerel TÖB-DER şube yöneticilerine, ya da çeşitli gençlik örgütleri yöneticilerine kadar bazı sosyalist ya da ilerici yazarlara kadar çok sayıda devrimci-ilerici tutuklanmıştır. Kısacası, milliyetçi, yani gerici ve karşı-devrimci güçler, sosyalist ve ilerici güçler üzerinde, ya da hoşlanmadıkları birtakım siyasi akımlar üzerinde baskı kurmağa

çalışmışlardır. Ayrıca birçok TÖB-DER şubesi dahil olmak üzere çok sayıda demokratik örgüt vali-kaymakam buyruğuyla kapatılmıştır.

MC, birtakım burjuva demokratik kurumları da hiçe saymış, yani burjuvazi, bizzat kendi koyduğu yasaları da çiğnemiştir. Danıştay kararları uygulanmamış, Anayasa Mahkemesine saldırılmış, TRT işgal edilmiş, TRT'de sadece karşı devrimci yayınlar değil, aynı zamanda anti-demokratik yayınlar üzerinde titizlik gösterilmiş, özerk olması gereken radyo ve televizyon araçları, MC'nin borazancı başılığıyla görevlendirilmiştir.

İşte bütün bu ekonomik ve siyasal baskılar içinde, Devlet Güvenlik Mahkemeleri özel bir yer ve önem taşımıştır. Nisbi bir demokratizme sahip olan, hiç değilse mevcut yasaları çiğnemeyen olağan yargı organları, MC'nin faşist uygulama ve tırmanış özlemlerine uygun düşmediği için; 12 Mart faşist yönetiminin parlamenter yollarla devamını amaçlayan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, MC gericiliğin elinde «bulunmaz birer Hint kumaşı olarak», karşı devrim için hizmet görmüştür.

Demek ki, Devlet Güvenlik Mahkemeleri soyut ve egemen sınıflardan kopuk birer faşist baskı organı değillerdi. Bu kurumlar doğrudan doğruya uluslararası gericiliğin ve yerli tekelci sermaye ile ortaklarının politik ve ekonomik çıkarlarını koruyan hukuki baskı araçları arasında önemli bir yer tutmaktaydılar.

Yani yabancı ve yerli tekelci burjuvazinin ve onların askeri bürokratik mekanizmalarının bir parçası olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, egemen sınıfların ve burjuva üst yapı kurumları bütünlüğü'nün özgül bir parçası idi. Egemen gerici faşist güçlerin, genel olarak anti-demokratizmin ve karşı devrimin emekçi halk güçlerine, onların öncü ya da ilerici politik-demokratik örgütlerine, kurumlarına bireylerine ve devrimci ilerici değer yargılarına azgınca saldırısının özel bir aracı olarak işlev görmüştür DGM'ler.

İşte bu nedenlerden ötürü, Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı ülkemizin bütün demokratik güçlerinin ve bu güçler arasında özellikle işçi sınıfı sosyalisti güçlerin, işçi sınıfı bilimine yaklaşan, işçi sınıfı öncülüğünde kenetlenmeyi daha bugünden seçmiş ilerici aydın kesimlerin, dinamik öğretmen, öğrenci ve teknik eleman kitlesinin, ilerici demokratik kadın hareketinin verdiği mücadele sadece basit bir anti-demokratik kuruma, Anayasa Mahkemesi tarafın-

dan ilga edilmiş yasa dışı bir örgüte karşı yönelmiş olağan bir demokratik mücadeleden ibaret değildi. Devrimci-demokratik güçlerin bu demokrasi ve özgürlük savaşı, gerçekte, doğrudan doğruya bir devrim ve karşı-devrim sorunuydu. Gerçi, bu değerli ve zorunlu uğraşa, demokratik ilerici cephede sadece devrimci güçler katılmadılar. Aynı zamanda, devrimci olmayan diğer demokratik güçler de katıldılar. Ama mücadelenin kaderini belirleyen ve demokratik güçlerin topyekûn zaferini güvence altına alan esas temel güçler, hiç kuşkusuz genel olarak devrimci ve özel olarak sosyalist devrimci güçler oldu, yani işçi sınıfımızın öncü sosyalist güçleri oldu.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasa tasarısına karşı mücadele, gerçekte doğrudan doğruya uluslararası gericiliğe, yerli tekelci burjuvaziye özellikle onun en gerici kesimlerine uluslararası ve yerli gericiliğin anti-demokratizmine, faşizmine, ırkçılığına ve şovenizmine; kısacası yabancı yerli - tekelci burjuva egemenliğine karşı yönelmiş bir mücadele idi.

Egemen gerici güçler ne pahasına olursa olsun bu yasa tasarısını Meclislerden geçirmek istediler. Sadece onunla da kalmadılar. Azgın saldırılarla, bu meselenin DGM kapsamını aşıp, tüm demokratik güçlerle, tüm anti-demokratik güçler arasında kıyasıya bir mücadele görünümü almasını getirdiler. Böylelikle, DGM konusundaki mücadele, DGM'nin de ötesinde demokratik güçlerin **güncel plandaki** hayati bir sorunu haline geldi. Bu mücadelenin kaybedilmesi, işçi sınıfı devrimcilerinin de daha önceden isabetle saptadıkları gibi, karşı devrimin ve anti-demokratizmin devrimci-demokratik güçler karşısındaki daha azılı bir saldırısını getirecek, karşı devrime güç ve moral kazandıracak, onu yeni bir gerici-faşist atağa kaldıracaktı.

Buna karşılık, devrimci demokratik güçlerin bu çok önemli mücadeleden zaferle çıkması, işçi sınıfı ve diğer halk güçleri için daha elverişli koşullar yaratacak, devrimci demokratik mücadeleye ivme kazandıracak, yeni ileri atılımların başlangıcı olacaktı.

Verilen mücadelenin vardığı sonuç, bu koşulları gerçekleştirmiştir. Son aylarda devrimci ilerici yurtsever ve diğer demokratik güçlerin verdiği mücadele, sanıldığından da ötede bir anlam ve değer taşımaktadır. Gerici egemen güçler anti-demokratik bir parlementer çoğunluğu ile halkımızın ve toplumumuzun demokratikleşmesinin çok gerisinde kalmış gerici bir parlementer çoğunluğu ile, istedikleri gibi at koşturamayacaklarını görmüşlerdir. Gerçekten de anti-demokratik yasalarla oluşan parlementonun bugünkü bileşimi **sadece işçi sınıfımızın ve halkımızın özlemlerinin** çok dışında kalmamakta, aynı zamanda, halkımızın bugün varmış olduğu uyanış düzeyinin ve demokratikleşme derecesinin de çok ama çok gerisine düşmektedir. En azından şu kanıtı göstermek, yeterince açıklayıcı olacaktır: dört yüz bin kadar işçi, Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı, sosyalist güçler öncülüğünde siyasi grev eylemine girişmiştir. Ayrıca yüzbinlerce aydın emekçi yani sayıları milyonlara varan ileri kitleler DGM'lere karşı radikal bir mücadele vermişlerdir. Bu radikalizm, parlemento bileşiminin ve perlementodaki sol kanadın çok ilerisinde olmuştur. Demek ki, halkımızın bugünkü demokratlaşma ve radikalleşme düzeyi parlementoya yansımamakta, bunun önüne çeşitli yasal ve diğer nesnel ya da öznel engeller dikilmektedir. Buna rağmen Parlementodaki sol kanat milletvekilleri, kitlelerin DGM konusunda yükselen demokratik talepleri ve mücadeleleri sonucunda, DGM konusunda özellikle son zamanlarda net ve kararlı bir tutum takınmılşardır.

DGM'lere karşı verilen demokrasi ve özgürlük mücadelesinin **ikinci** önemli noktası, kitle hareketinin, kitle mücadelesinin sosyal **ve** siyasal yaşamı giderek daha fazla etkilediğini, yoğun bir kitle uğraşının, yani kitleleri demokrasi ve özgürlük yolunda seferber etmenin, bu konuda kararlı davranmanın emekçi halk güçlerine yeni kazanımlar getireceğini bu bilimsel doğruyu bir kez daha kanıtlaması olmuştur. Özellikle geleceğe dönük olarak demokrasi, bağımsızlık ve barış mücadelemizde, bu faktörün değerlendirilmesi gerekir.

DGM'ler noktasında odaklaşan, ama kapsamı ve anlamı çok daha geniş ve derin olan bu mücadelenin bize öğrettiği çok önemli bir ders ve getirdiği önemli bir sonuç da şudur: Türkiye'de sosyalist olsun ya da olmasın, tüm devrimci ilerici ve demokratik güçlerin, ortak asgari hedefler etrafında, güncel ekonomik, demokra-

tik ve siyasal talepler üzerinde ortak eylem yürütmeleri için nesnel (objektif) koşullar vardır. Bu mücadelede, her ne kadar devrimci demokratik güçler merkezi düzeyde ve yurt çapında bir demokratik güçbirliğini, ilerici işbirliğini gerçekleştirmemiş iseler de, eskiye kıyasla, ortak hareket ve çabalar göreli bir gelişkinlik göstermiştir. Esasen, demokratik güçlerin eylem birliği de ancak böyle, somut pratik içinde ve güncel ivedi demokratik istemler çevresinde gerçekleşebilir. Buna rağmen demokratik güç ve eylem birliğinin merkezi düzeyde gerçekleşmesinin önünde pekçok öznel (sübjektif) engel vardır. DGM'lere karşı verilen mücadeleden dersler çıkarırken, hareket içindeki eksiklik ve zayıflıkların daha çok bu eylem birliği eksikliğinden, merkezi güdüm ve örgütlenme zaaflarından kaynaklandığını bilmemiz gerekir. Eğer merkezi düzeyde demokratik eylem birliği gerçekleştirilebilirse, önümüzdeki demokrasi, özgürlük, bağımsızlık ve barış mücadelesinde, bu kaçınılmaz gerek yerine getirilebilirse, ve getirilebildiği ölçüde yeni kazanımların derecesi de o kadar fazla olacak, yani yeni mücadeleler de o denli başarı ve etkinlik kazanacaktır.

DGM'lere karşı verilen mücadelede, gerçeklerin ve hayatın (devrimci sosyal pratiğin) yeniden ve yeniden, bir kez daha kanıtladığı gerçek de şudur: toplumun ve dünyanın bilimsel ve tarihsel öncüsü olan işçi sınıfı, Türkiye'de de nitel ve nicel ağırlığını göstermiş, sadece sosyalist mücadelede değil, onun kopmaz bir bileşeni olan demokratik mücadelede ve kısa erimli, ivedi güncel demokratik ekonomik politik mücadelede de söz sahibi olduğunu, eylem içindeki yerini güçlendirmekte olduğunu uzun olmayan bir gelecekte, siyasal arenada da devrimci inisiyatifi eline geçireceğini göstermiştir.

Böylece işçi sınıfı bu önemli demokratik göreve ağırlığını koymuş, kendi fedakâr ileri atılımıyla sadece tekelci burjuvaziyi ve diğer gerici ortaklarını yenilgiye uğratmakla kalmamış, aynı zamanda, uluslararası gericiliğin ve yerli tekelci burjuvazinin karşı devrimci kollarından olan devrimci maskeli bozguncuları da hüsrana uğratmıştır. Öte yandan işçi sınıfımızın güncel ve ivedi demokratik sorunumuzda gösterdiği devrimci etkinlik ve hareketlilik, Türkiye solu içindeki sapmalara da özlü, kesin, ve açık seçik bir cevap olmuştur. İşçi sınıfımızın genel grev eylemi, güncel ekonomik demokratik talepleri ve bu uğurda verilen mücadeleyi küçümseyerek «ya hep ya hiç» mantığıyla hareket eden, koşulları olgunlaşmadan kit-

leleri özellikle ilerici öğrenci kitlesinin bir kesmini «hep» için harekete geçirmeğe çalışan, buradan yola çıkarak emekçi yığınları serüvenlere sürüklemeği düşleyen, bunu başaramıyanca da hırçınlaşıp bilimden ve işçi sınıfından büsbütün uzaklaşarak kendini «dar grup eylemciliği» adı verilen serüvenci davranışlara kaptıran «sol» kanat revizyonizminin, yani goşizmin bütün önyargılarını ve kof slogancı laf kalabalığını teşhir etmiş, goşizme işçi sınıfı biliminin ve pratiğinin kaçınılmaz darbelerinden birisini daha indirmiştir.

İşçi sınıfımızın DGM'lere karşı giriştiği yığınsal siyasi hareket, aynı zamanda sağ kanat revizyonizmine de pratik bir ders niteliğini taşımıştır. Bilindiği gibi, Sağ kanat revizyonizmi soyut olarak işçi sınıfı öncülüğündeki emekçi halk iktidarını savunur. Ama bu modern revizyonizm gerçekte, yani pratikte, kitlelere devrimci siyasal iktidar hedefini göstermez. Güncel talepleri abartır. Bu talepler uğruna verilmesi gereken ve de verilen kısa erimli demokratik ekonomik siyasal mücadeleyi mutlaklaştırır. Yani temel mücadele ve esas hedef olan işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin nihai kurtuluş sıçramasını siyasal iktidar sorununu gözardı eder. Emekçi yığınları sadece günübirlik mücadeleler içine hapsederek, gündelik çıkarlar ile oyalar. Siyasi iktidarın devrimci demokratik güçler tarafından devralınması için verilen mücadeleyi küçümsemeğe, gölgelemeğe ve ertelemeğe çalışır. Onun esas özelliği güncel demokratik mücadeleyi mutlaklaştırmak olduğu halde, sağ kanat revizyonizmi bu planda oldukça yaya kalmış, DGM'lere karşı verilen mücadelede hemen hiç bir kayda değer varlık göstermemiştir. Ayrıca işçi sınıfının bu siyasi davranışı karşısında sağ revizyonizm, çekimser, kuşkucu hatta bir ölçüde yadsıyıcı bir tutum takınmıştır. Böylece, sosyal mücadelede pasifizm özelliği söz konusu modern revizyonizmin bu niteliği bir kez daha açığa çıkarılmıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı verilen demokratik mücadeleden çıkartacağımız başkaca dersler de var. Ama yukarıda sıraladığımız bu noktaları temel öğeleri oluşturduğu için, ikincil önem taşıyan, ve **Yeni Toplum** dergisinin işlevinin sınırlarını aşan konulara girmeyeceğiz.

TEKELCİ SERMAYE SALDIRISINI ŞİDDETLENDİRİYOR :

DGM konusundaki demokratik ve anti-demokratik güçler mücadelesi kısa zamanda yükseldi, kızıştı. Mücadelenin gelişimi iyi-

den iyiye devrimci-demokratik güçlerin lehine ağır basmağa başladı. Bunun üzerinde, DGM yasasını parlementodan geçiremeyeceklerini iyice anlayan egemen gerici güçler, devrimci ilerici güçlere gözdağı vermek için, işçi sınıfımıza, tüm halk güçlerine ve Türkiye'deki devrimci demokratik gelişime karşı yoğun bir saldırıya geçtiler.

MC topluluğunun en yetkin ve etkin sözcülerinden, politikacılarından sıkıyönetim tehditleri yağmağa başladı. Sadece bu kadarla kalmadı. «Kimin kimden güçlü olduğu belli olmaz», ya da «iş kaba kuvvete dökülünce, kimin kaybedeceği, kimin kazanacağı belli olmaz» yollu açık faşist tehditler savrulmağa başlandı. Bu tehditlerin en sivrisi faşist komandolardan ve onların siyasi örgütünün liderlerinden geliyordu. Bu ne demekti? İşçiler, öğretmenler, teknik elemanlar, öğrenciler, geniş ilerici yığınlar Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı meşru müdafaa haklarını kullanıyorlardı.

Ne işçi sınıfı ne de diğer demokratik yığın örgütleri işi kaba kuvvete dökmüş değillerdi. Gene MC ileri gelenlerinin iddia ettiğinin aksine, mesele sokağa bile dökülmemişti. Kaldı ki, bunların sokak dediği şey, demokratik kitle eylemleri, toplantı, gösteri ve yürüyüşleridir. Bu demokratik eylemler hem mevcut kısıtlı demokrasinin yasalarında bile vardır, hem de MC yöneticilerinin dillerinden eksik etmedikleri «hürriyetçi demokrasi»de, yani gelişkin batı burjuva demokrasilerinde bu gösteri özgürlükleri Türkiye'dekinden çok çok daha geniştir. Şu halde, MC topluluğunun yöneticileri DGM'lere karşı verilen mücadelede kitle gösteri ve mitinglerine, yürüyüşlerine çatmakla, sadece demokrasiyi değil, aynı zamanda yasaları da bir kez daha ve açıkça çiğnemişlerdir.

Öte yandan, MC ileri gelenlerinin «sokak» ya da «kaba kuvvet adını verdikleri» meşru ve demokratik hareketler arasında en önemlisi dört yüz bine yakın işçinin katıldığı siyasi grev eylemi olmuştur. Bunun kaba kuvvetle ilgisi nedir? İşçiler kendi haklarına, tüm halkın haklarına karşı yöneltilmiş karşı devrimci ve faşist saldırıya karşı meşru müdafa halinde olmuşlardır. Dörtyüzbin işçinin yüzlerce fabrika ve işyerinde gerçekleştirdiği eylem sırasında işçiler bilinçli davranmışlar, fabrika ve makinelerin tahribi gibi anarşist bir yola başvurmamışlardır. Nitekim MC liderlerinin işçileri kaba kuvvet kullanmakla itham eden sözleri, bizzat kendi taraflarını bile inandırmamıştır. Ama onlar da işçilerin ve kitlelerin bu konuda ka-

ba kuvete başvurmadığını çok iyi bildikleri halde, kendi faşist özlemlerini ,sözümona «meşrulaştırmak» (!) için, faşist tırmanış ve faşist diktatörlük hülyalarına birtakım çevrelerden daha fazla destek bulabilmek için, Türkiye halk güçlerini ve tüm demokratik hareketi, açık faşizmle veya bir faşist polis devletiyle tehdit etmişlerdir.

Tekelci sermaye ve tüm egemen gerici güçlerin halk güçlerine yönelik bu saldırıları, sadece tehdit planında kalmamıştır. İşverenler eylemci işçilere karşı ve genel olarak tüm işçi kitlesine karşı ağır bir saldırıya geçmişlerdir. Büyük çoğunluğunu işyeri temsilcisi ve baştemsilcilerinin, yerel amatör sendika yöneticisi işçilerin yani en ileri işçilerin oluşturduğu üç bin kişilik bir işçi kitlesi kanunsuz ve tazminatsız olarak işten çıkartıldı. İşçi sınıfımızın değerli evlâtları açlığa ve perişanlığa mahkûm edilerek, proletarya kitlesinden tecrit edilmek, yıldırılmak ve sindirilmek istendi. Ayrıca, DİSK merkez ve yerel yöneticileri hakkında kovuşturma açılır. Bazıları tutuklandı. Fabrikalardaki işçi liderleri karakollara ve 1'ci şubelere götürüldü... Kimisi zindana atıldı v.b.

TÖB-DER'İN KAPATILMASI

Tekelci sermaye ve diğer egemen gerici güçlerin saldırıları burada da kalmadı. MC gericiliği, sadece işçi sınıfını hedef almadı. Aynı zamanda, işçi sınıfımızın en sağlam mütefiklerinden olan demokratik öğretmen hareketine ve onun öncü devrimci yığınsal meslek örgütü olan TÖB-DER'e karşı da ağır bir saldırıya geçildi. TÖB-DER genel merkezi polis tarafından basılarak, arandı ve Vali emriyle kapatıldı. Bu sadece Ankara Valisinin bir keyfi tasarrufu değildi. Bütün yurttaki TÖB-DER şubeleri de valiler ve kaymakamlar tarafından aynı şekilde basıldı, arandı, ve kapatılarak mühürlendi. Eğitim emekçilerinin yükselen demokratik hareketine ve bu hareketin merkezi demokratik yığınsal örgütü TÖB-DEF'e karşı girişilen bu topyekûn karşı devrim saldırısı, gerçekte, işçi sınıfımızın yanısıra, onun dinamik aydın müttefiklerinin en önemlisi olan öğretmenlere karşı girişilmiş bir yıldırım harekâtı niteliğini taşıyordu. TÖB-DER gibi üçyüzbin kişilik bir eğitim emekçileri ordusunun 130.000'i aşkın ileri kitlelerinin içinde örgütlendiği, 67 ile ve 625 ilçeye yayılmış, çok büyük ve etkili bir örgüte karşı tezgahlanan bu anti-demokratik saldırı, hem egemen gericiliğin gözünün ne kadar

karardığını gösteriyor, hem de yükselen işçi sınıfı ve emekçi halk hareketinden, onun en önemli yığınsal demokratik meslek örgütleri olan DİSK ve TÖB-DER'den ne denli korktuğunu kanıtlıyordu. Tekelci sermaye DİSK, TÖB-DER ve diğer demokratik yığın örgütleri karşısında paniğe kapılmıştı. Bu nedenle, «ne pahasına olursa olsun» mantığıyla Türkiye emekçi halk güçlerinin en dinamik yığınsal örgütlerini «ola ki boğarız, belki bu yolla onlara gözdağı verip, sindiririz» hayâliyle azgınca ve kanunsuzca saldırıldı. Oysa egemen sınıfların DGM ve ilgili konulardaki son çırpınışlarıydı bu... Demokratik güçler ve onların en enerjik, en dinamik yığın örgütleri DGM konusundaki mücadeleye çıkarken, faşist ve gerici özlemlere, genel olarak tüm karşı devrime «Hodri Meydan» demişlerdi. Demokratik güçler kolay kolay pes edecek değillerdi. Ve nitekim pes etmediler de...

TÖB-DER bu kritik günlerde merkez yönetiminden, tabana kadar birkaç önemsiz ayrılıkçı unsur dışında son derece homojen bir şekilde Genel Başkanından üyesine kadar yekvücut oldu. Örgüt içi birlik ve disiplinin örneğini gösterdi. Örgütün bu bütünsel tavrı, sadece 130 bini aşkın TÖB-DER üyesine değil aynı zamanda, henüz TÖB-DER üyesi olmayan yüzbinlerce ilerici öğretmene de güven ve moral verdi. Örgütün saygınlığı hem öğretmen kitlesinde, hem de genel olarak kamuoyunda ve halk güçleri gözünde arttı. TÖB-DER'in çeşitli kademe yöneticileri, genel merkez başta olmak üzere, tutarlı, kararlı ve DEVRİMCİ bir tavır gösterdiler, hem merkez kollektivitesinin hem de örgütsel bütünlük kollektivitesinin seçkin bir örneğini verdiler. Durumu isabetle tahlil ederek, doğru devrimci politikayı saptadılar. Bu politikaya, bilimsel ilkeler ışığında çizilmiş bu yola, harfiyen bağlı kaldılar. Bu tutum, TÖB-DER'e karşı yöneltilmiş bu karşı devrim saldırısının en az hasarla atlatılması yolunda başlıca etken oldu. Bilime bağlı kalan bu ilkeli devrimci tutum, TÖB-DER'in bundan sonraki atılımları konusunda kitlelere, tüm devrimci demokratik güçlere güven verdi.

Tekelci sermayenin gözü dönmüşlüğü arasında giriştiği saldırının diğer bir parçası da Ankara Belediyesi Başkanı Vedat Dalokay'ın kanunsuz bir şekilde görevden alınması oldu. Bilindiği gibi, MC topluluğunun halk düşmanı tutumu nedeniyle, iki aya yakın zamandır ücretlerini alamayan belediye temizlik işçileri, Toplu İş Sözleşmesinin ilgili maddesine bağlı olarak, tümüyle meşru bir grev eylemine girişmişlerdi. Belediye Başkanı Dalokay ise, kendisi işveren konu-

munda olduğu halde işçilerin bu haklı eylemlerini destekleyerek devrimci bir tutum takınmıştı. Bundan telaşlanan MC güçleri Dalokay'ı görevinden aldı. Böylelikle, halkın oyuyla ve büyük bir çoğunlukla seçilmiş olan Dalokay'a karşı yöneltilen bu saldırı, gerçekte MC güçlerinin sandık demokrasisine bile inanmadıklarını kanıtladı. Onlar sandığı, yani seçimleri, işlerine geldiği sürece, savunuyorlardı. Ama ne zaman ki sandık onları birtakım mevzilerinden ve konumlarından uzaklaştırmağa başlamıştı, o zaman artık sandığa da saldırmak gerekirdi.

Tekelci sermayenin bu genel saldırısı Profilo fabrikasında işten atılan arkadaşlarını ve devrimci işçi liderlerini işe aldırmak için direniş yapan işçilere karşı azgınca bir saldırıyı da içerdi.

Fakat egemen gericiliğin bu saldırısı uzun sürmedi.

DGM yasası çıkartılamadı. Hattâ mecliste gerekli çoğunluk bile toplanamadı, Meclis tatile girdi.

İşten çıkartılan işçilerin bir kısmı az da olsa işverenler tarafınran işe alınmağa başlandı. Ama gene de açıkta pek çok işçi kaldı. Bu işçilere kendi ileri sendikal örgütleri sahip çıktılar. Onları aç açık ve sokakta bırakmadılar. Ödeme yapmağa başladılar. Ayrıca güçlü bir işçi dayanışması oluştu. İşçi sınıfı dışından da ilerici güçler yardım fonu açarak, işten çıkartılan işçilerin yardımına koştular.

TÖB-DER yeniden açıldı ve eskisinden daha güçlü olarak bağımsızlık, demokrasi ve barış mücadelesini sürdürdü.

Ankara Belediye Başkanı Dalokay tekrar görevine döndü. Üstelik aylardır Belediyenin hakkı olan parayı, belediyeye vermeyen MC ani bir karar değişikliği ile, İller Bankası kanalıyla 26 milyonluk bir ödeme yapmak zorunda kaldı.

En önemlisi, egemen sınıflar sıkıyönetimi getiremediler.

DGM'lerin görevi 11 Ekim'de bitti, dosyalar olağan mahkemelere sevkedildi.

MC içindeki çatlak büyüdü.

Tekelci sermaye bile DGM konusunda geri dönüş yaptı. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Genel Sekreteri, DGM'-ler ile işverenler arasında bir ilişki olmadığını (!) söylemek zorunluluğunu hissederek, tümüyle içtensiz bir tutumla, gerçekte DGM'leri kendilerinin istediğini inkâr etti.

En önemlisi, tekelci sermayenin kendi iç ekonomik bunalımı iyice açığa çıktı. AET ile olan çelişkileri gizlenmez biçimde, bir kez daha daha da şiddetlenerek su yüzüne çıktı: Sanayiciler toplantı yaparak, bunalımların ve yakınmalarını dile getirdiler, halen uygulanmasına yeni başlanmış olan dördüncü beş yıllık planın stratejisinin değiştirilmesini istediler.

Böylelikle egemen gericiliğin, DGM konusundaki ısrarıyla başlayan ve bu mücadele sırasında iyice azgınlaşan saldırısı devrimci ve demokratik güçler tarafından geri püskürtüldü. Karşı - devrim gerçekte devrim karşısında bir geri adım atmak zorunda kaldı. Anti-demokratik güçler, demokratik güçler karşısında bir yenilgi, hem de önemli bir yenilgi aldı. Egemen gerici güçler, faşist tırmanış özlemleri konusunda adım atamadıkları, sıkıyönetimi getiremedikleri gibi, bu kısa süren hevesleri bir kez daha kursaklarında kaldı. MC partilerinin aldığı bu yenilgi, onlara prestij kaybettirdi. Dünyanın gözü önünde DGM'ler konusunda anti-demokratik kıymetler koparan «yapacağız, edeceğiz, mutlaka çıkartacağız, size göstereceğiz» diye blöf ve tehditler savuran MC'ciler «süklüm püklüm» ve «sus-pus» oluverdiler.

Demokratik güçler gerçekten DGM kapsamını da aşan bir başarı kazanmışlardır. Bu başarının daha ileri atılımlara götürülmesi için, herşeyden önce ilkeli bir program etrafında birleşerek, tüm ilerici demokratik güçlerin eylem birliğini gerçekleştirmek şarttır. Bu eylem birliği içinde, Mussolini'nin faşist İtalya'sından alınmış 141 ve 142 ci maddelerinin kaldırılması, işçi sınıfının genel grev, siyasi ve

dayanışma grevleri hakkının yasalaşması, tüm çalışanlara grevli toplu sözleşmeli sendikalaşma hakkı vb. gibi en geniş kesimleri ilgilendiren, en acil demokratik talepler başta olmak üzere, bağımsızlık, demokrasi, özgürlük ve barış doğrultusunda etkili bir mücadeleyi kotarmak, tüm devrimci demokratik güçlerin gündemindeki en ivedi sorundur. Bu sorumluluğa ve görevlere lâyık olmak için, kılavuz bilime daha çok sahip çıkmak, mümkün olan en geniş kitleleri, örgütlü demokratik harekete sevketmek gerekir.

Çocuğun Siyasal Toplumsallaşması

Rıza AVCAN

BÖLÜM : I

A — GENEL OLARAK TOPLUMSALLAŞMA

Sosyalizasyon ya da «topluma hazırlama» olarak da ifade edebilen toplumsallaşma, en geniş anlamda, bir bireye, başkalarıyla olan ilişkileri aracılığıyla toplumdaki egemen değer öncüllerinin, değer, kural ve normların, tutum ve alışkanlıkların, becerilerin iyi - kötü, doğru - yanlış gibi kategoriler içinde iletilmesini kapsayan bir süreçtir. Eğitim bu sürenin içeriğini ve biçimini belirler.

Toplumsallaşma olgusu çağımızda iki ayrı tür toplum biçimi - kapitalist toplum ve sosyalist toplum - açısından incelenebilir. İncelememizde üzerinde duracağımız toplumsallaşma tipi, kapitalist toplumdaki toplumsallaşmadır.

Sınıfsal hareketliliğin (mobilizasyon) -istisnaları dışında- olanaksız bulunduğu kapitalist toplumda bireyin toplumsallaşması zorunlu olarak sınıfsal özellikler taşıyacaktır. Sınıflı bir toplumda hâkim

sınıfların ideolojisi kolaylıkla yayılır ve ezilen, sömürülen sınıfların düşünce sistemlerini etkiler. Hâkim sınıfların kendi ideolojilerini benimsettirmek için kullandıkları «zor»u da gözönüne alırsak, ezilen sınıfların bu şartlandırmalardan kurtulmalarının ne kadar güç olduğu bir kez daha anlaşılır.

Bu kısa açıklamalardan sonra toplumsallaşma olgusunu şu şekilde tanımlayabiliriz:

Toplumsallaşma, hâkim sınıfların biliminin, ideolojisinin, kültürünün, ahlâkının vb. belli normlar (kurumsallaşmış kurallar) içinde öğretildiği bir şartlandırılma sürecidir.

Toplumsallaşma, birey ve mensup olduğu toplumsal sınıf açısından farklı anlamlar taşır. Birey açısından, kendisini çevreleyen maddi ve toplumsal varlıklara çoğu kez bilinçsiz olarak uyum sağlamak amacıyla geçirdiği uzun bir süreci ifade eder. Mensup olduğu sınıf açısındansa, egemen sınıfın biliminin, ideolojisinin, kültürünün, ahlâkının vb. devamını ve egemenliğini pekiştiren, kişinin bu egemenliği sürdüren tutum ve davranışlara «zorla» ve «bilinçsiz olarak» uymasını sağlayan bir süreçtir.

Sınıflara bölünmüş bütün toplumlarda yönetici sınıfın düşünce ve kuruluşları egemendir. Fakat üstyapı, ezilmiş sınıfın düşünce ve örgütlerini de kapsamına alır, bu düşünceler ezilen sınıfların çıkarlarını savunmak için verdikleri savaşta yardımcı olurlar (1). Kapitalist toplumda, ezilen işçi ve emekçi sınıflar için, toplumsallaşma sürecinde iki seçenek ortaya çıkar:

«Hareketlerinin süreci içinde işçi yığınlarının kendilerinin bağımsız bir ideoloji formüle etmeleri sözkonusu olmadığına göre, yapılacak tek şey ya burjuva ya da sosyalist ideoloji arasında seçim yapmaktır. İkisinin ortası bir yol yoktur. Çünkü insanoğlu bir «üçüncü» ideoloji yaratmamıştır ve üstelik, sınıf çelişkileriyle bölün-

(1) — Marksizm Leninizmin İlkelelri, Bilim Emekçileri - Parti Militanları Yar Yayınları, Ocak 1975, Cilt I, Sf. 225

müş olan bir toplumda, sınıf niteliği taşımayan ya da sınıflar üstü bir ideoloji olamaz.» (2).

Diğer bir deyişle, bir yanda hâkim sınıfların kapitalist toplumun yapısını sağlamlaştırmaya, savunmaya, kapitalizmin kaçınılmaz sonunu geciktirmeye uğraşan bilimi, ideolojisi, kültürü, öbür yanda, yine hâkim sınıfların devamlı olarak hışmına uğrayan işçi sınıfının bilimi, ideolojisi, vardır. İşçi sınıfının toplumsallaşma sürecinde yararlanacağı kendi sınıfsal nitelikleri, kapitalist toplumda geçerli burjuva biliminin, kültürünün, ideolojisinin ahlâkının ürünüdür, gelişimi onun içinde olur. Nasıl işçi sınıfı kapitalist toplumun, kapitalist üretim ilişkilerinin bağrında doğup geliştiyse, onun bilimi, ideolojisi, ahlâkı da burjuva toplumun bağrında gelişir. Hâkim sınıfların tüm baskılarına rağmen (3), işçi sınıfı «kendiliğinden» gelişimi sonucu «kendisi için sınıf» durumuna geldikçe, bilimini, ideolojisini, ahlâkını vb. benimser ve bunun toplumdaki etkisi artmaya başlar.

B — ÇOCUĞUN TOPLUMSALLAŞMASI

Başlı başına geniş bir konu olan «kapitalist toplumda -özel olarak Türkiye'de- kişinin toplumsallaşması» olgusunun incelenmesi, bu sürecin başlangıcında bulunan çocuğun toplumsallaşmasının incelenmesini de gerekli kılar.

Doğumundan itibaren toplumsal gelişime, mevcut toplumsal normlara uyma sürecine giren çocuk, temelde **sınıfsal bir toplumsallaşma** içindedir. Belli bir sınıfa mensup olması nedeniyle topluma uyumunda kendi sınıfının temel özelliklerini, davranış kurallarını, ideolojisini, kültürünü vb. benimseyecektir. Doğal olarak bu benimseyiş bilinçli değildir. Çocuk, sınıflı toplumların sınıfsal zorunluluğa dayanan toplumsallaşması içindedir. Çocuğun toplumsallaşma sonucunda çeşitli sınıf ve gruplara girdiğini savunan bir kısım burjuva sosyologlarının görüşlerinin (4) aksine, çocuk, belli bir sınıfa men-

(2) — Ne Yapmalı?, V.İ.Lenin, Yücel Yayınları, Sf. 56

(3) — Bu baskılar, burjuvazinin egemenliğini pekiştiren iletişim araçlarının yanında fiziksel «zor»u da içerir.

(4) — Diğer birtakım burjuva sosyologları ise, toplumsallaşma olgusuna «sınıflar» açısından yaklaşırlar. Ancak bunların sınıf tanımı maddi temeli olan bilimsel bir tanımı değil; raslantı ve keyfiyete yer veren çeşitli ölçütlerle (meslek, servet, eğitim, zeka vb.) saptanan ortalama yaşam düzeyleri çerçevesindeki dikey tabakaları (strata), farklı toplumsal grupları içerir.

sup olarak doğar ve egemen sınıfın ideolojisini, değer yargılarını, kültürünü öğrenir.

Çocuğun toplumsallaşması bir süreç içinde olmaktadır. Doğumuyla birlikte toplum içinde, toplumun bir bireyi gibi davranmaya zorlanan çocuk, toplumsallaşma sürecinin çeşitli aşamalarını yaşayarak topluma uyar. Topluma uyumunda belli bir sınıfa mensup olması nedeniyle kendisinden beklenen birtakım özellikleri, davranış kurallarını benimseme durumundadır. Diğer bir deyişle hâkim sınıflar tarafından annesine, babasına, yakın çevresine benimsettirilen görüşler ve davranışlar otomatikman çocuğa da kabul ettirilmek istenir. Kısacası, yabancılaşmış bir toplumun içinde çocuk, «yabancılaşmaya» itilmektedir.

Ezilen ve sömürülen sınıflar «kendisi için sınıf» haline gelemedikçe, hâkim sınıfların ideolojisinin etkisi altında kalmaktadırlar. Örneğin burjuvazinin elindeki iletişim araçları ile yayılan «egemen sınıfların ideolojisi», etkisi altına aldığı bir işçi, bir köylü çocuğunu, «sınıf değiştirme» hayâline inandırabilmekte, burjuva yaşantısına özendirebilmektedir.

Temelde sınıfsal zorlamaya dayanan bir şartlanma süreci olan toplumsallaşma sonunda çocuk, artık yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp, belli bir toplumla ve belli kümelerle bütünleşir.

C — AİLE, OKUL VE ÇOCUK

Aile, en küçük toplumsal örgütlenme biçimi olarak sosyal yapısı itibariyle sınıfsal özellikler taşımaktadır. Kuruluş şekilleri açısından çekirdek aile, geniş ataerkil aile, dar ataerkil aile, eksik-aile olarak çeşitli sınıflamaları yapılan aile, temelde toplumsal formasyonlar veren, maddi ve manevi süreçlerle karakterize edilen, biyolojik, ekonomik, yasal, ahlâki ve psikolojik ilişkileri içeren tarihi bir kategoridir. Aile hayatını ve aile şekillerini belirleyen şey, toplumdaki sosyo-ekonomik düzen ile bir bütün olarak ilişkilerin taşıdığı karakterdir. (5)

Çocuğun aile içindeki ve okuldaki eğitimi, mevcut toplum biçiminin yapısından soyutlanamaz. Çocuğun bu iki üstyapı kurumu

---

(5) — Materyalist Felsefe Sözlüğü, Rosenthal, Yudin, Sosyal Yayınlar, 1972, Sf.15

ile ilişkisi, kapitalist toplumda ve sosyalist toplumda olmak üzere incelenebilir. İncelememizde kapitalist toplumdaki -özel olarak Türkiye'deki - çocuğun toplumsallaşmasını ele aldığımızdan, burada «sosyalist toplumda çocuk» konusu üzerinde durmayacağız.

Hareket noktası mülkiyet ve kâr olan kapitalist toplumda, kişinin amacı daha çok kazanmak, daha çok kâr etmektir. Aile yaşamında bile bu ilke savunulur ve uygulanır duruma gelmiştir. Kapitalist toplumda çocuk, anne ve babanın özel mülkiyetindedir ve ona bir «kâr», bir «gelir kaynağı» gibi bakılır. Burjuvalar içinde daha çok kazanma isteğine yolaçan nedenlerden birisinin çocuklarına toplumda işçi ailelerininkinden daha iyi bir yer sağlamak olduğu düşünüldüğünde ana -baba sevgisinin de maddi temelinin özel mülkiyet kavramına dayandığını söylemek yanlış olmaz. Yine kapitalist toplumda çocuk, üretime katılmaya aday biri olarak görülür. Bu, herşeyden önce aile için geçerlidir. Azami çalışmaya karşın yeterli yaşam koşullarını elde edemeyen aile, çocuğa aileyi kurtaracak, ona yardım edecek biri olarak bakar.

Anne, yaşamında istekleri gerçekleşmediğinden, birtakım isteklerini, hayâllerini çocuğunun gerçekleştireceğine inanır. Mülkiyet ve kâr edinerek yükselmek, sınıfsal basamakları aşarak «terfi» etmek önyargıları, kapitalist toplumdaki bireylerin kafalarına perçinlendiği için, kadın gebeliği süresince ileride doğacak çocuğunun «üstün bir varlık» olacağının, onun herşeyi yapabileceğini düşünür, ondan hemen her şeyi bekler. (6)

Baba, toplumdaki otoriteyi ailede temsil eder. Babaya göre çocuk, özellikle erkek çocuk-kapitalist toplumundaki kadın-erkek eşitsizliğinin bir belirtisi olarak-baba soyun devamlılığını sağlayacak «bir başka kendisi» bir parçası, tamamlayıcısıdır.

Çocuk ise, kapitalist toplumun özü gereği ana-babanın «biricik evladı» olmak ister. Kapitalist toplumun ekonomisinde geçerli olan «tekelcilik» anlayışı kapitalist toplumdaki aile için de geçerlidir. İlk doğan çocuğun kardeşlerini kıskanması, kardeşlerine gösterilen ilgiyi çekememesi, çocuğa benimsettirilen bencil olma özelliğinin sonucu olarak görülür.

---

(6) — Kapitalist Toplumda Çocuk, Ender Kâmil Boyacı, Yansıma Dergisi Çocuk Eğitimi Özel Sayısı, Sf. 38

Bu nedenle, çocuğun aile içi toplumsallaşması-özel olarak siyasal toplumsallaşması-belli bir dönem için aile normları ile sınırlıdır. Gerek kalıtımsal özellikleri, gerekse aile içi eğitimi sonucunda çocuk, ailedeki şahısların özelliklerini özümleyen, birleştiren bir varlık olur çıkar. Bu özellikleri, aile içi eğitimden sonra, her ikisinin birlikte devam ettirildiği okul egitimi sonucunda elde edilen özellikleri ile birleşir.

Okul öğretiminde çocuğun toplumsal yerini saptayan başlıca unsurlardan birisi ailesinin toplumsal konumudur. Kapitalist toplumda çocuk, kendi değerinden çok ailesinin parasından dolayı saygı görür. Zengin burjuva çocuklarına yoksul işçi, köylü çocuklarından daha üstün oldukları inancı yerleştirilirken, karşı çıkışları önlemek için, ikincilerde diğerlerinden daha aşağı oldukları inancı yaratılmaya çalışılır. Aile içinde ve okulda devamlı olarak egemen sınıfın şartlandırmalarından geçen çocuk, bir burjuva ailesine mensupsa aynen bu burjuva gibi davranmaya, yok bir işçi ailesine mensupsa bir işçi gibi davranmaya zorlanarak, «toplumdaki mevcut sosyo ekonomik düzene» uygun toplumsal ilişkilerin taşıdığı karakter çocuğa verilmiş olur.

BÖLÜM : II

A — SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA

«Genel olarak toplumsallaşma»nın bir parçası olan «siyasal toplumsallaşma» olgusuna geçmeden önce, «politik»in, «politika» nın ve belirleyicilerinin ne olduğuna değinmekte yarar görüyoruz.

Politika sınıflı toplumlarda iktidarı ele geçirmek, kendi sınıfsal çıkarlarını devlet yardımıyla ulusal ve uluslararası düzeyde kabul ettirmek için sınıfların verdiği örgütlü mücadeleyi içeren tarihi, sosyal bir olgudur.

Toplumsal yaşamın her alanına uzanan «politik ilişkiler sistemi, sınıfların ve onların partilerinin pratik faaliyetlerinin, yani devlet gücünü ele geçirmek, devlet gücü aracılığıyla sınıf çıkarlarını etkili biçimde elde etmek ve güven altına almak (sınıf mücadelesi) için sürdürdükleri bilinçli ve örgütlü politik mücadelenin dayanağını oluşturur. Aynı zamanda çeşitli sınıflar, kendi çıkarlarını ve he-

deflerini az çok aslına uygun olarak dile getiren politik ideolojilerini kurarlar. Politikanın hedef ve içeriği, politik mücadelenin yöntemlerini, araçlarını ve biçimlerini gelirler.» (7)

Bir üstyapı kurumu olan politika, toplumdaki hâkim ekonomik sistemin yansımasıdır. Şu ya da bu sınıfın menfaatleri yoğun ifadesini politikada bulur.

Tarihsel materyalist öğretiye göre, toplumsal gelişimin dayanağı toplumun ekonomisi, yani üretim güçleri ve üretim ilişkileridir. «Üretim ilişkileri ve ekonomi yalnızca toplumun sınıfsal yapısını değil; aynı zamanda sınıfların öz çıkarlarını da belirler. Ekonominin belirlediği sınıf çıkarları ise politikanın en belirleyici, itici gücünü oluştururlar; sınıfların politik hedefleri gene bu ekonomik öz çıkarları elde etmek amacını taşır. **Politika ekonominin daha yoğunlaşmış ifadesidir».** (LENİN) Bu anlamda ekonomi politikanın temelidir. (8)

«Ekonomi her ne kadar politikanın temeliyse de, bu bağımlılık içinde, ekonomiyi birincil saymak için yeterli bir neden değildir; tersine **politika ekonomi karşısında zorunlu olarak birincildir.»** (LENİN) İşte bu anlamda da ekonomi politika tarafından belirlenir. Ancak politikanın ekonomi karşısında birincil olması, politikanın kendi hedeflerini saptarken ekonomiden tamamen bağımsız hareket edebileceği anlamına gelmez. (9)

Toplumsal ilişkilerini maddi üretkenliklerine uygun olarak kuran aynı insanlar, toplumsal ilişkilerine uygun olarak da ilkeler, düşünceler ve kategoriler üretirler. Bunlar tarihsel ve geçici ürünlerdir. (10) Siyasi, hukuki, dini, ahlâki, estetik, felsefi görüşler ve fikirler sistemi olan ideoloji, üstyapının bir parçası olarak ekonomik üretim ilişkileri ve politik ilişkiler ile diyalektik bir bütünlük içindedir. Bu bütünlük şu şekilde anlatılabilir: Politik hedeflerin saptanmasında ekonomi belirleyici olduğundan, politik mücadelenin asıl alanı ekonominin gelişimidir. Ekonomi ve ekonominin gelişimi politika ve politikanın amaçlarına bağlıdır; ne var ki politikanın hareket

(7) — Manfred Burh, Alfred Kosing, Markscı - Leninci Felsefe Sözlüğü, Konuk Yayınları, 1976, Sf. 223-224

(8) — A.g.e, Sf. 224-225

(9) — A.g.e, Sf. 225-226

(10)— Karl Marx, Felsefenin Sefaleti, Sol Yayınları, 1975, Sf.115

alanı hem ekonominin gelişim düzeyi, hem de bu gelişim düzeyinden çıkarak gelişen olanaklar tarafından belirlenir. Başarılı bir politika yürütebilmek ve ekonomik görevleri yerine getirebilmek içinse, anlaşılır açık seçik bir ideoloji ön koşuldur. Yani daima bilimsel ideolojinin bilgilerinden, değerlendirme ve ölçülerinden hareket edilmeli, görevler ideolojiyle temellendirilmeli ve bilimsel ideoloji sağlamlaştırılıp geliştirilmelidir.

Bu açıklamalardan sonra siyasal toplumsallaşma olgusuna geçebiliriz:

Genel toplumsallaşmanın bir parçası olan siyasal toplumsallaşma, bireyin politik formasyonlarının (politik eğilim, ilke, davranış, beğeni, vb.) oluşmasını, biçimlenmesini kapsayan bir süreçtir. Bireyin politik formasyonları politikanın, ekonominin ve ideolojinin diyalektik bütünlüğü içinde oluşur. Siyasal toplumsallaşmaya tek yönden bakılamaz; bu süreç politika, ekonomi ve ideolojinin diyalektik bütünlüğü içinde, bilimsel gerekirciliğin sonucu olarak ele alınmalıdır. Birey politik olarak toplumsallaşırken, toplumdaki mevcut politik normlara-kabul ya da red olarak-tepki gösterirken sadece politikanın, sadece ekonomik üretim ilişkilerinin ya da sadece ideolojinin etkisinde değildir. Politik davranışları belirlemede politika, aile ve çevrenin üretim içindeki yeri, mensup olunan sınıfın ideolojisi birbirine diyalektik olarak bağlı üç temel faktör olarak gözükmektedir.

B — ÇOCUĞUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMASI

Herşeyden önce, çocuğun siyasal toplumsallaşması, gelişiminin belli bir aşamasından sonra söz konusudur. Çocuğun siyasal sosyalleşmesi «genel olarak toplumsallaşması»nın bir parçasıdır ve çocuk, normal toplumsallaşması gelişmeden siyasallaşma sürecine girmez. Normal algılama, duyulama yeteneklerinin gelişmesi siyasal normları davranışları ve simgeleri algılaması için gerekli olan ön koşuldur.

Çocuk, toplumda mevcut olan siyasal normları, davranışları ve simgeleri toplum içindeki gelişiminin belli bir aşamasından sonra anlamaya başlar ve kabullenir. Bu aşama genellikle çocuğun okul içi ve dışı eğitimi sırasında geçirilir. Çocuğun aile içi eğitimi

sırasında yani 0-7 yaş grubu içerisinde siyasallaşması ancak kitle iletişim araçlarının olağanüstü gelişmesi halinde ve geri kalmış ülkelerde ailenin aşırı siyasallaşması sonucu sözkonusu olabilmektedir.

Siyasallaşma sürecini tüm boyutlarıyla kavramak güçtür. Biz, incelememizde bu sürecin çocuğun siyasal toplumsallaşmasında öneminin büyük olduğuna inandığımız bir aşamasını, bir yönünü ele alacağız.

KAPİTALİST TOPLUMDA ÜSTYAPI KURUMLARI VE MEVCUT TOPLUMSAL GELİŞMELERİN ÇOCUĞUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMASINA ETKİSİ

Kapitalist toplumda, birbirini bütünleyen üstyapı kurumları (örneğin okul ve aile) «tutucu» özellikleriyle, mevcut toplumsal gelişimlerse «ilerici» özellikleriyle çocuğa etki etmektedirler. Bu kurumlar (üstyapı) ve gelişim (altyapı) mutlak nitelikleri yanında nispi nitelikler de taşımaktadırlar. Bildiğimiz gibi, her olgu (fenomen), iç ve dış dinamikleri sayesinde, gelişiminde «olumlu» (tez, olumlama, affirmation) ve «olumsuz» (antitez, olumsuzlama, inkâr, negation) nitelikler göstermektedir. «Tutucu olan»ın «ilerici olan»ı içermesi, «ilerici olan»ın «tutucu olan»ı içermesi gelişimin temel yasasıdır. Bu temel yasanın aile ve eğitim kurumları için geçerli olması zorunludur. Mevcut toplumsal gelişimden etkilenen aile ve eğitim kurumlarında gelişime uyan bir değişimin olması doğaldır. Öte yandan toplumsal gelişim de «tutucu» nitelikler gösterebilmektedir. (11)

Böylece karşımıza «nispi-tutucu», «mutlak-devrimci» niteliği olan toplumsal gelişimle , «nispi-devrimci», «mutlak-tutucu» niteliği olan üstyapı kurumu çıkmaktadır. Bu zıt yanlar Zıtların Birliği ve Mücadelesi Yasası gereği birarada bulunmakta ve birbirleri ile mücadele etmektedirler. İşte, bunlar arasında ortaya çıkan çelişki karşısında çoğunun alacağı tavır, siyasal toplumsallaşmasında hangi etkenlerin ağır bastığını gösterecektir.

(11) — «Şurası doğrudur ki, onun (diyalektik felsefe) bir de tutucu bir yanı vardır; o, bilginin ve toplumun gelişmesinin belli aşamalarının kendi çağlarına ve kendi koşullarına göre meşruluğunu kabul eder; ama daha ileri gitmez. Bu görüş tarzının tutuculuğu görelidir, onun devrimci niteliği ise mutlaktır.» Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin sonu, Sol Yayınları, Sf. 14

Çelişkinin çözümlenmesine (olumsuzlamanın olumsuzlanması, inkârın inkârın, negation of negation) gelindiğinde, iki durum sözkonusudur: çelişkinin çözümlenmesi ve çözümlenememesi.

Önce çelişkinin çözümlenmesini ele alalım. Bu çözüm ne yönde olursa olsun, bilinçsizdir. Çözümleme; aile, okul gibi devletin ideolojik araçlarının yönündeyse, çocuk mevcut toplum biçiminin normlarını, davranış kurallarını kabullenir. Bu durumda egemen sınıf çocuğa karşı bir zafer kazanmıştır! Çelişkinin çözümü toplumsal gelişme yönündeyse, çocuğun mevcut toplumsal kurumlara ve kurallara bilinçsiz olarak tepki göstermesi sözkonusu olacak, bu tepki siyasal alanda ailesinde geçerli olan siyasal davranış normlarını kabul etmeme olarak ortaya çıkacaktır (12). Bu yolda bir çözüm, çocukla aile - okul arasında yeni bir çelişki doğacaktır. Çelişkinin çözümlenememesine gelince, huzursuz olan çocukta, çeşitli uyum zorlukları, dengesizlikler ve hastalıklar ortaya çıkabilecektir. (13)

(12) — Çözümlemede mutlak niteliklere ağırlık verildiği açıktır. Toplumsal gelişme doğrultusunda siyasallaşma gösteren ailede çocuğun bu yolda çelişkisi olmayacaktır.

(13) — Genel toplumsallaşmadaki çelişkilerin sonucunda ortaya çıkan durumlar burada da geçerli olabilir. Anti-sosyal kişiliğin toplumsallaşma dışı nedenlerin de eseri olabileceği ve toplumsallaşma çelişkilerinin çözümlenememesiyle başka tezahürlerin ortaya çıkabileceği sınırlamasıyla çocuktaki normal- dışı durumlar şöyle sıralanabilir: hırsızlık, ıslah olmazlık, okuldan kaçma, kaçma, kötü arkadaşlık, gece geç kalma, fiziksel saldırganlık, kötü iş kayıdı, düşüncesizce hareket, sorumsuzluk, düzensizlik, yatağını ıslatma, suçluluk duymama... George Winokur - Raymond R. Crowe, Comprehensive Textbook if Psychiatry, Cilt 2, William and Wilkins Comp., BA, 1975

Hiçbir Ayırım Gözetmeyen Eğitim

Jacques MÜHLETALER

Geçtiğimiz yıl Varşova'da toplanan Dünya Öğretmenler Konferansında, kadınların eğitimi, okuma yazma bilmemenin getirdiği sorunlar ve kültürel ve bilimsel alanlarda kadının rolü konularıyla uğraşan Komisyonun sunduğu rapor.

Komisyonun Genel Toplantısında, «Barış aracı olarak, dünya okullar derneği»nin (l' Association mondiale pour l'eole, instrument de paix - Suisse) başkanı Jacques MÜHLETALER'in sunduğu rapor.

Sosyal mevkiye, dünya görüşüne, cinsiyete, deri rengine bakılmaksızın herkesin eğitim görme hakkı, tüm insanların temel haklarından biridir, ve öyle ki 1948 yılında Birleşmiş Milletlerde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde bu haklar maddeler halinde belirtilmiştir. (Cenevre veya New York'taki Birleşmiş Milletler Sarayı, İnsan Hakları Bölümüne yazarak elde edilebilir). BMT'nin ve bazı özel kuruluşların sözleşme ve bildirileri; okuma yazma bilmemenin ortadan kaldırılması ve sosyal gelişme düzeyine bakılmadan, eğitimin teminat altına alınması gerekliliğini vurguluyorlar. Böylelikle eğitim ve öğrenimin, tüm dünyada, daha da çok adaletin yararına ve insanlığın daha çok mutluluğu için kullanılmasını istiyoruz. Demokrasi ve düşünce özgürlüğü bütün ilerici eğitimlerin temelini teşkil ediyor.

Hiç kuşkusuz ki bu amaç ancak, hükûmetler eşit bir eğitimin gerektirdiği bu hakları uyguladıkları ölçüde gerçekleşebilir. Bu hedefe ulaşmak için toplumu, ekonomik, politik ve sosyal sistemlerde değişiklikler yapacak demokratikleştirmek, ve hatta zihniyeti değiştirmek, yarışı sağlamlaştırmak, detantı geri dönülmez kılmak, silahsızlanmayı teminat altına almak, farklı sosyal sistemlere sahip devletler arasında, barışçı bir arada varolmanın ilkeleri üzerine kurulu işbirliğini güçlendirmek gerekir. Bu, herkes için daha yüksek bir eğitimin gelişmesine yeni perspektifler yaratmaktadır. Bu bakımdan BMT'nin büyük sorumlulukları vardır.

GENÇ KIZ VE ERKEKLERE AYNI EĞİTİM OLANAKLARININ SAĞLANMASI GEREĞİ :

Eğitim hakkı birçok ülkede anayasal bir haktır. Bununla birlikte bu hakkın gerçekleştirilmesi, dünyanın değişik ülkelerinde derin sosyal kökeni olan farklılıklar göstermektedir. Sadece birkaç ülke; bilme ve tanımanın kadınların kapasite ve yeteneklerinin gelişmesini sistemli bir şekilde teşvik ederek, vatandaşları için genel ve meslekî bir formasyonu teminat altına almakta ve onları sosyal ilerleme sürecinde kullanmaktadır. Komisyon; hükümetlerin yanında, özel olarak eğitim hakkı için kaleme alınmış olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 26. maddesinin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi ve bu bildirinin dünyanın her köşesindeki okullarda okutulması üzerinde durmaktadır.

Genel ve meslekî yetiştirme sürecinde kadın ve genç kızlar için gözetilen farklılık, birçok ülkede sosyal sistemlerinden dolayı tipik bir olaydır. Eğitimde kadınlara da eşit hakların sağlanması birçok ülkede sadece bir ilk adım olmaktadır.

Bu ayırımın değişik biçimleri ve nedenleri vardır. Herşeyden önce her ülkenin sosyo-ekonomik gelişimlerinin ve tarihsel sürecinin bir sonucudur. Eğitimde kadınlara uygulanan ayırım; onların tüzel, ekonomik ve sosyal statülerini, toplumun bir bütün haline ilerlemesini, eşlerin yaşamlarındaki uyumu ve ailenin gelişmesini olumsuz yönde etkiler getirmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde bugün dahi, genç kızlar çok küçük yaştan itibaren, aşılmış ve bilim dışı klişelere uygun olarak yetişti-

rilmektedirler. Resimli kitaplar, çocuk kitapları, okul kitapları, kitle haberleşme araçları da, kamu oyu gibi yeni nesilleri olumsuz yönde etkiliyorlar.

Bu gerici eğitim toplumsal ilerlemeyi önlüyor ve kadınlara eşit haklar sağlama sürecini köstekliyor. Bu eski model eğitim yalnız kişiliğin gelişimini sınırlamamakta, aynı zamanda da kadınların kendi uluslarının kalkınmasına katkıda bulunmalarını engellemektedir.

Peşin yargılar, gerici düşünceler; aşılmış olan ve mücadele edilmesi ve ortadan kaldırılması gereken bu model ile ilgili olan engellerdir. Bunu gerçekleştirmek için, okullarda ve kamu oyunda kadınların rolü, ve genel toplumsal bir ilerleme için evişi, sağlık, beslenme, ekonomi, seks ve medeni alanlarda bir eğitim planı dahilinde ve sorumluluk üzerine kurulu olan ve kız ve erkekler için bir ailevi formasyonu amaçlayan dünya çapında bir eylem yoluyla, toplumun gelişmesi sürecinde kadınların yer alması dinamik düşüncesini •yerleştirmek gerekiyor.

Ayrıca, bütün hükümetlerin, sosyal donatımları ve bazı ülkelerde olduğu gibi kadınların sahip oldukları bilgi ve yetenekler filizini teminat altına alan bir eğitim ve uygun bir meslekî terfi sistemi ile beraber onların analık, zevcelik ve çalışma rollerini rahatça yerine getirebilecekleri koşullar yaratmaları gerekmektedir.

İleri derecede endüstrileşme olan bazılarının da içinde yer aldığı birçok ülkede erkek ve kız çocuklar, kızların dezavantajlı olduğu bir okul eğitimi görmekteler. Bu; etüd programlarında, onlara öğrenimin farklı amaçlarla sunulmasında ve okul çeşitlerindeki yetkin olmayan ve bazı öğretim kurumlarınca korunan kuruluşlar buna dahildir, görülür. Bu ülkelerin okullarında kız erkek karışımının olmadığını da eklemek gerekir. Kızlara eşit eğitim olanaklarının yaratılmaması; kalifiye öğretmen azlığı, kitap ve okul gereçlerinin parasız sız sağlanabilmesi için kızların kull anılmına sunulan kredilerin yetersizliği nedeniyle hâlâ güçlüklerle karşılaşılıyor. Kızların aleyhine olarak, öğrenimin amaçlarının farklı olması onların, meslekî terfide eşit olanaklardan yoksun kalmasına yol açıyor. Pekçok ülkede uygulanan bu öğrenim politikası, giderek daha yüksek düzeyde ve sürekli bir genel formasyon gerektiren bilimsel ve teknik ilerlemeye ters düşüyor. Genel formasyonun genişliği ve içeriği hızlı de-

ğişimlere maruz kalır. Gerçekten de bu; çalışma programlarında matematik ve doğa bilimlerinin giderek daha büyük yer kaplaması şeklinde olur. Teknik ve ekonomik bilgiler gitgide daha çok önem kazanıyorlar. Öğrenimde, meslekî yetişme ve görevde eşitlik dolayısıyla daha acilleşiyor. Bunun içindir ki hükümetlerin, aşağıda sözü edilen engelleri kaldırma ve sosyal bilimler, fen bilimleri ve teknolojideki ilerlemelerin zorunlu kıldığı geniş bir genel kültürü temin etmek için arzulanan dikkati göstermeleri gerekiyor.

İnsanlığın tüm uğraşı alanlarındaki toplumsal ilerleme; eski eğitim yapısını çökertiyor ve tüm ülkelerde demokratik ve modern bir genel eğitim sistemini, aynı zamanda da bazı ülkelerde şimdiden olduğu gibi herkesin gerçekten elde edebileceği bir eğitim sisteminin uygulanmasını gerekli kılıyor. Meslekî yetişme ve sürekli eğitim için bunlar aynen gerekir. Bu, aynı zamanda, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin tümünde yüksek düzeyde görevler için genç kızları teşvik etme gereğini de içeriyor. Eğitim hakkını ve elverişsiz kılınmış kişileri topluma kazandırmayı sağlamak için özel tedbirlerin alınması zorunludur.

Genel ve meslekî yetiştirmenin bu yeni sisteminde tüm genç kızların yer alması, yetişkinlerin yaşlı kadınlar dahil mükemmelleştirilmesi gibi, daha çok sayıda insanın yetkili kılınması (qualification); toplumun ilerleme sürecine onların bir bütünlük olarak katılabilmeleri ve kişiliklerinin uyumlu ve özgür bir şekilde gelişme için gereken ilk koşullardır. Burada halklar için hayatî bir sorun söz konusu edilmektedir. Bunlar (halklar), insanlığın yarısının yeteneklerinden ve cevherinden kendilerini yoksun bırakmaya devam edemezler.

Bilindiği gibi sosyalist ülkelerde ve diğer birkaç ülkede kızlar genel ve meslekî yetişmeleri sırasında elverişsiz kılınmıyorlar. Eğitim hakkı herkesin sahip olduğu başlıca bir hak olarak bu ülkelerde geldikleri yer neresi olursa olsun bütün kız ev erkek çocuklarına eşit eğitim olanaklarının teminat altına alınması demektir. Genel bir kültüre ve meslekî formasyona sahip olma gibi, herbiri kapasitesini ve istidadını geliştirmek için eşit şanslardan yararlanıyor. Üniversitelerin ve yüksek okulların kapıları eşit olarak herkese açıktır. Elde edilen sonuçlardan da görüldüğü gibi bu ülkelerde, genç kızlar ve kadınlar eğitim ve yetişme (qualification) haklarından geniş ölçüde yararlanmaktalar.

OKUMA YAZMA BİLMEMENİN ORTADAN KALDIRILMASI :

Komisyon; analfabetizmi, yani her türlü eğitimden yoksun oluşu, insanoğulları arasındaki ayırımın en kötüsü olarak görmektedir. Bugün bile dünyada okuma yazma bilmeyen 785 milyon insan vardır ki, bunun % 60'ı olan 468 milyonu kadındır. Çoğunluğu kırsal bölgelerde ve azgelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Okuma yazma bilmemenin giderilmesi kalkınmakta olan ülkelerin en önde gelen görevleridir.

B.M.T.'nin Meksika'da organize ettiği dünya çapındaki bir Konferans'ta, uluslararası anneler yılı dolayısıyla kabul edilen Çalışma Programında şu noktanın altı çizilmektedir: okuma yazma bilmeme, temel bilgileri sağlamayan ve belli başlı yetenekleri geliştirmeyen, kötü genel ve mesleki yetişme; azgelişmişliğin fasit çemberinin, düşük düzeydeki üretkenliğin, halk sağlığı ve sosyal yardım sistemlerindeki yetersizliğin nedenleridir.

Bu gerçeğin meydana çıkarılmasından itibaren, Çalışma Programı (Plan mondial d'Action) okuma yazma bilmemenin ortadan kaldırılmasını gerekli görüyor. İşte bu nedenle hiç vakit geçirmeden,

— herkese okuma yazma öğretme kampanyasına

— çağdaş bilgiyi kazanmak ve ülkesinin politik ve ekonomik sistemini öğrenmek amacıyla halkın kendi dilinden yararlanabilmesi için ulusal dilde okuma yazmayı öğrenme kampanyasına

— tarım işlerinde çocukların kullanımının yasaklanmasını ve okul eğitimi mecburiyetine saygı duyulmasına

— okuma yazma sorunlarıyla ilgili olarak UNESCO'nun faaliyetlerinin genişletilmesine

— silahsızlanma yoluyla elde edilen mali kaynakların okuma yazma kampanmayasında, kalkınmada kullanımına

— dayanışma ve işbirliğinin arttırılmasına

— karşılıklı saygı ve anlayış, adalet ve barış temeli üzerine insanlar ve halklar arası dostluğu geliştirmeye

— Başta, şu anda Kongremize katılan BMT'nin faaliyetleriyle uluslararası birleşme bilincinin arttırılmasına, başlanmasını diliyoruz.

Okuma yazma bilmemenin ortadan kaldırılması ve eğitim alanında genç kızlara ve kadınlara eşit hakların sağlanması; bağımsızlığa yeni kavuşmuş devletlerde ve kalkınmakta olan ülkelerde, tam bağımsızlık için, asırlık kolonyal egemenliğin miras bıraktığı sıkıntıları ve geri kalmışlığı devam ettiren neo - kolonyalist ve emperyalist sömürüyü yoketmek için verdikleri mücadelenin bir bileşenidir. Genç bağımsız devletlerin ve kalkınmakta olan ülkelerin kadın kuruluşları bu kurtuluş sürecini teşvik ediyorlar. Onların çabaları; ülkelerin kalkınmasında kadınların aktif olarak yer alabilmesi için eğitimde kadın eşitliğinin sağlanmasının ana faktörlerinden biri olduğu bilinci üzerine kuruludur. Komisyon, ülke işgalini, emperyalist saldırıları, Şili'de ve diğer ülkelerde hüküm süren faşizmi, emperyalist ve siyonist nitelikteki baskı sistemlerini, halkların özgürce yaşamalarını, eğitimin ve eşitliğin gelişimini engelleyen iğrenç ırk ayrımcılığını mahkûm eder. Komisyon; bu bölgelerde özgürlük ve kurtuluş mücadelesi veren kadınlara, uğraşlarında destek olur ve onların bağımsızlıklarına ve haklarına saygı duyulmasını ister.

Elde edilen sonuçların bir bilançosu yapılacak olursa, kadınların durumlarının sosyal bir temel üzerinde açıkça değiştiği ülkelerin tutarlı bir şekilde kapitalist olmayan kalkınma yolunu seçenler olduğu görülür. Bu ülkelerde, eğitim alanında kadınların eşitliği uygulamaya konan yasalarla sağlanmıştır. Küba örneği parlak bir kanıt teşkil ediyor. Okuma yazma bilmeme bu ülkede kısa bir sürede ortadan kaldırılmıştır.

Özgür ve ilerici bir toplumun inşası ancak kadınların yer alması ve özgürlüğün derin bir anlamı ile mümkündür.

KÖYLÜLERİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ PROBLEMLER :

Dünyanın birçok ülkesinde, tarımsal üretimde ve tarım ürünlerinin işlenmesi ve hazırlanması işlemlerinde kullanılan el emeğinin büyük bir kısmını kadınlar sağlamaktadır.

Besin ürünlerinin % 50'sinden daha çoğu kadınların el emeğinin eseridir. Oysa onların eğitim seviyeleri, üretimdeki paylarıyla hâlâ çelişmektedir.

Endüstrileşmiş olanlarının da içinde olduğu birçok kapitalist ülkede köylü kadınlar ateş ocaklarında, çiftliklerde ve tarlalarda sürekli ekonomik krizin ve merkezleşmenin etkilerinin tehdit ettiği küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri yaşatabilmek için daha ağır çalışma pahasına didinip duruyorlar. Bu nedenle öğrenim için ne zamanları ne de fırsatları olmakta ve kamu güçleri genel olarak onlara hiçbir olanak vermemektedir. Bugüne kadar köy okullarında edindikleri çok sınırlı eğitimi çoğunlukla geliştiremiyorlar.

Köy kadınlarının ağır çalışma koşullarını hafifletmek için onlara tarımsal gereçleri sunmak arzu edilen birşeydir. Bu yardım onların hızlı bir öğrenime girmelerini sağlar. Eğitim onlara, bilgili bir ana olmalarını ve gebelikten korunmak için gerekli bilgileri edinmelerini mümkün kılar. Yetişmeleriyle ilgili tasarıların gerçekleştirilmesini son derece kolaylaştıran (düzgün) doğum aralıklarını bu öğrenimler onlara anlatacaklardır. Alfabetizyon (okuma yazma öğretme) merkezlerindeki, evişi, araç ve gereci merkez ve korporasyonlarındaki okullarda meydana getirilen ürünler, köy kadınlarının yetişmeleriyle ilgili süre ve hazırlık dönemlerinde onların kampanyaya katılmalarını kolaylaştıracaktır.

Mesleki ve eğitsel yetişimi amaçlayan genel öğrenim kurumlarının meydana getirilmesini ve bu olanaklardan yararlanmayı kolaylaştıracak modern araç ve tesisatla bunların donatılmalarını ve ayrıca anneleri dışarda işte çalışırken erkek ve kız kardeşlerinin bakımıyla yükümlü kızların vakitsiz bir şekilde okuldan geri alınmalarından sakınmak amacıyla kreşlerin, çocuk bahçelerinin ve ana okullarının kurulmasını istiyoruz.

Okul eğitimini tamamlayıcı gençlik hareketlerinin ileri boyutlara ulaştırılmasını ve ayrıca daha dost ve dayanışma içinde olan bir insanlığın oluşturulması amacıyla kişinin bir bütün olarak özgürce gelişiminin kolaylaştırılmasını öneriyoruz. Hiçbir ayırım gözetmeden bütün gençler bu gençlik kaynaşmasının içinde yer alabilmelidirler.

MESLEKİ YETİŞME VE OLGUNLAŞMA :

Birçok ülkede, kadınların mesleki yetişmeleriyle ilişkin olarak, okul teknik ve yüksek öğrenimde varolan aynı eğilimlerin kendini gösterdiği görülür. Meslekî öğrenim çoğunlukla daha kötüdür ve ekseriya daha kısadır; genellikle göreneksel olan kısıtlı mesleklerle sınırlıdır.

Kapitalist ülkelerin çoğu mecburi eğitimi sadece buyur etmeye başlıyorlar. Kadınların ve genç kızların büyük bir kısmı, kalifiye olmadıklarından, mesleki yaşamlarına el işçisi veya endüstride ve tarımda ya da kamu hizmetlerinde uzman işçi olarak başlıyorlar. Bu öğrenim yoksunluğu çoğunlukla bütün mesleki yaşamları süresince kendini gösteriyor veya ücret düzeyinde ya da kendilerine kötü davranılması şeklinde ortaya çıkıyor.

Ekonomik sorunlar, toptan göç, düşük ücretler, öğrenim yokluğu ve bunlara ek olarak sosyal alanda başarısızlık ve çoğunlukla işsizlik, fahişeliğe yol açan faktörler. Bu sorun uygun bir eğitsel ve sosyal etkiyle düzelebilir.

Hiçbir mesleki öğrenimi olmayan gençlerin sayısındaki artış her şeyden önce genç kızları etkilemektedir.

Genç kızların; erkek çocuklarıyla aynı şartlar altında bilimsel ve teknik ilerlemeye cevap verebilecek meslekî bir öğrenime, örneğin toplumun ihtiyaçlarındaki değişikliğe uyan ve kızların çıkarlarını karşılayabilen bir öğrenime sahip olmalarının sağlanmasını öneriyoruz. Bu düşünceleri sıralarken, genç erkekler ve genç kızlar için mecburî öğrenim (formation) daha şimdiden sağlandığı ülkelerdeki deneyimleri ve elde edilen sonuçları dikkate almak çok doğru olacaktır.

YÜKSEK OKULARDA, ÜNİVERSİTELERDE VE BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA KADINLARIN VE GENÇ KIZLARIN SORUNLARI :

Dünyanın büyük bir kısmında, ki birçok gelişmiş ülkeler bunun içindedir, genç kızlar ve kadınlar yüksek öğrenim alanında ve bilimsel dallarda, gözetilen ayırımın eşit kurbanlarıdır. Erkekler ve ka-

dınlar arasındaki ayrılıklar, eğer diplomalı sayısına bakılacak olursa, kimi vakit şaşılacak kadar büyüktür.

Yüksek öğrenimde kadınlara ve genç kızlara uygulanan farklı muamele kendisini, onların belli geleneksel bilim kollarına yönelmelerinde gösterir. Fakat bu dallarda da daha üst düzeydeki basamaklara çıkıldıkça kadınların sayısı hızla düşer.

Kadınlara hâlâ kapalı olan alanlarda, ve özellikle eğitsel sosyal ve ekonomik alanlarda onların ihtiyaçlarını çözümleme göreviyle kadın sorunlarını ele alacak araştırma merkezlerinin kurulması için hükümetlerin özen göstermelerini sağlamalıyız. Bu çözüm kadının dünyadaki yerinin dönüşümü sonucunu verecektir.

FISE'nin yayın organı Revue Internationale des Enseignants dergisinin 1976 yılı I. sayısından çevrilmiştir.

Çocuklar İçin Edebiyatın Düşünsel yönü

Ahmet UYSAL

Son birkaç yıldır çocuklar için edebiyatta göze çarpan bir gelişme hızlılığı var. Daha önceki yıllarda bu alanı hemen hemen sömürüye dayalı yayınların doldurduğu ve çocukların ciddiye alınmadığı bir gerçek. Bu nedenle böyle bir gelişmeye sevinmek gerekiyor kuşkusuz. Ama soruna eğilenleri, sevinmenin de ötesinde, yanıtlanması güç soruların beklediğini düşünmek kaçınılmaz bir durumdur. Sınıflı bir toplumda ezilen, hor görülen, sömürülen anababalar kurtarılmadan çocukların kurtarılması olası mıdır? Ancak devlet eliyle işin üstesinden gelinebileceği kesin bir gerçekken, üç beş namuslu yazarın çabalarına ve yayınevlerinin girişimlerine bel bağlamak ne ölçüde doğrudur? Sonra, zararlı yayınlarla mücadele nasıl yürütülecek? İşe el atanların ortaya sürdükleri kitapları değerlendirmede ölçüt ne olacak? Bütün bunlar yanıtlanması güç sorular.

1960 dönemi başlarında, Millî Eğitim Bakanlığı konuya şöyle bir ucundan değinip geçmişti. Aklımda kaldığına göre, başta Fa-

kir Baykurt olmak üzere bazı yazarların resimli çocuk kitapları köy okullarına ve köylerdeki okuma odalarına kadar girebilmişti. Bu yayınların arkası gelmedi bir daha. Yeni baskıları bile yapılmadı. Bir de, Varlık Yayınevi'nin çocuk kitapları vardı sözü edilebilen. Ucuz, renksiz resimli, küçük puntolu cep kitaplarıydı bunlar. Çoğu da çeviriydi. Çeviri olmayanlarsa çağdaş çocuk edebiyatı niteliklerinden yoksundu. Sözgelimi, Selahattin Şimşek'in KÖYCÜ OKTAY'ıyla fazlaca idealize edilmiş, ayakları yere basmayan bir çocuk kahraman yaratılıyor ve köy kalkınması ekonomik gerçeklerden ve toplumsal olgulardan soyutlanıyordu. Benim çocukluğumu dolduran Armağan, Doğan Kardeş gibi dergilerin ne getirip ne getiremediği üzerinde durmaya bile gerek görmüyoruz burada.

Gerçi çocuk kitapları sorunu uzun yıllardan beri tartışılıyordu. Ama olumlu bir sonuca ulaşmayan tartışmalardı bunlar. Yayın piyasasını hiç etkilemiyordu. Üst düzeyde böylesi tartışmalar yapıladursun, bir «kara edebiyat» salgını kapladı Türkiye'yi. Tom Miks'ler, Teksas'lar, Red Kit'ler, Zagor'lar elden ele dolaşmaya, kaldırımları kaplamaya başladı. Bu vurdulu kırdılı, uyuşturucu, çocukları kendi toplumlarına yabancılaştıran yayınların en önemli nitelikleri sürükleyicilik ögesiyle yüklü olmasıydı. Çocuklar gibi, yetişkinleri de etkiliyordu bu sürükleyicilik ögesi. Fotoroman tiryakiliğiyle eşanlamlı bir ilgi bağı büyüdükçe büyüyordu. Bir yandan da, duyguları alabildiğine sömüren, çocukları idealizmin bataklığına sürükleyen Kemallettin Tuğcu üslubu yayınlar yüzbinler tüketerek, akıl almaz bir yaygınlığa ulaşıyordu.

Bu arada «ÜLKÜ» (Keşan, 1962), «ÇOCUKLARA ÖYKÜ» (Bursa, 1975) gibi taşrada kımıldayan iyiniyet gazete ve dergilerinin yaşama şansları olmadı hiç. Çünkü, kişilerin üstesinden gelebileceği girişimler değildi böylesi kımıltılar. Öte yandan, ilerici örgütler, kendilerinden beklenileni yerine getirmekten uzaktı henüz. Bu gün için de hazır oldukları söylenemez. Sorunu ciddiye alan kişiler birleşerek çeşitli yayın kooperatifleri kuruncaya kadar da bu alan, yayınevlerinin tekelinde kalacağa benziyor.

Bu noktada, çocuklar için yaratılan ürünleri ciddiye alan, yazarları teşvik eden bazı yayınevlerinin olumlu tavırlarını görmezlikten gelmek yanlış olur elbette. Cem, Gözlem, Milliyet, Koza, Yeni Dünya, Okar gibi yayınevleri ilk akla gelenler arasında. Ancak bu yazımızın amacı yayımcıları ve onların yayınladıkları kitapları de-

ğerlendirmek değil, çocuklar için edebiyatın oluşturulmasına yardımcı olan yazıları, konuşmaları gözden geçirerek soruna topluca bakmaya çalışmak. Bu nedenle son yıllar içinde yayınlanmış gazete ve dergi yazılarıyla, konuya yer veren kitaplara, yıllıklara değineceğiz.

GAZETELER

Şimdiye kadar, çocuk edebiyatına günlük sayfa ayıran tek ciddi gazete Politika Gazetesi oldu basınımızda. Sayfanın varlığını sürdürebildiği aylarda masallar, tekerlemeler, bilmeceler, öyküler sunuldu. Ama, gazete yazılarıyla dizgi yönünden hiçbir ayrıcalık tanınmadı bu sayfaya. İsmail Cem'in de belirttiği gibi bu konuda «hazırlıklı olunmadığı» ortadaydı. Çocuklara yönelik bu sayfa dışında, düşün ürünlerine yer ayıran gazetelerde (Cumhuriyet, Milliyet, Yeni Ortam, Vatan, Politika) Behzat Ay, Haluk Şahin, Hikmet Altınkaynak, Erdal Öz, Yaşar Kemal, Sadun Tanju, Oktay Akbal, Aydın Engin, Selim İleri, Rauf Mutluay, Çetin Öner, İhmal Amca, Ahmet Uysal çocuk edebiyatı ve kitapları üstüne düşüncelerini belirttiler.

Bu yazarlardan Erdal Öz'ün görüşleri şöyle: (Milliyet Gazetesi/ Çocuk Kitapları Nasıl Olmalı) «Çocuğun cebindeki parayla satın alabileceği kitapları yaratamıyoruz şimdilik. Şimdiki dönemde ancak uyanık ananın, babanın, öğretmenin seçeceği kitapları basmaya çalışacağız.» Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, çocuklara dolaylı yollardan ulaşılması gibi bir engel var ortada. Önce bu engel aşılacak, yetişkinlerin beğeni süzgecinden geçilecek. Böylesi bir acı gerçek ülkemizin siyasal yapısıyla ilgilidir daha çok. Yayımcı, devlet'e karşın ana babayla bağıntı kurmak gibi bir güçlüğü göğüslemek zorunda bırakılmaktadır.

Yaşar Kemal'se ayrı bir açıdan bakıyor konuya: «Çocuk edebiyatına ben inanmıyorum. Yine çocukları küçümseyerek, çocuk sayarak, dünyada bir çocuk edebiyatı doğmuştur.» (Cumhuriyet Gazetesi/Kemal Özer) Bu yargıda doğruluk payı var elbette. Çocukları sömürmeye, onları belli çıkarlar adına eğitmeye dayalı bir dünya görüşünün yaygınlaşması uğruna yapılanları çok iyi biliyoruz. Ancak, çocuk edebiyatının bütünüyle yadsınması da olanaksız. Dünyaya adım attığı günden sonra çevresine uyum sağlamaya çalışan, çeşitli çağları atlayan çocuklar için oyun gibi gerekli araçlar-

dan biri de kitaptır. Onların düzeylerine uygun, sözlük dağarcıklarına göre düzenlenmiş, resimlenmiş kitapların önemini eğitimciler çok iyi bilirler.

Selim İleri daha değişik bir açıdan yaklaşıyor soruna: «Çocuğa ne yazmalı diye bir sorun yok bence. Ama nasıl yazmalı diye sorabiliriz. Çocuğun sözlük bilgisini, sözlük dağarcığını akıldan çıkarmayarak herhalde. (Politika Gazetesi/ 8.11.1975) Yazara göre, okuma yazmayı söken çocuğa okunacak kitaplar vermek zorunludur. İlkgençlik yıllarında okuma olanaklarını geliştirmek için gereklidir bu. Ve yazısının bir yerinde şöyle soruyor yazar: «Öğretici kitapların yanısıra, doğrudan doğruya sanatsal kaygılarla bütünleşmiş yapıtlardan yararlanmayacak mı çocuk?»

Behzat Ay, çocuk kitaplarının nitelikleri üzerinde duruyor yazısında: (Çocuk Kitapları/ 1.6.1976 Cumhuriyet Gazetesi) «Bu vurdulu kırdılı kitaplar, çocuklara, sorunlarını kaba güçle çözmeyi aşılamaktadır. Bir de bol resimli, az yazılı kitaplar var. Bunlar da çocukları zihin tembelliğine uğratmaktadır. Hatta resim aptallığı kimi yerde de okuma aptallığı denilen bir cins hastalığa yakalatmaktadır çocukları. Oysa kitaplar çocukları güzel, iyi düşüncelerle karşı karşıya getirmelidir.»

Hikmet Altınkaynak, günümüzde yayınlanan çocuk kitaplarını gerek biçimsel, gerekse içerik yönleriyle överek klasik okullar ve çocuk yayınlarına değin görüşlerini şöyle belirtiyor: «Günümüzün klasik okulu, çocukların kişiliğine önem vermiyor. Onlara yalnızca bilgi veriyor. Oysa, çocuğu bir bütün olarak ele alıp, onu sosyalize etmek, kişiliğinin oluşumuna katkıda bulunmak gerekiyor. İşte bunda okulun -eğitimin- olduğu kadar, çocuğun okul içinde ve dışında okuyacağı yayınların da önemi büyük. Yani çocuk edebiyatının... (Yeni Ortam Gazetesi/ 1 Temmuz 1975)

DERGİLER

Son birkaç yıl içinde yayınlanan dergilere göz atılırsa, sayısal yönden azımsanmayacak ilginç görüşler getiren yazılarla karşılaşırız Bu yazılardan saklayabildiklerimizi özetleyerek, alıntılıyarak vermeye çalışacağız kısaca :

Emin Özdemir (Varlık Dergisi, Haziran 1976) «Çocuklar İçin Yazmak» ara başlığı altında, çocuk edebiyatının dünü, bugünü üzerinde durarak, soruna dil ve öz yönünden yaklaşıyor: «Çocukların zengin dünyasını karartan, çoraklaştıran ya da bireyci, şovenist duygularla onları avlayan, kendilerine ve toplumlarına yabancılaştıran yayınlar yapılmıştır. Bu yayınları sürdürenler, meydanı boş buldukları için de dilledikleri gibi at koşturmuşlardır. Durum giderek değişiyor. Çocuk edebiyatının da ciddi bir iş olduğu bilinci güçleniyor. Gerçek sanat ve edebiyat adamları bu alana yöneliyorlar. (...) Dil, ilkellikten, dümdüzlükten sıyrılıyor. Sanatsal bir tad kazanıyor.»

Çocukların genel anlamıyla politikanın içinde olduğunu, sömürülen ana babalarla birlikte, çocukların da sömürüldüğünü ve emperyalist ideolojinin çocukları tarafsızlaştırmak gibi karanlık emeller beslediğini ileri süren Yılmaz Elmas (Töb-Der İstanbul Şubesi Yayın Organı, Sayı : 10) 'ın önemli bulduğumuz düşüncelerinden biri de şöyle: «Çocuk yayınlarında, erkeklerin kızlardan üstün olmadığı, doğuştan bütün insanların zekâ, yetenek, yeterlikler yönünden eşit doğdukları, eşitsizliği yaratanın sömürücü düzen olduğu, çocukların anlayacağı dil ve biçimde bütün çocuk eserlerinde işlenmelidir. Kapitalist ve sömürülen ülkelerde çocuklar modern kölelik temeli üzerinde biçimlendirilmek istenmektedir. Bu biçimlendirilmeye karşı çıkmak ve çocuklara doğa olaylarını, sosyal gelişmeleri, sömürü mekanizmasını kavratmak ve sömürüye karşı mücadele bilincini vermek, çocukların gelişimine katkısı olan devrimci sanatçıların, yazarların ve eğitimcilerin görevleri arasındadır.»

Günümüzde ihmal edilmiş değil, yozlaştırılmış bir çocuk edebiyatı olduğunu ileri süren Mehmet Güler (Yeni Toplum Dergisi, sayı : 3) soruna daha değişik bir açıdan yaklaşıyor: «Bugün çocuk edebiyatı olarak yaratılan ürünler çocuklar adına büyüklerce yapılmaktadır. Bu da yabancılaşmanın bir başka görüntüsüdür.» diyen yazar, çocuğun en yetkin sanatını da yine kendi içinden çıkan sanatçının yapacağı tezini savunuyor. Böyle olmadığı için de «Nazım Hikmet bile bu işin üstesinden gelememiştir» diyor. Önerdiği yol, çocuğa verirken, ondan da almak, onunla öğrenmek ve çocuk edebiyatını çocuklarla birlikte yaratmaktır.

Bekir Yıldız'da ise, düşüncelerinin kendi yönünden hiç de iç açıcı olmadığını görüyoruz. (Militan Dergisi, sayı 15, Mart 1976) Çocuk kitapları yazarının çok şeyi bilmek zorunda olduğunu, ede-

biyatı yalandan arıtmak gerektiğini, toplumların geçirdiği teknolojik gelişmelerin, değişmelerin gözden kaçırılamayacağını söyleyen Bekir Yıldız'a göre çocuk salt çocuk yayınlarıyla kurtarılamaz. Çocuk yayınları «bir bardak zehire katılan, bir damla baldır» olsa olsa. Bu konuda epeyce titiz görünen yazar, daha çok tedirgin bir yaklaşım içinde eğiliyor soruna: «Yarının büyüklerinden utanmamak, onları, genel olarak sanata, özel olarak edebiyata düşman etmemek için, enine boyuna düşünüp tartışmamız gerekiyor.»

Gene aynı dergide Abdullah Özkan (sayı 16, Nisan 1976) «nasıl bir çocuk edebiyatı» sorusuna yanıtlar arıyor ve sorunun sadece çocuk edebiyatı olmadığını, bütün ayrıntıların tartışılarak bir senteze varılması gerektiğini savunarak şöyle diyor: «Genel olarak sanatın, özel olarak edebiyatın neyi, nasıl anlatmasıysa sorun, çocuk edebiyatı da bunun bir parçasıdır. Bizim sanatçılarımız ve edebiyatçılarımız yapacaktır yine bu işi.» Kapitalizmin bütün kuralları geçerliyken yayın piyasası engellerinin aşılamayacağını da öne süren yazar, çocuk kitaplarındaki içerik ve estetik üzerinde durarak görüşlerini özetliyor: «Çocuk kitapları gerçekçi olmalıdır. Bu ise ilk elde, çocuğa gerçeğin bozulan, değiştirilen ve gözlerden saklanan yönlerini ortaya koymakla sağlanabilir. Yani çocuk dünyayı, toplumu, içinde yaşadığı gerçekliği görebilmelidir öncelikle.»

Çocuğu bilmeden, tanımadan, sevmeden, izlemeden, gözlemlemeden çocuk kitabı yazılamacağı kanısında olan Süreyya Berfe (Milliyet Sanat Dergisi, 23 Nisan 1976) çocuk edebiyatının, çocuk eğitimi kadar güç olduğunu belirttiği yazısında içinde bulunduğumuz açmazı şöyle niteliyor: «Bugüne kadar bir çocuk edebiyatı kurulamamışsa, çocuklarımız resmî ideolojinin boy hedefi olmuşsa, kahramanlık masalları, serüven hikâyeleri, milliyetçilik efsaneleriyle uyutulmuşlarsa, bunun tek sorumlusu yazarlar, ana babalar değil, gelip geçen siyasal iktidarlar ve o iktidarların dayandığı sınıflardır.» Berfe'ye göre yayımlanan çocuk kitapları mutlaka eleştirilmeli, bu konuda çocukların düşüncelerine başvurulmalı ve **yarışmaların seçiciler kurulunda çocuklara da yer verilmelidir.**

Çocuklar için edebiyata karamsar bir bakış da Osman S. Arolat'tan geliyor: «Çocuk beyinlerine saldırı var!» (Milliyet Sanat Dergisi, 23 Nisan 1976) Yazara göre günümüzün geçerli çocuk yayınları bile «sanayi artıklarıyle dolmuş koca denize akan bir derecik» gibi yetersizdir. Çünkü: «Yirmidört saatlerimizde onların gelişmeleri

için harcadığımız zaman yok denecek kadar az yer tutmaktadır. (...) Şu sıralarda birtakım rotatifler, birtakım düz baskı makineleri kan kusuyor. Güzelim bahar çiçeklerinin açtığı, yemyeşil, pırıl pırıl güneşli alanların uzandığı çocuk beyinlerine kara bulutlar getirecek saldırılar düzenleniyor.» Arolat'ın önerileri de şöyle: Yazar çocuklarla iyi diyalog kurmalıdır. O, doğayı tanıma yolunda, öğrenme ve gelişme yolunda şaşırtıcı sorular soranla bir diyalog kurulması, özgün bir sanat yaratmaya yol açacaktır.

Burada, «çocuk eğitimi ve edebiyatı» özel sayısı hazırlayan Yansıma Dergisi'ndeki (Eylül 1975) yazılara da değinmekte yarar var. Necati Mert, Cahit Armağan, Ender Kamil Boyacı, Ceyhun Atuf Kansu'nun yazıları oldukça önemli. Biz bunlardan ilginç bulduğumuz ikisine değinmekle yetineceğiz. Necati Mert'in «Türk çocuk edebiyatı için ne yapmalı» sorusuna verdiği yanıt şu: «Ezilen sınıfların ideolojisini, materyalizmi ve diyalektiği benimsemek şarttır. Sanatçı ancak bu yolla yapay çelişkileri konu edinmekten kurtulur ve okuyucuya «kader yok, altyapının yansıması var», «beş kardeşin beşi bir olabilir», «insan güçlüdür», «parasız da saadet olmuyor», «başkasının nasıl mal edindiğini araştır», «yiyip içtiğin yerde senin de emeğin var», «zora dağlar dayanmaz», gibi onurlu, ilerici mesajlar sunabilir.»

Kapitalist toplumda çocuk, konusuna eğilen Ender Kamil Boyacı: «Bir avuç soyguncunun çocukları dışındaki tüm çocukların kurtuluşu, kapitalizmin ve onun eğitim kurumlarının ortadan kaldırılarak, emekçi sınıf ideolojisine göre kurulan yeni eğitim kurumlarının (düzen değişikliğiyle birlikte) işlerlik kazanmasından geçmektedir. Özellikle Türkiye gerçeğinde bu durum daha somut ve açıktır. Bir avuç soyguncunun çocuğu dışındaki çocukların aydınlık geleceği, emekçi sınıfların iktidarının kurulmasıyle gerçekleşecektir» yargısında bulunmaktadır.

Gülten Akın «Çocuk Yazını» başlığı altında iyimser bir gözle bakıyor soruna. Yazara göre lüks baskılı çocuk kitapları düzenin bir gereğidir. Bu alış veriş doyma noktasına ulaşana kadar sermayenin egemenliği sürecektir. Halkça ve hakça bir yönetim dönemi gelinceye kadar böyle gitmesi doğaldır.. «Şimdilik eldekini, iyi niyetli, namuslu çabaları beğenmek, değerlendirmek, giderek ondan yararlanmak zorundayız.» (Türk Dili Dergisi, sayı 297, Haziran 1976)

Dergilerde çocuk kitapları eleştirisi yapan ve konuya değinen öteki adları da şöyle sıralayabiliriz: Ersin Kaya (Aydınlığa Doğru), Ergin Koparan (Millitan Dergisi), Aysel Özakın (Militan Dergisi), Yaşar Yörük (Çocuklara Öykü Dergisi), Bekir Karakurt (Yeni Toplum Dergisi), Şevket Özdemir (Yeni Toplum Dergisi), Ali Demir (Yeni Toplum Dergisi), Ahmet Uysal (Dönemeç Dergisi).

YILLIKLAR

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976 :

Yıllıkta ayrılan bölüm «1975'te Çocuk Edebiyatımız» (Erdal Öz), «Çocuk Kitapları Yayım Programı Geliştirme Semineri» (M. Başaran), «Çocuk Edebiyatına Katılan Değerler» (Hikmet Altınkaynak) başlıklı yazılardan oluşuyor.

Erdal Öz'e göre, günümüz sermayesi (batı ve yerli) çocuk konusunu çok iyi bildiğinden, onu, kendi amacına uygun biçimde geliştirmek için gerekli yatırımı yapmaktan çekinmemektedir. Bu çöplük kitapları karşısında yerli bir çocuk edebiyatı yaratmak gerekli olmuştur. Şimdilik bir çocuk edebiyatı geleneğimiz olmasa da, ilerde bize özgü bir çocuk edebiyatından söz edilecektir. Yazar, bu incelemesini gazete yazılarından, açık oturum konuşmalarından alıntılarla geliştirerek, yayımcıların düşüncelerini, yayım tasarılarını da yansıtıyor. Daha önce Milliyet Sanat Dergisi'nde okuduğumuz bir yazısını da almış Erdal Öz bu yıllığa: «Su Gibi Yararlı Olmak.» (25.4.1975) Yazının özü şu: Türkiyeli bir çocuk edebiyatı oluşturmakta geç kalınmıştır. Bu konuda her yurtsever görev almalıdır. Hiç gecikmeden, özellikle çocuk toplumuna su gibi yararlı olmamız gerekmektedir. Ayrıca, Keloğlan masallarına da değinen yazar, masallarımıza ilginç bir bakış açısı getiriyor: «Bana öyle geliyor ki, Keloğlan masallarının çokluğu ve tutarsızlığı, daha çok feodal toplum düzeninin çağdışı mantığı içinde, dış ülkelerden sızıp gelen ve gerçek halk masallarımıza karışan yabancı kökenli masallar yüzündendir. Özellikle Doğu'dan gelen masallarla Keloğlan serüvenleri alabildiğine çoğalmış, bu masallar tam binbir gece masallarının dalavereciliğine bürünmüş, Keloğlan tipi de giderek yozlaşmış, soysuzlaşmıştır.»

KİTAPLAR

Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitapları: Doçent Dr. Meral Alpay - Dr. Robert Anhegger/Cem Yayınevi, 1975, 127 sayfa, 15 lira.

Çocuk kitapları yazacak olanlara, yayımcılara ve eğitimcilere derli toplu bilgiler sunan «1975 yılında çocuk edebiyatı ve çocuk kitapları konusunda ülkemizde yapılan açık oturumları, seminer ve komisyon çalışmalarını, çocuk kitapları ve çocuk kitaplarının kapakları, resimleri konusundaki sergileri, konferansları, çocuk yayınlarıyla ilgili önerileri ve rakamları» kapsayan bir kitap bu.

Sözü edilen açık oturumlardan birine katılan Meral Alpay'ın öne sürdüğü çocuk kitaplarında aranması gerekli nitelikleri şöyle özetleyebiliriz: Çocuk kitapları çarpıcı, temiz baskılı, normal boyutlu, resimli kâğıda mat ve iyi kaliteli olmalı, harfler kolay okunabilmeli, sayfa içi düzeni iyi ayarlanmalıdır. Konuşmacıya göre, kitapla ilişki çocuğun zihinsel yeteneğini geliştirmektedir. Bu nedenle çocuklara kitap yazanlar, resim çizenler çocuğun ruhsal yapısını ve zihinsel gelişimini bilmelidirler.

Mustafa Asher ise konuşmasında, çocukların nesnel ölçülere uymayan, fantaziye yer veren söz, yazı ve resimle ifadeden hoşlandıklarını ileri sürüyor. Bu sonucu da, çocukların peşin yargılardan uzak oluşuna, hayat ve yalanın onlara ilginç görünmesine bağlıyor.

Kitabın önemli bir bölümüyse ikinci yayın kurultayına sunulan raporlardan oluşuyor. Bu raporların getirdiği önerilerin ağırlığı devlete yöneliyor daha çok. Ama yazar ve yayımcı için de yabana atılmayacak noktalar az değil. Çocuk Kitapları Geliştirme Semineri'nde saptanan niteliklerden bazıları şunlar: Çocuk kitapları değişen değer yargılarını kapsamalı, çocuğa doğayı, insanı, yaşamayı sevdirmeli, insanı olduğu gibi göstermeli, kavratılmak istenen ana düşünce ders vermeden sezdirilmeli, çocuk topluma yöneltilmelidir.

SONUÇ

Hazırlamaya çalıştığımız bu incelemeden çıkarılan sonuçları kısaca özetlersek: Geri bıraktırılmış bir toplum yapısı taşıyan ülkemiz çocuk yayınları yönünden halen ilkel bir basamakta sendelemektedir. Yayın hayatı sermayeci düzenin tekeli altındadır. Horlanan, sömürülen ana babalar gibi çocuklar da karanlık emellere hedef tutulmakta, bozuk bir eğitim sistemiyle topluma yabancılaştırılmaktadır. Toplumun kurtarılmasıyla birlikte çocuklar da kurtuluş olanaklarına kavuşacaktır. Bu böyle olmakla birlikte, çocuklar için çağdaş bir edebiyat geleneği kurulması zorunludur. Konu tartışıl-

malı, amaçlara açıklık kazandırılmalı, yazarlar çocuklar için ürünler yaratmaya yönelmelidir. Bunu yaparken de çocukları tanımak, onlarla diyalog kurmak zorunludur. Çocuk kitapları içerik yönünden olduğu gibi baskı, kapak, resimleme yönlerinden de çağdaş niteliklere ulaştırılmalıdır.

Çocuklar için edebiyatımız şimdilik bu aşamada. Birdenbire yayımı hızlanan kitapların incelenmesi ise ayrı bir çalışmayı gerektireceğinden yazımızı burada noktalıyoruz.

Çocuk Eğitiminde Tiyatro

Yılmaz ELMAS

Ülkemizde şimdiye değin çocuk oyunlarına gerektiğince önem verilmediği bir gerçektir.

Son yıllarda toplumsal gelişmenin getirdiği bir birikim nedeniyle ülkemiz çocuklarıyla yakından ilgilenmek güncel bir sorun durumuna gelmiştir. Çocuk Tiyatrosu da güncel konulardan biri durumuna gelmiş ve öneminden hiç bir şey yitirmemiştir bu güne değin.

Çocuk Tiyatrosunun gerekliliğini ve önemini kavrayan, İstanbul Şehir Tiyatroları Yetkilileri birkaç yıldır çocuk oyunlarına daha etkin yer vermeye başlamışlar ve çağdaş çocuk tiyatro anlayışını bu alanda da yerleştirip geliştirme çabasına girmişlerdir. Yetkililerce düzenlenen «ÇOCUK EĞİTİMİNDE TİYATRO» konulu açık oturum bunun en güzel kanıtlarından biridir.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK TİYATROLARININ GEÇMİŞİ VE GELİŞİMİ

Türkiye'de çağdaş tiyatronun olduğu kadar çocuk tiyatrosunun da yerleşip kökleşmesinde ve toplumsal yenileşmelerin, top-

lumsal içerikle tiyatroda yansımasında büyük emeği geçen değerli sanatçımız MUHSİN ERTUĞRUL'un ülkemizdeki tiyatro sanatına ve çağdaş tiyatronun oluşumuna olan katkılarını belirtmeden geçemeyiz.

Bizde ilk Çocuk Tiyatrosu, sayın Muhsin Ertuğrul'un çabalarıyla Tepebaşında, 1935'te hizmete sunulmuştur. O günleri kendi kalemiyle şöyle anlatmaktadır.

«İlk Çocuk Tiyatrosunu 1935 yılının 3 Ekim Cumartesi günü başlattım. Bu temsile bütün büyük sanatçılarımız katılıyordu. Giriş parası almıyorduk. Yalnız tiyatroya nasıl girileceğini, nasıl oturulacağını, nasıl seyredileceğini ve tiyatronun ne olduğunu öğreten «ÇOCUK TİYAYROSU» adında bir dergi çıkarmıştık. Onun kuponuyla tiyatroya girilebiliyordu. İlk çocuk temsiline 15 kadar çocuk gelmişti. Sahnede ve orkestrada 45 kişi vardı. Bu günün en büyük sanatçı ve şöhretli orkestra üyeleri bu temsile katılmıştı.»

1963 yılına kadar 56 çocuk oyunun oynadığını belirten sayın Muhsin Ertuğrul, o günden bu güne fazla bir yol katedilmediğini şu sözleriyle belirtiyor.

«Bu gün eksikliğini duyduğum tek şey her gün çocuk oyunları gösteren ayrı bir binada Çocuk Tiyatrosu kuramayışımızdır. Gönül isterdi ki Türkiyemizde her şehir ufak çapta bir Çocuk Tiyatrosu kursun ve gençlere insanları yükselten bir sanat anlamını ta çocuk yaşta aşılasın.»

Çocuğun önemini kavrayan birçok ülkede Çocuk Tiyatrosu, eğitici niteliğiyle birlikte gelişme göstermiştir. Eğitici yönden ağırlık kazanan Çocuk Tiyatroları, özellikle Almanya ile Sovyetler Birliğinde kendini göstermiş ve dünyanın bir çok yerinde ilgiyle karşılanmıştır.

Bizde ilk çocuk oyunu yazanlardan biri Reşat Nuri Güntekin'dir. 1932'de **İstiklal'i,** 1934'de **Mavi Yıldırım'ı** yazan Reşat Nuri Güntekin eserlerinden eğitici yöne de önem vermiştir.

Çocuk oyunlarının şehir tiyatrolarında ilk ele alınışı, daha önce de belirtildiği gibi 1935 yılında olmuş ve M. Kemal Küçük'ün yazıp sahneye koyduğu, «Çocuklara İlk Tiyatro Dersi»dir. Bu oyunda

da başta gelen amaç çocuğun eğitilmesidir. Daha sonra Şehir Tiyatrolarında, Arif Orbay'ın Fatmacık, Halit Fahri Ozansoy'un Doğanla Selma, Mümtaz Zeki Taşkın'ın Mavi Boncuk, Ekrem Reşit Rey'in Lafonten Baba, Sabih Gözen'in Çizmeli Kedi'si çocuk oyunu olarak sahneye konmuştur. Nitelik ve içerik yönünden çok ilkel olan bu oyunların da yine eğiticiliği önde gelmektedir. Yalnız toplumsal içerik bakımından günümüz koşullarında çok ilkel olan bu çocuk oyunlarının ülkemiz çocuk tiyatrosunun ilk ürünleri olduğu unutulmamalıdır.

ÇOCUK TİYATROSUNUN AMACI

Çocuk tiyatrosunun başlıca amacı; canlandırılan olayı değişik yönleriyle görüp, eleştirici bakış açısı vererek, çözüm yolları düşündürmektedir.

Çocuklarda yaratıcı yetilerin ortaya çıkmasında olsun sanatsal ve zihinsel yetilerin geliştirilmesinde olsun etken olmak çocuk tiyatrosunun amaçlarındandır.

Tiyatro çocukların eğitilmeleri yönünden amaç değil, araç olarak kullanılmalıdır. Bireysellik yerine ortaklaşa hareket etmenin ortak yararlarını çocuklara tiyatro yoluyla aşılamak oldukça önemlidir.

Bizim gibi gelişme sürecini tamamlayamamış, emperyalizme bağımlı sömürülen ülkelerin çocuklarına, ülkedeki bütün bozuklukların temelinde sömürü çarkının yattığını vurgulayan içerik ve nitelikteki eserlerin sunulması Çocuk Tiyatrosunun en başta gelen amaçlarından biridir. Yalnız sömürü çarkını vurgulamakla kalmayıp sömürüsüz bir düzenin kurulması uğrunda emperyalizme ve faşizme karşı mücadelede yönlendirici olması kaçınılmaz bir zorunluktur.

Yine tiyatro, çocukların gelecekteki ileri toplum biçimlerine ulaşma ve uyumunda belirleyici etkinliğini göstermelidir. İnsanların sömürüye karşı verdikleri mücadele ile yine insanların ve çocukların doğayla olan ilişkileri, çelişkileri, doğaya egemen olma açısından inceleme konusudur. İnsanın değişkenliği, değiştirme ve yaratma gücü dialektik açıdan verilmelidir. Çocukların ilgisi oyunun gelişimi üzerinde toplayıp bir sonuca, bir karara veya bilgilenmeye varılmalı. Belirtilen amaçların gerçekleştirilmesinde çocuk dünyası

ve sanatsal öz, biçim ve içerik hiç bir zaman gözden uzak tutulamaz, çocuk oyunlarında.

TİYATRO AÇISINDAN ÇOCUK EĞİTİMİNDEKİ YANLIŞLIKLAR

Çocuk oyunlarında bu güne dek görülen birkaç güzel örneğin dışında çocuklara sömürü düzeninin gereği yanlış, çocuk dünyasına karşı çıkan çocuk gelişimini engelleyici eğitim uygulamalarına gidilmiştir.

Çocuk Tiyatrosu genellikle yeteneksiz, beceriksiz ellere bırakılmıştır. Okullarda oynanan amatör çocuk oyunlarının dışında bu alan daha çok varlıklı ailelerin çocuklarına hizmet eder duruma getirilmiştir.

Oyunlarda, uslu durmanın, yaramazlık etmenin doğru veya yanlışlığını düşünmeden büyüklerin sözünü dinlemenin, sömürü düzenine uymanın en doğru davranış olduğu çocuklara anlatılmaya çalışılmıştır. Yine gerçekle ilgisi olmayan masal ve balelerle çocuklar uyutulmaya çalışılmıştır. Çocuklar devlerle korkutulmak, perilerle de gerçek olmayan metafizik dünyalara götürülmek istenmiştir.

Çocukları ciddiye almayan çocuk tiyatrosu yazarlarına çocukların getirdikleri eleştiriler düşündürücüdür. Örneğin bir yazarımız, yoksullara acımasız davranan sömürücülere karşı bir yoksulu ilendirir, (beddua ettirir.) ve sümürücülerin hepsini zor duruma sokar. Çocuklar oyundan sonra yapılan değerlendirmede «bu işler beddua ile olsaydı, yoksulların bedduasıyla şimdi hiçbir zengin kalmazdı dünyada.» demişlerdir. Gerçeğe uymayan diyalektik gelişime ters düşen olguları çocuklar yadırgamakta ve bilimsel bir yöntemle eleştirmektedirler. Yine okullara gelip çocuklara çocuk tiyatrosu adıyla sunulan oyunlara çocuklar gitmemekle protesto etmektedirler. Sırf para kazanmak ve burjuvazinin çarpık eğitimini iletmek amacıyla gösterilen bu oyunlara çocukların gitmemesi bunun yanında Şehir tiyatrolarında oynanan çocuk oyunlarına büyük ilgi göstermesi onların bu konuya nasıl baktıklarını ve nasıl eleştirdiklerini belgelendirir.

Çocukların düşsel dünyalarına yaklaşma çabası bizi metafizik olgulara götürürse yanlış bir eğitim saplantısına girmiş oluruz. Ço-

cukları belli kalıpların içinde tutmaya çalışmak kadar yanlış bir şey olamaz.

Bu güne değin çocuk oyunlarında genellikle bireysel kahramanlıklar başarılar, bencillik ön planda tutulmuş ve övülmüştür. Suçlu daima kişiler olmuş, kişileri olumsuzluk ve uyumsuzluğa iten düzen gözardı edilerek gizlenmeye çalışılmıştır.

Çocuğun ilgi ve araştırıcılığı, çok doğal davranışlar, egemen düzenin yasak ve kurallarıyla belli kalıplara sokulmaya çalışılarak kendi işlerine geldiği biçimde insan yetiştirme yöntemi uygulanmıştır. Düşünmeyi, araştırma ve çözümlemeyi engelleyen oyunların eğitim açısından zararları kavranmadıkça Tiyatroda çocuğun eğitimi önem kazanamaz.

ÇOCUK EĞİTİMİ AÇISINDAN ÇOCUK TİYATROSU BİÇİMLERİ

Çocuk oyunları üçe ayrılmaktadır.

1 — Çocuklar için Tiyatro

2 — Çocuklara Tiyatro

3 — Çocukların oynadığı Tiyatro

Çocuklar için tiyatro'da, çocuk dünyasına pek yaklaşılamamıştır. Bu tiyatro daha çok çocuklara yaklaşma özleminin bir ürünüdür. Çocuklara Tiyatro'da olaylara çocuklar açısından yaklaşılır. Oyunlarda çocuklar ve yetişkinler görev alırlar. Çocuk dünyasıyla geleceğe ve güncel olaylara bakılır, yorum yapılır ve çözümler aranır. Yalnız çocukların görev aldığı Tiyatro'da ilkokul çağındaki çocuklar görev alırlar. Oyunda çocukların yaratıcı güçlerinin ortaya çıkarılmasına çalışılır. Küçükler bu tür oyunlarda tümüyle özgürdürler.

Çocuklar açısından son iki tür tiyatro yararlıdır. Eğitsel ve sanatsal açıdan yararlanılacak olan tür çocuklarla tiyatro'dur.

Çocukta daha ilkokul çağındayken toplum bilincini uyandırdırmak için temel eğitimden yararlanarak gittikçe gelişen bu tiyatro çalışmalarının çok yönlü olarak okula girmesi ve çocuklara, okul

içi ve okul dışında sunulması gerekir. Ders saatlerinde bile birçok olayların deneylerin dramatize edilerek oyun biçiminde çocuklara sunulmasının günlük eğitimden daha yararlı ve verimli olduğu bir gerçektir. Böylelikle, tiyatro sevgisi aşılanıp yaratıcılık yönleri geliştirilmiş olur.

Özellikle bizim okullara tiyatronun erken sokulmasında ve çocuk tiyatrolarının sınıflarda başlatılmasında güdeceğimiz tek amaç, çocukların bilimsel dünya görüşüne katkıda bulunmak, ve toplumsal gelişmeyi engelleyen egemen güçlerin gerçek yüzlerini her olguda sergilemektir.

EĞİTİM AÇISINDAN ÇOCUK TİYATROSU NASIL OLMALI

Çocuk oyunlarını nitelik ve içerik yüzünden büyüklerin oyunlarından ayrı tutamayız. Ancak konuların işlenişi ve anlatımı yönünden çocukların yaş ve kültür düzeyleri gözönünde bulundurularak sunulmalıdır.

Seyirci olan çocuklar, bir gözlemleyici olarak tutulmalı, gerektiğinde etkin duruma getirilmelidir. Çocuklara düşünerek emekten yana kararlar verdirtmeli. Bir dünya görüşü sunulmalı. Bu dünya görüşü de emperyalizme ve faşizme karşı mücadele veren işçi sınıfının dünya görüşüdür.

Çocuklar bir olgu karşısında tutulurken bu olgular da kanıtlayıcı verilere dayanmalıdır. Çocukların duyguları ve düşünceleri ileri götürülüp bilimsel bilgilenmelere vardırılmalıdır. Çocuk olup bitenler karşısında her an inceleyici olarak tutulmalıdır.

İnsanların sömürüye karşı verdikleri mücadele ile yine insanlarla ve doğayla olan ilişkileriyle çelişkileri inceleme konusu yapılıp çocukların yaş düzeyleri gözönünde tutularak oyunlaştırılmalıdır. Ayrıca insanın değişkenliği ve değiştirme gücü diyalektik açıdan verilmelidir.

Çocuğun ilgisi oyunun gelişi üzerinde toplanıp bir sonuca bir karara veya bilgilenmeye varılmalıdır. Oyunun tümünde olayların gelişimi sıçramalı bir gelişim göstererek insanın oluşumunu sergilemelidir.

Çocuğa oynanan eserin yorumlanmasını kavratmak önemli konulardan biridir. Birlik ve dayanışmanın yararları, bireyselliğin açmaz ve yanlışlıkları çocuk oyunlarında vurgulanmalıdır. Oyunun öğretici yanıyla sömürü ve faşizme karşı mücadele biçimlerindeki bilimsellik her an önde ve yönlendirici olmalıdır.

Çağdaş Çocuk tiyatrosunun bir ülkede uygulanması, toplum yaşantısındaki sorunların açıkça tartışılmasına ve çözüm aranmasına bağlıdır. Günümüzde ülkemiz tiyatrosuyla birlikte çocuk tiyatrosu da Çağdaş tiyatro uğrunda yapılan en geniş ve en ileri denemelere açılıp bütün canlı ve diri güçlerin karşıtlıklarını ve çocukların anlıyacağı bir biçimde politika, felsefe, bilim ve sanat alanlarındaki zorluklarını yenme atılımı içinde olmalıdır.

Çocuk tiyatrosu eğiticiliğini güçlendirebilmek için sahne tekniği ve kapsam bakımından eski Asya tiyatrosuyla epik tiyatrodan yararlanarak geliştirilmelidir. Yaşantının bir parçası olarak sunulan çağdaş oyunlarda oyuncuyla izleyiciler arasındaki, oyunu oynayış ve izleyiş bağları gittikçe güçlenmelidir. Perde ortadan kaldırılmalı. Sahnenin değişmesi izleyicilerin gözleri önünde oyuncular tarafından oyun sırasında yapılabilmelidir. Oyundaki olay ve tablonun gerçek olmayıp gerçeği canlandırma girişimi olduğu sakınılmadan verilmelidir.

Büyüklerde olduğu gibi çocuk oyunlarında da oyuncu oynadığı kişinin duygularını seyircinin duygusu yapmaktan sakındığı sürece yararlı ve eğitici olur. Belirli yerlerinde oyun kesilerek çocuklara gerekli açıklamaların yapılması çocukların ilgilerini canlı tutar ve olaya eleştirici gözle bakmalarını sağlar. Bu nedenle çocuk oyunlarında özellikle çocukların ilgilerini canlı tutmak için onların da yer yer oyuna katılmalarını sağlamak. Müzik, dans, dekor, pankart ve devrimci sloganlardan yararlanılmalıdır. Oyunda sosyal çelişkiler çocukların gündelik yaşantılarından alınarak verilmeli. Olumsuzlukların çözümünün, temelde sömürü düzeninin değiştirilmesine bağlı olduğu kavratılmalıdır.

Bizim gibi sömürülen ülkelerdeki çocuklara, çağdaş tiyatro anlayışı içinde sömürücülerin acımasızlığı ve canavarlığı verilerle kanıtlanmalıdır.

Tiyatro özünde bir eğitim aracıdır, hem büyükler hem de küçükler için. Daha yeni önemsenmeye başlayan çocuk tiyatrosu eğiticiliğini gerçekleştirebilmek için toplumsal eleştiri görevini çocukların görüş açısından yapmak ve olup biten değişmeleri ilgili tarihsel raporlarını açıklıkla sunmak zorundadır. Oyunun niteliği toplumsal bir mücadele niteliğini taşımalıdır.

Çocuk tiyatrolarında oyuncu sahneye çıktığında oyunda belirtiklerinin yanı sıra belirtilmeyen yanlarını da açığa vurmalı, çocuğa duyurmalı ve sezdirmelidir. Oyuncu hiçbir zaman ne kendisini ne de çocukları oyunlaştırdığı kişinin kuruntusuna kaptırmamalıdır. Bunun yanında oyunun birçok provalarla sunulan oyunlaşmış biçime ulaştığı, aslında o anda da oynanan oyunun bir prova olduğu çocuklardan gizlenmemelidir. Çocuk konuşmaya, gezinmeye, çevresindekilerle anlaşmaya başladığı süreç içerisinde bir çok olguyu, olayı prova niteliğinde oyunlaştırmaya girişir zaten.

Çocuk oyunlarında işlenen konu, izlemeye gelen çocuklarla birlikte işlenen bir seminer sokulursa ancak eğitim açısından yararlı ve verimli olur. Sunulan oyun ve oynayan oyuncu salondaki çocukları kendi toplum katlarına göre ya savunmaya ya da lanetlemeye çağırmalı. Bununla birlikte gelecekte gösterilecek eylemlere birikim yaratmalı ve çözüm aramalıdır.

Çocuk oyunlarında oyuncunun seyirciyle olan ilişkisi, en doğal en düz ilişki olmalıdır. Yine onların doğal yaşantılarına toplumsal yaşantıdan yansıyan müzikli, ritmik tekerlemeler, danslar, oyunlar yer almalıdır. Anadolu da yüzyıllardır süregelen geleneksel oyunlardan, orta oyunlarından, Karagözden gerektiğince yararlanılmalıdır.

Çocuk tiyatrosuyla eğitimin gerçekleştirilmesinde, tiyatro yetkilileri kadar öğretmenlerimizin de emeği ve katkısı olacaktır. Yetkililerin ve öğretmenlerin ortak çalışmasıyla ancak çocuk tiyatrosu ileri aşamalara götürülüp, tiyatronun eğiticiliği verimli bir duruma getirilebilir. Çocuk Tiyatrosunun oluşup gelişmesinde temel alınacak başlıca etken çocuklar olmalıdır. Oyun sırasında olsun, oyundan sonra olsun çocukların oyunlar ve oyuncular üzerindeki görüş ve eleştirileriyle çağdaş çocuk tiyatrosu oluşup gelişecektir.

SONUÇ

Çocuklarımız, her alanda olduğu gibi çocuk tiyatrosunda da şimdiye dek önemsenmemiştir. Emperyalizmin ve sömürü mekanizmasının bir gereğidir bu. Çocuk çalıştırılmayacak yaşlarda en ağır işlerde çalıştırılır. Yüzbinlerce çocuğun eğitimden yoksun kalmaları işsiz ve serseri olmaları, sokaklarda gecelemeleri umursanmaz. Egemen güçler yalnızca kasalarını doldurmayı düşünürler.

Egemen güçlerin yapmadığını bir avuç aydın şehir tiyatrolarında da yapmaya çalışarak çocuk tiyatorsunun kurulmasına ve gelişmesine emek vermektedirler. Okullarda bu güne değin yürütülen amatör çocuk temsilleri egemen güçlerin hizmetinde olmuş ve çok ilkel bir biçimde yürütülmüştür.

Ülkemizdeki yazarlar çocuk eserlerine dolayısıyla çocuk oyunlarına eğilim göstermemişlerdir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler ayrıca tartışma konusu olabilir. Güçlü çocuk oyunlarının bu güne değin ortaya koyulamayışının başlıca nedenlerinden biri T.C.K. 141 ve 142. maddeleridir. Çocuk tiyatroları, bu maddelerin kaldırılması mücadelesini de içermelidir.

Çocuk eğitiminde tiyatronun önemi hiç bir kimse tarafından küçümsenemez. İstanbul Şehir Tiyatrolarında oluşum ve gelişim içinde olan Çocuk Tiyatrolarının yurt düzeyinde yaygınlaşarak ülkemiz çocuklarının tümünün hizmetine girmesi hepimizin dileğidir. Öğretmenlerimizin büyük çoğunluğunu içinde toplayan ve en büyük demokratik kuruluşumuz olan TÖB-DER'e de Çocuk Tiyatrolarının ülkemiz çapında kurulup gelişmesinde büyük görevler düşecektir.

Sen Tek Başına Değilsin (*)

Özgen SEÇKİN

Zaman inancımız doğrultusunda gelişmekte... Mutlu yarınlara uzanan yolda değerli yapı taşlarına, inançlı, onurlu varlıklara kavuşarak yürüyoruz. Zengin kılınıyor saflarımız, yüceltiliyor. Devrimci ateşe bir odun daha atmak isteyenlerimiz çoğalıyor. Hem, gözüpek yürüyerek, dağ gibi duran sorunlar üstüne...

Abdulkadir Bulut, uzun süreden beri şiir çalışmaları olan, devrimci kültür ve sanat uğraşında belli bir yer edinmiş özgün bir ozandır. O'nun Milliyet Sanat Dergisi'nin «1974 Yılının Övgüye Değer Şairleri» arasına girişini yadırgamamıştık. Bununla Bulut'un sıyrılışını doğal ve sevindirici olarak karşılamıştık.

Milliyet Sanat Dergisi'nde (sayı 125) Abdulkadir Bulut genel olarak sanatı, özel olarak da kendi şiir anlayışını şöyle açıklıyordu: «...Hele hele üretim araçlarının insanı tutsak ettiğini, insanı kendi öz yaşamından saptırarak yozlaştırdığı bir düzen de varsa ortada... Öte yandan türedi sınıfların egemenliği tüm boyutlarıyle ağırlığını koyuyorsa, en kötüsü ekmek bir kurdun ağzında geriliyse. İşte böylesine karanlık, böylesine çelişkili bir ortamda kalemlerimle,

(*) Sen Tek Başına Değilsin Abdulkadir Bulut Yonga Yayınları, Nisan 1976

sözcüklerimle, kavgalarımla kendi şiirsel bakış açımın doğrultusunda adımlıyorum hayatı. Biliyorum ki, demire örs, toprağa kazma bile kolaylıkla varmıyor. Bütün bu çabalar, çağdaş bir uğraş çağdaş bir yöntem istiyor. Dahası diri ve büyük bir tutarlılık istiyor. Çünkü her toplumun kendine özgü bir varolma, bir gelişme görüntüsü vardır.

«Kanımca ozan, toplumların varolma erdemleriyle varoluş süresi içinde onların kavgalarına devrimci bir öz, devrimci bir öfke ve akla yakın bir tavır vermesiyle yükümlüdür. Kaçamaz ozan bu sorumluluktan. Elini kolunu sıvayarak yapacak bu işi. Çünkü yapı ustası bile, harcı içten bir duyarlıkla atıyor duvara. Ozan toplumsal olguları, toplumsal direnmeleri soyut yanlışlar içinde yansıtmamalı. Tersine özümlediği şiirsel özü somut doğrular içinde sergilemeli.»

Şiir için de şöyle diyordu Bulut: «...Şiirin işlevi azımsanamaz kuşkusuz. Ne ki, biçim denemeleriyle okura bıkkınlık vermesin. Madem ki ozan yaşadığını yazacak, madem ki ozan gerçekleri yazacak, o halde ozan şiirin ayaklarını topraktan kesmemelidir.»

Bulutun bu görüşlerinden sonra, onu değerlendirmemiz oldukça kolaylaşıyor sanırım. Çünkü ne yapmak istediğini bilen bir sanatçıyı, her gün başka bir telden çalan, olumlu, olumsuz yanlarıyle karşıtlıklar, çelişkiler getiren bir sanatçıdan çok daha kolay değerlendirmek olanaklıdır.

Burada, Cemal Süreya'nın, Abdulkadir Bulut'u değerlendirirken Milliyet Sanat Dergisi'nin aynı sayısında çıkan birkaç görüşüne de yer vermek doğru olur. C. Cüreya diyor ki: «Abdülkadir Bulut, yapıtlarını öteden beri ilgiyle izlediğim bir şair. (...) Benim demem bu şairden nedir daha özgün, daha büyük bir yapıt beklediğimdir. (...) Dörtlüklerle, kısa bölüklerle yazıyor şiirini. Yoksa dörtlükler mi sınırlıyor onu? Düşünülebilir. Ama özelliğini de öyle şiir söylemekten alıyor değil mi Abdulkadir Bulut? Her şeyi bir türkü kıvamında, bir türkü tadında eritiyor. Yerel görünümlere, durumlara dayanıyor. Oradan soylu imgeler yaratıyor.»

C. Süreya'nın dediklerine katılıyoruz, ayrıca bizim de bu konuda söyleyeceklerimiz var.

Gerek bu görüşler olsun, gerekse ozanın kendi söyledikleri olsun bizi bir ilkeye dayalı kılıyor: **Devrimci sanatçı sanatıyle, devrimci savaşımın bir parçasıdır.** Abdülkadir Bulut şiiriyle devrimci uğraşta, sosyalizm için bir katkısının olmasını amaçlıyor. Sanatını bu doğrultuda geliştirmek durumunu seçiyor.

Böyle bir seçeneği kendisine ilke edinen bir sanatçının, daha yoğun ve kararlı çalışarak bu kavgaya yapıt sunması, güncel durumlara sanatıyle ve bizzat katılması devrimci kesimce özlenen ve bir gereklilik sayılan soylu bir davranıştır. Yoksa, sanatçı çok iyi gerçekçi yapıtlar verebilir durumda ve yetenekte olabilir. Ama yararlandırılmaya sunulmayan bir şey neye yarar? Minderin dışında güreşmek kimi ilgilendirir? Bu gözlemle Bulut'u ve sanatını ele aldığımızda bir eksikliğin olduğunu sanıyorum: Çok daha yavaş ve dar bir çalışma alanından kurtulamamak. Belki bu bir olanak ve maddiyat sorunudur. Fakat devrimci uğraşların her biri aynı sorunlarla karşı karşıya değil midir? Bu bakımdan Bulut'un ustalaşan şiir çalışmaları ile artık devrimci kesimde yankılanacak yapıtlar vermesini isteyebiliriz. **Sönük kalmamak, yeteneği doğru bir dünya** görüşü ile zorlamak, yaratıcılığı geliştirmek ve yaygınlaştırmak Bulut'un başkoyacağı ilkeler olmalıdır.

«Sen Tek Başına Değilsin» yapıtı, Bulut için bir atmosferi yırtma aşaması olarak kabul edilebilinir. Bu yırtılan atmosferden artık olumlu, kavga dolu bereketli yağmurlar beklemek bizim hakkımız..

Bulut'un dili kendine özgü bazı motif ve tanımlamalarla belirli bir düzeyin üstünde... **Yalın sözlerin yanında dolaysız ama zengin değişler, devrimci ve yerel bazı simgelerle karılan sözcükler** Bulut'u ustalaştıran başlıca özellikleri.

Şiirleri, kavgayı, kavgada omuzdaşlığı, umudu, öfkeyi, hayranlığı, inancı, devrimci kavgaya sokulacak olan araçların yüceliğini ve sevgiyi vermeye çalışıyor bize. Ama bir şey var gene de : Şiire doyuramıyor bizi nedense... Bunu iyi kavramalı Bulut.

Şiirlerinin içeğinin zenginliği ve bu içeriğin niteliği başka bir yazı konusu olduğundan, burada ancak şunu söyleyebiliriz: Şiirlerle nasıl bir ortama, hangi evredeki bir toplumun uğraşına, nasıl bir katkıyle yaklaşabiliyor Bulut... Dünya ve yurdumuz için çözümlemeleri hangi durum ve nitelikte belirleniyor, bu durumda tavır ne

gibi bir görevle yükleniyor? Saptamaları, önermeleri, çözümlemelere eğiliş biçimleri nelerdir? İşte burası bulanık... Bunu gelecekteki çalışmalarında, yapıtlarında görebileceğimiz umudu içerisindeyiz. Unutmayalım, savaş içimizde değil yalnız, yüreğimizde değil, yaşamda süregidiyor, onu kucaklamak zorundayız, her yanımızla, her durumda.

Bulut'a olan inancımızı, Bulut'un inancıyle birleştirerek bitirelim yazımızı.

«Ey sulanan kuşun duruşu
Ey benim direnen halkım
Adım gibi biliyorum ki
Umudun şavkı vuracak
Güz günlerine»

(Tuzluca, s.52))

Güney Afrika'nın Özgürlük Bildirgesi (*)

Çeviren : Rüştü APAYDIN

IRK AYRIMI — İNSAN HAKLARINA KARŞI İŞLENEN BİR CİNAYET :

Güney Afrika'daki beyaz azınlık, vahşi bir şiddet ve terörle egemenliğini sürdürmek istiyor, fakat nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan siyah halkın özgürlük, bağımsızlık, toplumsal ve demokratik haklar için verdiği savaşım günden güne büyüyor.

Rüzgar ekenlerin fırtına biçeceği günler yaklaşıyor.

Güney Afrika, yıllardır, Birleşmiş Milletler'in çeşitli organlarında tartışılıyor. Beyaz azınlık rejiminin vahşi baskısı Genel Kurul'da ve İnsan Hakları Komisyonu'nda kaç kez gündeme geldi.

BM, konu üzerinde gerekli çalışmayı yapacak Irkçılıkla Mücadele Özel Komitesi'ni kurdu.

Pretoria rejiminin Namibia'yı işgali Güvenlik Konseyi'nde ve Sömürgecilikle Mücadele Özel Komitesi'nde hâlâ hararetle tartışılmakta.

(*) FIŞE'nin yayın organı Teacher's of the World dergisinin 2/1976 sayısından çevrilmiştir.

Cape Town'dan Johnnesburg'a kadar yürürlükte bulunan ve insan onurunu, insanın kendisini aşağılamanın özel bir biçimini sergileyen üç belgeyi ırkçı rejimin kendisi yayınladı: 1848 - 1973 yılları arasında ırkçı mahkemeler «yasaları çiğneme» gerekçesiyle 10,5 milyon insana ceza verdiler. 1973 Haziranından 1974 Haziranına kadar geçen süre içinde 624.410 kişi zindanlara atıldı ve 127 ölüm cezası infaz edildi.

Irk ayrımı, kısa bir süre önce, BM Genel Kurulu tarafından bir kez daha mahkûm edildi.

51 Ülkenin imzasını taşıyan bir tasarı karara bağlandı. Bu kararda: «Güney Afrika'nın ırkçı rejimi yasa dışıdır ve Güney Afrika halkını asla temsil edemez.» deniyordu. Karar, ırk ayrımı politikasının kökünü kazımak için gerekli her türlü araç ve yöntemi kullanmanın meşru olduğunu bir kez daha vurguluyordu. Benzer bir görüş de, 1975 yılında Varşova'da toplanan Dünya Öğretmenler Kurultayı'nda dile getirildi, kurtuluş mücadelesine katılan tüm öğretmenlerle tam bir anti-emperyalist dayanışma sağlanacağı kararlaştırıldı.

26 Haziran 1955'de Kliptown'da toplanan Güney Afrika Halk Kongresi, hazırlanan «Özgürlük Bildirgesi»ni oybirliğiyle kabul etti.

Bu kongreye katılan örgütler şunlardı: Afrika Ulusal Birliği (AUB), Güney Afrika Birliği, Güney Afrika Siyah Halk Örgütü, Demokratlar Birliği (Siyahların bağımsızlık mücadelesini destekleyen beyazların kurduğu bir örgüt). Kongreye Güney Afrika'nın dört bir yanından 2888 delege katıldı.

Bir yıl sonra, yukardaki örgütlerin önde gelen 156 lideri tutuklandı ve «devlete isyan» suçu ile yargılandı. Dört yılı aşan yargılamadan sonra suçsuz görülerek serbest bırakıldılar. Tutuklamadan hemen sonra, Afrika Ulusal Birliği ve Demokratlar Birliği adlı örgütler kapatıldı. Öteki örgütlerin, liderlerini zından çıkarmak için koydukları yasal eylemler ise en sert biçimde engellendi.

Bildirge, Güney Afrika halkının örgürlük, insan onuru ve uluslararası dayanışma uğruna verdiği kahramanca savaşımın etkin bir belgesi, bağımsızlık savaşının manifestosu olmuştur.

GÜNEY AFRİKA'NIN ÖZGÜRLÜK BİLDİRGESİ :

Biz, Güney Afrika halkı, ülkemiz adına bütün dünyaya sesleniyoruz :

■ Bilinmelidir ki, Güney Afrika, siyah olsun beyaz olsun üzerinde yaşayan tüm insanlarındır; onların özgür iradesine dayanmayan hiç bir hükümet, yönetme yetkisinin kendisinde olduğunu iddia edemez.

■ Bilinmelidir ki, adaletsizlik ve eşitsizlik temelleri üzerine kurulmuş bir yönetim biçimi halkımızın yurttaşlık haklarını, bağımsızlığını ve huzurunu gaspetmektedir.

■ Bilinmelidir ki, halkımız eşit haklar ve olanaklar içinde kardeşçe yaşama ortamına kavuşana dek, ülkemiz asla özgür ve bayındır olamayacaktır.

■ Bilinmelidir ki, ancak halkın istek ve iradesini temsil eden bir yönetim, renk, ırk cinsiyet ve inanç ayrımı gütmeksizin, yurttaşlık haklarının gerçek güvencesi olabilir.

Bu yüzden, biz Güney Afrika halkı olarak, siyah, beyaz hepimiz - eşit yurttaşlar ve kardeşler olarak - bu özgürlük bildirgesi'ni kabul ediyoruz. Ve bu bildirgede zikredilen demokratik haklar kazanılana dek, hep birlikte azim ve cesaretle, mücadele edeceğimize and içiyoruz.

Halk yönetimi kurulacaktır

Her erkek ve kadın seçme ve seçilme hakkına sahip olacaktır.

Ülke yönetiminde görev alma hakkı herkese tanınacaktır.

Halkın hakları eşit olacak ırk, renk ve cinsiyet farkı gözetilmeyecektir.

Azınlık yönetiminin, danışmanlık, kültür merkezleri, bilirkişilik gibi bütün kurumları, halk yönetiminin demokratik organları ile yer değiştirecektir.

Bütün halklar eşit olacaktır!

Devlet dairelerinde, mahkemelerde, okullarda ırk ve milliyet farkı gözetilmeyecektir.

Bütün halklar kendi dillerini kullanmakta, kültürlerini ve âdetlerini geliştirmekte eşit hakka sahip olacaklardır.

Bütün ulusal azınlıkların ulusal onurları yasalarla korunacaktır.

Milliyet, ırk ve renk ayırımına ve bunların aşağılanmasına yönelik söz ve eylem ceza gerektiren suçlardan sayılacaktır.

Bütün ırk ayırımı yasaları ve uygulamaları yürürlükten kaldırılacaktır.

Ülke zenginliği halkın olacaktır!

Yurdumuzun ulusal zenginliği ve Güney Afrikalıların bütün mirası halka sunulacaktır.

Yeraltı zenginliklerimiz, bankalar ve tekelci endüstri kolları bütünüyle halkın sahipliğine devredilecektir.

Öteki endüstri kolları ve ticaret halka yararlı hale getirilmek içinden gözden geçirilecektir.

Herkes, dilediği yerde ticaret yapmakta, işletme açmakta, Iş ve mesleğini seçmekte eşit haklara sahip olacaktır.

Toprak işleyenin olacaktır!

Toprak edinmede ırksal bir temele dayanan tahdit kaldırılacak, toprak özleminin ve kıtlığın giderilmesi için, toprağın tümü, üzerinde çalışmalar arasında yeniden bölüştürülecektir.

Devlet; tarım araçları, tohumluk, traktör temininde köylüye yardım edecek verimi artırmak için barajlar yapacaktır.

Toprakta çalışanların diledikleri yere yerleşmeleri garanti edilecektir.

Herkes dilediği yerden toprak edinebilecektir,
Kimsenin malı - mülkü elinden alınmayacak, zorunlu işçilik ve çiftlik hapisaneleri tamamen kaldırılacaktır.

Kanun karşısında herkes eşit olacaktır!

Hiç kimse adil bir yargılamadan geçmeden mahkûm ve sürgün edilemeyecek veya kayıt altına alınamayacaktır.

İdarî makamlar emriyle hiç kimse cezalandırılmayacaktır.

Mahkemeler halk adına karar verecektir.

Ceza, sadece halka karşı işlenen ciddî suçları kapsayacak ve öç almayı değil, yeniden eğitmeyi amaçlayacaktır.

Polis ve ordu halkın yardımcısı ve koruyucusu olacak, bu meslekler herkese açık bulundurulacaktır.

Irk, renk ve inanç konusunda ayırım yapan bütün kanunlar kaldırılacaktır.

Herkes insan haklarından eşit olarak yararlanacaktır!

Yasa, herkes için anadilini konuşma, örgütlenme, toplanma, ibadet etme, çocuğunu eğitme hakkını garanti edecektir.

Konut dokunulmazlığı polis baskınlarına karşı yasalarca korunacaktır.

Köyden kente, bir bölgeden ötekine, Güney Afrika dışına seyahat serbest ve kısıntısız olacaktır.

Bu özgürlükleri kısıtlayan bütün yasalar kaldırılacaktır.

İş olacak, güvenlik olacaktır!

Çalışan herkes sendika kurmada, yöneticilerini seçmede ve işverenle toplu sözleşme yapmada serbest olacaktır.

Devlet, çalışanların hak ve görevlerini tanıyacak ve işsizlikle mücadele edecektir.

Her ırktan kadınlarla erkekler eşit işe eşit ücret alacaklardır.

Haftalık iş saati 40 olacak, asgari ücret tesbiti yapılacak, yıllık izin ve hastalıkta geçen süre ücretli olacak, tüm çalışan kadınlara doğumda tam ücret ödenecektir.

Madenciler, tarım işçileri, hizmet kesiminde çalışanlar da diğer işçilerle aynı haklara sahip olacaklardır;

Çocuk çalıştırma, götürü usulü çalışma, kontratlı işçilik kaldırılacaktır.

Eğitim ve Kültür kapıları halka açılacaktır!

Devlet, kültür hayatımızı zenginleştirmek için ulusal yetenekleri bulup ortaya çıkaracak, gelişip yetkinleşmelerine yardımcı olacaktır.

Diğer ülkelerle yapılacak serbest temas, fikir ve yayın alış verişi yolu ile insanlığın kültür hazinesi herkese açık tutulacaktır.

Eğitimin amacı, gençliğe kendi halkını ve kültürünü sevmeyi, insan kardeşliğinin, bağımsızlığın ve barışın onurunu duymayı öğretmektir.

Eğitim, herkes için ücretsiz, zorunlu ve genel olacaktır,

Yüksek öğretim ve teknik eğitim devletin sağlayacağı kolaylık ve burslarla herkese açık olacaktır;

Okuma - yazma bilmeyen yetişkinler için geniş çaplı devlet eğitim planları uygulanacaktır,

Öğretmenler, diğer yurttaşların tüm haklarına sahip olacaktır,

Kültürel hayattaki renk engeli spor eğitim alanından silinip atılacaktır.

Konut, güvenlik ve huzur olacaktır!

Herkes dilediği yerde oturma, temiz konutlarda ailesiyle huzur ve güvenlik içinde yaşama hakkına sahip olacaktır,

Uygun yerlere halk konutları yapılacaktır,

Kiralar ve fiatlar düşürülecek, besin bollaşacak ve hiç kimse açlığa terkedilmeyecektir.

Koruyucu sağlık programı devletçe yürütülecektir,

Tıbbî bakım ve hastane herkes için ücretsiz olacak, ana sağlığına ve çocuk bakımına büyük önem verilecek,

Sağlığa aykırı yerleşme yerleri yıkılacak, ulaşımı, yolu, elektriği, oyun sahaları, kreşleri ve kültür merkezleri olan yeni yerleşme yerleri inşa edilecektir,

Yaşlı, kimsesiz, sakat ve hastaların bakımını devlet üstlenecektir,

Dinlenme ,boş zamanını değerlendirme ve eğlenme hakkı herkese tanınacaktır.

Özel korunaklı yerler ve getolar kaldırılacak, ailelerin parçalanmasına yol açan yasalar iptal edilecektir,

Güney Afrika, ulusların haklarına ve egemenliklerine saygı duyan tam bağımsız bir devlet olacaktır.

Barış ve kardeşlik olacaktır!

Güney Afrika, dünya barışının korunmasında ve uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde savaş yolunun değil, müzakere ve barış yolunun seçilmesi için mücadele edecektir,

İnsanlarımız arasındaki barış ve kardeşlik; hak, fırsat ve statü eşitliğinin el üstünde tutulması ile korunacaktır,

Vesayet altında yaşayan Basutoland, Bechuanaland ve Swaziland halkları kendi geleceklerini tayin etmede özgür olacaklardır.

Tüm Afrika halklarının egemenlik ve hükümranlık hakları tanınacak, yakın işbirliğine büyük önem verilecektir,

Halkını ve yurdunu seven herkes, bizim burada dediğimiz gibi, şöyle demelidir:

«Bağımsızlığımızı kazanana kadar, bu özgürlükler uğruna, omuz omuza, canla başla savaşacağız.»

Çocuklar İçin Şiirler

İSMAİL UYAROĞLU

ÇOCUK VE SİLÂH

Her silâh
Ayrı bir sesle patlar
Tabanca: Dann!
Tüfek: Bumm!
Top: Gümm!
Bomba: Bomm!

Ama öldürdükleri çocuklar
Neresinde olursa olsunlar dünyanın
Aynı acıyla bağırırlar:
Ahh!..

ÇOCUK VE MASA

Yemeği senin üstünde yiyoruz
Senin üstünde yapıyor ütüyü annem
Yoksul evimizin tek masası
Babam yazısını senin üstünde yazıyor
Ben senin üstünde yapıyorum ödevimi

Doğrusu şaşıyorum sana
Nasıl dayanıyorsun bunca yorgunluğa
Ne uyku, ne dinlenme
Gece gündüz ayakta

ÇOCUK VE SİGARA

Sigara kimlik kartıdır insanın
Diyor babam
Birinci ya da Bafra mı içiyor biri
Bil ki işçidir, değilse memur
Kent mi, Pall Mall, Marlboro mu
Ya tüccardır ya işadamı

Ben hep
Birinci içerken görüyorum babamı

ÇOCUK VE RENKLER

Renklerin de dili vardır
Kırmızı savaşı anlatır
Beyaz barışı, dostluğu
Sarı üzüntüyü
Pembe mutluluğu

Ben hep beyaz bakarım arkadaşlarıma
Uçar içimden sanki onlara doğru
Bembeyaz bir kuğu

Mustafa B. GÜNEŞ

ŞİLİ'NİN GÖZYAŞLARI

Bir solgun demettir Şili
Hani allı yeşilli açan
dağ çiçekleri
Garip eli değende nasıl solar
nasıl düşürür boynunu
Şili de öyle
Solgun
Solgun bir demettir...

Ne arılar konar
Ne kuşlar cıvıldar Şili bahçelerinde
Yarım kalmış bir şarkıdır
Allende Allende...

Şili dağlarında köylüler
Köylülerimiz gibi
hoş sohbet
cana yakın
Şapkaları yana yatkın
Ve giysileri
Ve saçları
Şili toprağı kokar...

Şili fabrikalarında işçiler
İşçilerimiz gibi
Çalışan ve aç kalan...
Susuz kalmış aşkına devrimin
Susuz kalmış yaşama
Şili işçileri.

Ne arılar konar
Ne kuşlar cıvıldar Şili bahçelerinde
Yarım kalmış bir şarkıdır
Allende Allende...

Şili'de çocuklar
Çocuklarımız gibi
Pazar yerlerinde boylarından büyük küfeleri
Büyük şehrin taş sokaklarında
Yorgun koltuk altlarına sıkışmış
Bir tutam gazeteleri...

Şili'nin gözyaşları
Gözyaşlarımız gibi.

Ne arılar konar
Ne kuşlar cıvıldar Şili bahçelerinde
Yarım kalmış bir şarkıdır
Allende Allende

Savaş CANOĞUL

YURT İÇİN SEVDALIYIZ ÖLÜME

dinleyin dinleyin dinleyin
yurdumun köyleri - gecekondular
yanıbaşımda bir kuytuda
devrim türküleri söylerken/bizi
lanetlediler

öteden/biraz ötede
sergilerlerken afişlerde çıplak kadınları
kadınlar/işte o kadınlar
bunlar da «bizim kadınlarımız»
yürekte yara
cepte para
kadınlarımız...

dinleyin/dinleyin/dinleyin
yurdumun çocukları
kendi avuçlarınızı koklayın önce
en temiz sevi
en temiz ter
emek orada/ekmek orada
orada elele/yürek yüreğe mutluluk
halkın çoğulunda...

biliyorum/biliyorsun/biliyoruz
ölümü getirdiler yeniden
yılmayın çocuklar, yılmayın
bağlayın yüreklerinizi halka
dalga dalga savrularak
ekinlerce devrilerek
yücelin/yücelin/yücelin...

çiçeğe durdu bahçelerimiz
bizim bahçelerimiz
yurdumun güneşi ısıttı/
yağmuru suladı onları
çiçekleri, can çiçekleri
yurdumun çiçekleri çocuklarımız
sevdalıyız ulusça şimdi
yurda sevdalı...

sevdalıyız ulusça şimdi
emeğe/işe
yurt için ölüme sevdalıyız
yürekte ateş/yürekte hız
dinleyin! dinleyin! dinleyin
yurt için ölüme sevdalıyız...

SELAM OLSUN O CANLARA

dışarda ayaz/içimde yangın
dışarda ayaz! içimde yangın
kış ne kıyamet ne
içim içime sığmıyor hani

bu bizim hallarımız
doğuştan değil
değişmez değil

bir kuşluk vakti
yeşili solurken otlar
tutuşurken yüreğimizin koru
yurdumun bütün köylerinde
avrat oğul/tekmil canlar
bellediğimiz bir türküyü söyliyerek:

«kıyım kıyım kıyanlara
bizi insan sayanlara
yarınlar devrim olur
selam olsun o canlara»

adımlarımız boydan boya yurt
bilmediğimiz köşemi var
o dağlara/o toprağa
ve insanlarına yurdumun
özlem duya duya varır yüreğimiz

bir gök gürültüsü
yağmurumuzu kusacak/yakındır
alınlarda ter/
avuçlarda nasır
halkımın süsü

uyandı dağlarda çoban ateşleri
yol göründü bize
güneşte ışık, devrime sancı
yumruklarımız şimdilik sabır
dostluğumuza doğur yavrunu
alıştır kendini acıya cancağızım
alıştır kendini türkülere
ağlama bacı

eşkiyalar kapımızı vakitsiz/
çalarlarsa kadınım
ölüm ayırır beni yüreğimden ancak

sürgün be helalım
beklediğimiz
yurdun dört yanında gözlerimiz
yurdun dört yanında yüreklerimiz
ellerimiz çıngı beyinlerimiz yalım
sürerlerse Edirne'den - Ardahan'a
ne olur sevdalım.

kadınım/yurt bakışlım
işte bir yumruk gibi balyamız
sırt benim sırtım
yurt benim yurdum

halkımın soluklarında kokladım dertlerini
tan ağaranda
çift koşumunda
sürerim namluya halkımın yüreğini
tankların paletlerine dolaşır hıncımız
bizimle çoğalır zaman zindanlarda

ve bizler ki cancağızım
düşeriz köşebaşlarında
aman dilemeden hayınlara
yasalar mı
sustu onlar
kızıla boyadı toprağı, kanımız
tepeden bakarak rezilce rapor tuttular
sabırdı aydınlığa acımız

yürekleri ellerine kanadı anaların
sildiler ağızlarını
sustular
vardı gitti kan güllerine analar
orda çoğaldılar

selam olsun o canlara
körükleyin ateşimizi
yeniden yanalım yurda
aha bak:

yeşerdi ağaç
yürüdü su
uçtu böcek
halkım benim
yarına sizinle yürünecek.

Mustafa ÖCAL

BİR YERYÜZÜ ŞARKISI

yol boylarında dolaşırım
gündüzden geceye
geceden gündüze
kurarım yaşamın çatılarını
çarpışını görürüm şehrin
yürek izleri ararım
biçimlerde
söyleşilerde
dolmaz benim yüreğim
dolmaz
boğazım kurur
susarım
yapış yapış olur
bir ucundan bir ucuna bakarım yeryüzüne
yerin yuvarlaklığına
ayın yuvarlak ve parlaklığına
aşkın parıltıları
akarlar yüreğimden
yıldızlar adamın yüreğinden geçerler
geçip giderler
ama işte nerde hayat
çelik elleri
ekmeği suyu
ve ağaçları

gökyüzüne yaprak veren
kımıltısız ve duru
çarparlar beni
ben hayatın rengine aşığım
didişen hayatın
korna öttürür bayın biri
tahammülü yoktur kalabalığa
sıcağa tere
oysa güneş acımaz böylelerine
iki büklüm olmuş çocuklar
portakal taşırlar
oradan buradan
beş lira için yaltaklanır koca bir adam
susuz ve ekmeksiz evler
anlatırlar yapılarına sırlarını
bütün suskunluğa üzerlerinden yükselen
yoksulluk
yürümesini değiştirir adamın
şehrin cocuğuyum ben
onun onurlu oğlu
başı ağrılı tüm görüntüler kesişirler bende
derin bir anlamı vardır aşkın
şiir yürekten doğar ve gelişir
ama bir öpüş kadar sadedir
sade ve içtendir aşk
en güzel duygular sade ve içtendir
ben hayatın rengine aşığım
didişen hayatın

adamlar gelir elleriyle biçim verirler toprağa
kimisi yerden yükseltir yapıtları
arabalar yapar
adamı rüzgâr gibi uçurturlar
ama adamın biri gelir caka satar
ucu filtreli sigara yakar
ama yine de bilmeyen yoktur
yoksulluk bir orman gibidir
geçer tüm yüreklerden ve izini bırakır
ama ben demiri işleyen adama hayranım
yapıtları yükseltene
soyut tüm kavramlar yorarlar yüreğimi ve belleğimi
adamın biri gelir bana
tasarılar anlatır yarın hakkında
aydınlık güzel tasarılar
fikrimi sorar
yüreğim bir çocuk gibi çırpınır
yapalım derim
yapalım can kardeşim
eğer ellerim toprağa tohum veriyorsa
ondan yaratıyorsam en güzel şeyleri
en kutsal olanı
ürperirim saç diplerime kadar
susuzum ben
kuyu gibi susuz
aşk derin dalgalar halinde
doğar ve yayılır yüreğimden

yarın da bizim
onur da

İbrahim USTA

DEMİRCİ

Özgürlüğü simgeler gibi
Demire
Körüğü bir daha çekti
Çiçek açar gibi
Yüzünde
Terler tomurcaklandı
Alnında
Örse bir daha vurdu
Emeği simgeler gibi
Demire
Kıvılcımlar dağıldı
Yağmur döğer gibi
Toprağa

KADIN

Doğruluyor çocuğu sırtında bükülen bel
Bir demet yaptı
Arı gibi çiçekte
Ve karınca yerde
Işıl ışıl doğan güneş ufukta
Daha yüzüne vurmadan
Süt çocuğunun.
Kalkıyor bir el
Körüğü çektiğinde demirci
Ocak simgelediğinde rengini
İniyor çekiç demire
Ve damla damla ter düştüğünde yere
Ağlıyor bir çocuk karanlıkta
Koştuğunda kadın
Soğuduğunda demir
Ve boşa aktığında ter
Bir zaman çiçeksiz meyvasız.

Koltukları Yok Ki!

Mehmet SEMİH

Ayşe'nin evleneceğine ilkin kimseler inanmadı! Sonra Ayşelere görücülüğe gelindi, Bir takım insanlar ortalıkta göründü bir süre. O zaman konu - komşu Ayşe'nin evleneceğini kestirebildi.

Ayşe mahallenin en güzel kızıydı. Çalıştığı iplik fabrikasının en akıllısı, en çalışkanıydı. Tüm kızlara taş çıkarırdı hamaratlığıyla. Mahallenin delikanlıları ona bakmaya kıyamazlardı. Hele cadededen bir geçmesindi tüm esnaf ardından kapı-pencere açar, derin derin iç geçirirlerdi. Nalbur Rüko, «maşallah» diye mırıldanır, Kasap Süleyman, Marangoz Nuri Ayşe'nin geçmesini sabırsızlıkla beklerlerdi. Erkenden dükkânlarının önüne attıkları sandalyelerine kurulurlar içlerinden binbir arzu geçirerek, serüvenlere dalarlardı. Ayşe: Nalbur Rüko'nun, Kasap Süleyman'ın, Marangoz Nuri'nin laf atmalarına çoğu kez es geçerdi. Daha doğrusu aldırmazdı. Birgün Piç Dursun, Ayşe'nin peşine takılmıştı, ama çocuğu bir güzel bozum etmiş, o günden sonra da kimse cesaret edip Ayşe'nin peşinden gitmemişti. Piç Dursun, Ayşe'yi gördüğü yerde yolunu değiştiriyor, Rükolar, Süleymanlar, Nuriler sabahleyin sandalyelerini kapının önüne atıp, Ayşe'nin süzüle süzüle geçmesini beklemiyor-

lardı. Erkek gibi kızdı, hele bir laf atan olsundu!... Ya babası öldükten sonra? Büsbütün korkusuz olmuştu.

Yaşlı anasıyla ahşap bir evin ikinci katında oturuyorlardı. Onlar için yeterliydi.. Ana kız geçinip gidiyorlardı. O fabrikaya gidince ana evi toplayıp, temizliğe koyulur, yemekleri yapardı. Ana bu günlerde daha da çok çalışıyor, evi biçimden biçime sokmaya gayret ediyordu. Sözün kısası o eski, pis evi cennete çeviriyordu. Az sonra halsizleşip yığılacaktı döşemenin üstüne. E, kızı gelin olacaktı.. Yirmisine basmış, artık çocuk desen değil, ne de olsa kız kısmı. Evlenip çoluk-çocuğa karışması lâzımdı. Tüm hazırlıklar bitmiş, erkek tarafı görücülüğe bile gelmişti. Bu ara da söz kesilmiş, nişan günü bile saptanmıştı.

Ama o gün bugün Ayşelere bir daha uğramamışlardı! İnsan bir hal-hatır sorar hiç değilse. Ne gezer!

Ayşe günlerce düşündü, düşündüklerini bir türlü oluruna bağlayamadı. Tüm hazırlıklar, emekler boşunaydı demek? Yakın komşulardan öğreneceği bazı şeyler vardı, elbette bir şeyler bilirlerdi. Bunda olsa olsa bir bit yeniği vardı.

(O akşam iş dönüşü çok yorgundu.)

Elini, yüzünü yıkayıp sedirin üstüne uzanıverdi. Bacak bacak üstüne attı, diri baldırlar; entarisinin altından dışarı fırladı. Düşündü durdu öylece?!. Dakikalarca cansız yattı.. Neden sonra anası, ince titrek sesiyle :

— Kızım yemek hazır, diye mırıldandı.

Ayşe uzandığı yerde eteklerini çekiştirdi, toplandı :

— Geliyorum ana, dedi.

Ana: Ayşe'nin daha fazla üstüne gitmek istemiyordu.

— Peki yavrum, dedi.

Ayşe sofranın bir kenarına oturdu, iştahsız iştahsız ağzına götürdüğü lokmaları avurtlarında çevirdi bir süre. Kızının durgun, acılı haline dayanamayan ana :

— Ha gayret kızım, diye söylendi. Ayşe'nin bir kaç lokma daha yemesini istiyordu.

Ayşe, anasına süzgün süzgün bakıyordu. Dirseklerini masanın kenarına destek yapmış, suratını elleri arasına almıştı.

— ..???

— Bir parça daha al kızım.

Ayşe bir kaç lokma aldı sofradan kalktı. Kapının arkasındaki çivide asılı beze ellerini, ağzını sildi. Sedirin üstüne uzandı. Uzun uzun duvarda asılı eski, yıpranmış fotoğrafları seyretti.

Ananın içi ıpıl ıpıl oluyordu. Ayşe'nin bu haline akıl, sır erdiremiyordu... Ana, bir ara kızının suskunluğuna nedenler bulmaya çalışıyorsa da, yaşlı belleği dağılıyor, isteksiz isteksiz o da siniyordu bir köşeye. «Bir şeyler sorsam mı?» diye geçirdi içinden, sonra caydı. Derin derin soluklandı.

Ayşe uzandığı sedirden doğruldu, anasının olduğu yana döndü:

— Yarın olsun da ben her şeyi öğrenirim, nasıl olsa fabrika da yok.

Ana başını salladı.

— Hele yarın ola hayrola.

— ....!

Ana aş kaplarını toplayıp, masanın üstünü sildi.

Ayşe sırt üstü uzandığı sedirde uyuya kaldı. Ana yüklükten getirdiği yorganı kızının ince bedenine örttü. Elbiselerini çıkarmadan sedirde uyaya kalan kızına içerledi, «gâvur kız nolacak, elbiselerini de çıkartmamış» dedi.

Sabah güneşi perdeden içeri süzülüyordu.

Ayşe sedirde sırt üstü döndü, elini ağzına götürdü esnedi. Uykunun verdiği tatlı ağırlıktan daha yeni yeni kurtuluyordu. Yorganı üstünden savurarak attı, sedirden fırladı. Anasına bakındı. Kapıyı usulca açtı dışarı seyirtti. Koridordan geçti, beş on basamaklı merdiveni indi. Bahçe kapısının hemen yanındaki helâya girdi. Bir süre mırıldandı, helâdan dışarı çıktı. Eli, yüzü ıslaktı, çamaşır ipine asılı

havluya elini yüzünü kuruladı, havluyu yerine astı. Odaya döndü. Kapının arkasında duran boy aynasına bakındı, dağınık saçlarını düzeltti. Tam perdeyi açacaktı, o an yatağını toplamak geldi aklına. Hemen yorganı sarmaladı, sedirin altına sürdü. Çarşafı, yastığı bir anda ortadan kaldırdı. Çiçekli örtüyü sedirin üstüne intizamla serdi. Artık perdeyi açabilirdi.

Ayşe düşlere dalmış, pencereden dışarı bakıyordu. İncecik bir ses Ayşe'nin dalgınlığını dağıttı.

— Efendim, diye haykırdı.

Aşağıdan gelen sese bir daha kulak kabarttı. Anasının sesiydi bu.

— Geliyorum anacığım... Soluk soluğa odadan fırladı.

Merdivenleri indi, mutfaktaydı.

— Günaydın anacığım.

— Kız günaydın da neymiş? Sabah şerifleri hayır olsun desene.

— ....?!

Ayşe geceleyin gördüğü rüyadan kendini alamamıştı. Düşünceli, dalgın dalgın bakındı. «Sabah şerifleri hayır olsun,» diye anasının sözünü yineledi. Anasının boynuna atıldı, iyice sarmaladı kollarıyla. Ayşe'nin gözleri gaz ocağına kaydı. Ocak görülmemiş bir hareretle yanıyordu, «pıısss» diye çıkan sesi dinlediler bir an. Sonra anasının boynundan kollarını çekti, ocağın üstünde kaynayan tencerenin kapağını açtı. Fasulye yemeği fokurtuyla kaynıyordu. Tencereden çıkan buhar Ayşe'nin yüzünü nemlendirdi. Eliyle yüzünü sıvazladı, içinden: «ne güzel kaynıyor,» dedi. Ana sabahın altı'sından beri didinip duruyordu. Kızına iş bırakmamıştı. Ayşe'ye iş bırakmak yüreğine sinmemişti. Bitirivermişti tüm işleri.

Neden sonra Ayşe cumartesi olduğunu fark etti. Anımsamasaydı çoookkktan unutmuştu! «nasıl olsa çalışmıyoruz,» dedi ellerini arkasında birleştirdi.

Ana: Ayşe'nin için için sevindiğini biliyordu. Ona elinden geldiğince daha da iyi davranmak istiyordu.

Suratını ekşitti, yanaklarındaki derin çizikler yer yer bıçak yarasını andırdı. Önlüğe ellerini kuruladı, ocağın altını kıstı :

— Hadi kahvaltıya, her şey hazır, dedi.

— Sen!

— Sen bana bakma başla da gelirim.

— ....

Ayşe yüklü tepsiyi kaptığı gibi mutfaktan seyirtti. Soluk soluğa merdivenleri çıktı. Odadaydı artık. Masanın üstüne tepsiyi bıraktı, çaydanlığın kapağını açtı: «oh ne güzel, mis gibi kokuyor,» diye mırıldandı. Çaydanlığın kapağını kapattı. Kendine iki dilim ekmek kesti, dilimlere yağ sürdü. Masaya iyice yanaşıp, usulca sandalyeyi altına çekti. Görülmemiş bir iştahla çabuk çabuk çiğneyip, yutuyordu lokmaları. Çayından bir kaç yudum içti, ağzı yanmıştı. Dudaklarını büzdü. Bardaktan bir kaç yudum daha alınca bardak boşalmıştı. Tek düşüncesi Aliye'ydi! O, ne bilirse o bilirdi. Geceden beri de düşündüğü buydu, rüyalarına bile girmişti. Aliye'yi bir bulsa rahatlıyacaktı hiç değilse. «İnşallah dolu atarlar boş tutarlar,» diye geçirdi içinden... Bir kaç lokma daha atıştırdı, tam sofradan kalkacaktı, anası usulca odaya girdi. Altına çektiği sandalyeye usulca oturdu. Çaydanlığa uzandı, bardağını doldurdu. Bardaktan çıkan duman dalga dalga yükseliyordu. İçinden bir şeyler söyler gibi oldu, bardaktan çıkan sıcak, puslu dumanı izledi yaşlı gözleri. Bir an sonra bardağı dudaklarına götürdü. Sarkık gerdanı titreye titreye zorlukla yutkunuyordu. Gözünü Aşye'ye dikti:

— Kız nedir bu acelen?

— Hiç!

— Hiç'e pek benzemiyor da.

— Bilmem ki...

— ....???

— Neymiş anacığım, hemen de başlarsın!

— Hadi, hadiii anladım.

Sustu. Ufacık lokmalar ağzında irileşiyor, zorlukla yutkunuyordu. Bembeyaz sarkık gerdanı aşağı doğru inip, titriyordu.

Ayşe masadan kalktı. Yere döktüğü ekmek ufaklarını avcuna topladı. Yere dökülmesin diye de tepsinin içindeki tabağa koydu kırıntıları. Elini sildi temiz masa bezine. Kapıyı açtı dışarı seyirtti.

İçine sinmemişti ellerini masa bezine sildiği. Mutfakta elini ağzını sabunlu suyla yıkadı odaya döndü. Gece yattığı elbiselerini değiştirip, geçen hafta diktirdiği elbisesini giyecekti. Anasının sofrayı toplamasını **bekliyordu.**

Sofra toplanmıştı, masanın üstü pırıl pırıl silinmiş, muşambanın üstüne işlemeli bir örtü konmuştu.

Elbise dolabından yeni diktirdiği dairekiloş'unu aldı, sedirin üstüne düzgünce koydu. Daha ilk kez giyecekti, pekte beğeniyordu. allı güllü, çiçek çiçekti dairekiloş'u. Hele bir giysindi de görsünlerdi onu!

Ayşe kapıyı ardına dek açtı, ana dışarı seyirtti. Elindeki tepsiyi güçlükle taşıyordu. Merdivenleri indi... Daha doğrusu anasının merdivenleri indiğine iyice kanaat getirince, kapıyı kapadı. Ama az sonra evi bir şangırtıdır aldı... Ayşe kapıdan dar attı kendini dışarı. Bi solukta merdivenlerin bitimindeydi.

— Ana, anaaa...

Ananın ayağı kayıp düşmüştü. Merdiven basamaklarına boylu boyunca serilmişti. Sızlanıp duruyordu. Ayşe, anasının koluna girdi, yerden güçlükle kaldırdı.

— Anam, anam **benim.**

— ....

— Bir şey oldu mu? Bir yerin acıyor mu?

Ana'da ses, soluk yoktu. Basamakları güçlükle çıktılar. Odaya dar attı yaşlı bedenini. Çok kötü düşmüştü, acılı göz yaşları ak gerdanına akıyordu. Sedirin yanındaki sandalyeye oturdu. Ayşe dışarı çıktı komşulara bağırıyordu. Bir ara nefes nefese kaldı, yutkundu yeniden bağırmaya başladı:

— Fatma!.. Ali!.. Zehra!..

Kimse ses etmedi Ayşe'nin haykırışına. «Belki yoklardır,» diye aklından geçirdi. Yine de bir kaç kez **bağırmayı yeğledi:**

— Fatma... Ali... Zehra... Ses uzayıp dalgalandı bir süre. Ayşe öfkelendi, içini çekti. Hemen merdivenlerdeki döküntüleri topladı, mutfağa bıraktı, gaz ocağını yaktı. Elindeki tasa su doldurdu, ocağın üstüne koydu tası. Acele acele odaya koştu. Ana oturduğu sandalyeden yere yıkılmış, boylu boyunca döşemelere öylece uzanmıştı.

Ayşe, anasının zayıf bedenini kucakladığı gibi sedire kaldırdı. Başının altına yumuşak bir yastık koydu. Anasının ağrıyan yerlerini oğmaya başladı. Ana yattığı yerde duramıyordu. Hele Ayşe'nin güçlü elleri ağrıyan kısımlarına değip, dokundurunca!... Ana bağırıyor, sızım sızım içini çekiyordu. Ayşe bir kaç parça bez hazırladı. Uzun uzun yırttı bezleri, sedirin kenarına koydu.

Ocağa az önce koyduğu bakracı kaptığı gibi odada soluğu aldı. Elindeki bezi kaynar suya batırıp sıktı, anasının ağrıyan yerlerine hafifçe bastırdı. Anasının sızlanması dinmişti artık, sıcak su ile pansuman iyi geliyordu. Anasını iyice sarmaladı, üstüne yorganı örttü, dışarı çıktı. Elindeki bakracı mutfağa, ıslak bezlerin bir kısmını da bahçedeki çamaşır ipine astı. Dönüşte merdivende kalan döküntüleri faraşa topladı, eli değmişken ıslak paçavrayla merdivenleri boydan boya sildi. Etraf tertemizdi.

Dairekiloş'unu giymiş hazırdı. Odadan koridora, koridordan da merdivenlerin olduğu yere seyirtti. Basamakları ağır ağır indi. Taş koridoru geçip, iki üç adım ilerdeki yüksek kapının ardındaydı. Yüksek kapının kol demirini güçlükle kaldırdı, yine aynı güçlükle kapıyı açtı. Kapı, ağır tok bir gıcırtıdan sonra hızla kapandı. Arnavut kaldırımlarını seke seke adımlıyor, çevresindeki konu komşuya selâm verip ilerliyordu... Bir kaç ev geçti, sonra boş arsanın yanındaki akasyalığın olduğu yerde bir an durdu, başı boş; bir baştan diğer başa koşturan çocukları seyretti. İçi bir hoş oldu... Onların oyunlarına sevecen sevecen baktı. Gülümsedi...

Aliye'lerin tek katlı kondularının önündeydi. Tüyleri diken diken oldu! Bir adım daha attı, Aliye'nin yattığı odanın önündeydi. Perdelerin sonuna dek kapalı olduğunu gördüğünde, «yatıyordur» diye aklından geçirdi. «Ben onu şimdi uyandırırım,» dedi. Camı tıklattı, sabırsızlanıyordu, kendi kendine mırıldandı. Bir kez daha camı tıklattı, içerde hiç bir kıpırtı olmadığını anlayınca öfkelendi biraz. Perdenin açılmasını bekledi. Perde bi aralansaydı!... Aliye'nin yattığı odanın olduğu yerden kapıya doğru seyirtti, el tokmağı bir kaç kez tahta kapının üstüne bıraktı. Olduğu gibi kaldı bir süre! Kapıyı da açan olmadı. Demek evde kimseler yoktu. Ne bir ses, ne de bir soluk!... Akıl erdiremedi evde kimselerin olmayışına! Düşünür gibi oldu, dudaklarını büzdü, gerisin geriye döndü sonra. O an aklına anasının durumu geldi. «Uyumuştur,» diye geçirdi içinden.

Evdeydi.

Oda kapısını usulca açtı, içerisini bi kolaçan etti. Yine her şey yerliyerindeydi. Anası yatıyordu. Ama kapının gıcırtıyla açılışına uyanmış, gözlerini Ayşe'ye dikmişti. Susuyordu! Konuşmak istemiyordu! Ayşe, anasının yattığı döşeğe çömeldi, anasına sıkı sıkı sarıldı ağlamaya başladı... Göz pınarlarından fışkıran şeffaflık, burnunun ince oluğundan incecik bir pınar misali süzüldü, kıvrımlar çizdi, dağıldı... Gözlerinin akı kanlandı az sonra.

Onurunu kimselere kırdırmamıştı şimdiye dek.

Ana: Ayşe'nin başını okşadı, sarı saçlarını avuçladı, «ağlama evlâdım, ağlama kızım,» diye Ayşe'yi avutmaya çalıştı. O an içi buruklaştı, duygulandı göz pınarlarında bir kaç damla yaş birikiverdi ananın da. Göz pınarlarında yaşlar kalıverdi, akmadı! Pırıl pırıl parladı iki inci tanesi gibi, eliyle silinceye dek.)

Ana:

— Yarınlar bizimdir kızım, dedi. Titrek titrek konuştu. Son sözüne dek onu dinleyen Ayşe hıçkırıyordu. Anasının boynuna sarıldı, öyle kaldı.

....

(Ayşe erkenden fabrikanın yolunu tutuyor, ana ise ev işleriyle uğraşıp günlerini geçiriyordu. Bir, iki hafta sonra mahallede bir dedikodudur dilden dile dolaştı. Sözde erkek tarafı demişti ki: «Evlerinde koltukları bile yok, biz onu oğlumuza alamayız.» Daha sonraki günler Ayşe fabrikaya gidip, gelirken Aliye'yi görmüş dedikodunun aslını öğrenmişti. Aliye'de anlatmıştı duyduklarını, Ayşe'ye... İlk zamanlar biraz içerler gibi oldu komşulara, kimseyle konuşmayacağına karar kıldı sonra.

Zamanla dedikodu yozlaştı, dilden dile dolaştı. Dilden dile geçti... Daha sonra başka şeyler de uydurdular mahalle karıları Ayşe için, bir zaman geldi siliniverdi her şey. Her şey yok oldu, öylesine ki...

Güneş doğup doğup batıyordu, günlerin ardı bitmiyordu. Aylar geçiyordu, derken... 1975

Onlardan Biri

Fahrettin DEMİR

Çapayı yere dayadı, doğruldu. Beli ağrımıştı, öne eğik durmaktan. Geriye doğru bir iki esnetti gövdesini, elleri belinde,. Kütürtüler omuzdan aşağı doğru yayıldı. Alnından akan ter gözlerini yakmıştı. Yumdu. Beyaz, yeşil, mavi, kara lekeler oynaşıyordu gözünün önünde. Elleriyle oğuşturdu, sonra açtı. İnce bir acı çizgisi yayıldı kirpiklerinin dibine. Kırpıştırdı. Suya battı kirpikleri hemen. Yeniden sildi elinin tersiyle.

Yapış yapış bir sıcak vardı ortalıkta. Boğucu. Güneş tepeye diklenmeye çalışıyordu ağırdan. Yol yorgunu gibi oldukça ağır ilerliyordu. Gölgesini ölçmeye çalıştı gözleriyle.. İki ayak var, yoktu. Yarım ayak vardı tirenin ucu görünmeye. Tirenin ucu göründü mü de öğlen paydosu.

Pancarın kulakları düşmüştü. Sabahki kütür kütürlüğü yoktu üstünde. Solmuş, pörsümüştü.

Sinekler dolanıp duruyordu başında. Kara Sinek, At Sineği, Mığmığa... Alnından, şakaklarından akan tere alıcı kuş benzeri dalıyorlardı. Alnından kalkıp çenesine, oradan da göğsüne konuyorlardı. İşaret parmağıyla alnının terini sildi, fırlattı. Yeniden indirip kaldırmaya koyuldu çapasını. Çapa ağırlaşmıştı sanki. Güçlükle

inip kalkıyordu. Çapa, toprağa değil de kürtük kara saplanıyormuş gibi kuru, kupkuru sesler çıkarıyordu.

Arkın öbür yanında Deli Kara'nın oğlu çalışıyordu. İboş. Şapkayı arkaya yatırmış, oflayıp pufluyordu. İsteksizce iniyordu çapa toprağın böyrüne. Gömleğinin sırtı apaktı, kuruyan terden. Gözleri karşılaştı ilkin. Çapayı bıraktı ikisi de. İki üç adımda arkın yanını buldular. Arkın yöresi nemliydi. Şapkalarını altlarına koyup oturdular. «Kelbayı»nın yolunu gözleyerek, terden ıslanmış sigaralarını içmeye koyuldular.

Bir İboş yakınlaşmıştı ona, geldi geleli. Öbürleri korkuya benzer bir saygıyla uzak duruyorlardı çoğunlukla. İlk gün kimse konuşmamıştı bile. Akşamı zor bulmuştu. Çapayı sırtına vurduğu gibi koşar adımlarla uzaklaşmıştı tarladan. Uzun süre kendi kendini konuştuğunun farkına varamamıştı. «Neden?.. Neden?..» diye durmadan tekrarladığını çayda çimen çocukları gördüğünde anlamıştı. Çayda çimen çocuklar, kaz güdenler ona bakıyordu, gözleri büyüyerek. Başını eğmiş, adımlarını seyreltmişti. Sorular ardı ardına üşüşüyordu kafasına. Nedenli, niçinli bir yığın soru, dönüp duruyordu beyninde.

Kimdi bunlar? Nerden gelmişlerdi? Gerçekten tanıyor muydu onları? Molla'nın Cemil miydi uzun boylusu? Çayda çimdikleri, kazın peşine koşarken ayağına diken batan, ağlarken gözlerini iri iri açan Cemil...

Deli Kara'nın İboş muydu, gülerken otuziki dişini de gösteren. Adil'in Fevzi, Şirzat'ın Güloran mıydı; birlikte okula gitiği, koyun güttüğü, çelik çomak oynadığı...

Elinde tahta bavulu, boynunda naylon bir kıravat, köyden ayrıldığını ansıyordu belli belirsiz. Sevinçli miydi? Çıkaramıyordu pek. İki şeftali koymuşlardı cebine. Saklı saklı yemişti tirende, utanarak. Babası mı almıştı şeftalileri? Yitirmişti belleğinden. Kütür kütür, sulu şeftalilerin tadını ansıyordu tek. Okumaya gidiyordu Kars'a.

Kars'ta geçen yarım yamalak öğrencilik yılları, okulu bırakış ve İstanbul. İstanbul'un Selimiyesi... Damlarda geçen üç buçuk yıl.

Köyde kalmışlardı onlar. Sığır sıpa peşinde boylanmış, sonra da evlenmişlerdi. Eteklerinden asılanın sayısı çifti geçiyordu çoğunun.

Sallanır gibi girmişti eve. Doğru yatağına. Gözlerini açtığında nerede olduğunu çıkaramamıştı ilkin. Boyası dökülmüş, yer yer çatlamış tahta bavulu duruyordu karşısında, anasının çeyiz sandığının üstünde. Tavukları yemleyen anasının sesi geliyordu dışarıdan.

Güneş iyice kızıyordu. Çalışınca bu denli duymuyorlardı güneşin sıcağını. «Kelkayı»nın da geleceği yoktu. Dilleri ağızlarında dönmüyordu susuzluktan. Sigara da iyice yapıştırmıştı dillerini ağızlarına. Az ötelerinde çay akıyordu ama çayın suyu kan gibidir şimdi. Sıcacık.

Köye dönerken söylemişlerdi babasının öldüğünü. Radyonun başında... Haberleri dinlerken...

Trene biniyordu, gözlerden saklanmaya çalışarak. Ahmet'in eniştesini görmüştü uzaktan. Yolunu değiştirmişti. Büfeye doğru yürümüş, hiç gereği yokken bir sigara almıştı. Tedirgindi. Kimseye görünmek istemiyordu. İstasyonun arkalarında dolaşmıştı, trenin zamanına kadar. «Neden saklanıyorum, kimden kaçıyorum?..» sorularına cevap arayıp durmuştu. Sonra da trenin kalkacağını haber veren kesik ıslığını duymuş, karmakarışık sorulardan kurtulmak için koşar gibi trene doğru yürümüştü.

Vagonun basamaklarından çıkıyordu, gözleri yerde. Yıllar önce yediği şeftalinin sulu, mayhoş tadı vardı ağzında. Bir - iki demeden Şillo Nazım'la burun buruna gelmişlerdi. İsteksizce kucaklamışlar, hal hatırdan sonra Şillo kaçırmıştı ağzından babasının öldüğünü.

Köye geldiğinin haftasına «tu» demişti çapanın sapına. «Kelbayı» biraz mırın kırın etmişti ama «çalış» demişti sonra da. Görenlere de; «Tuz ekmek yemişliğimiz var babasıyla. Rahmetli iyi adamdı. İtin hatırı yoksa sahibinin hatırı var» diyordu gizliden.

İlk günler iyi geçinmişlerdi «Kelbayı»yla. Uzaktan durup seyrediyor, azçok okumuş, «devlete kafa tutan» bir adamın çalıştırmanın gizli sevinci gözlerinden okunuyordu. Okuması yazması da yoktu kendinin. Günlükleri O'na yazdırıyordu. «Adil'in Fevzi'ye bir cızık daha çız», ya da «Şirzat'ın Güloran'ın çızıklarını sil, parasını aldı» diyordu gerinerek.

Son gülerde bir değişme olmuştu «Kelbayı»da. Öbürlerini yanına çağırıyor, «pıs pıs» birşeyler konuşuyor. Konuşurken yüzü biçimden biçime giriyordu. Aradabir de gözünü kaldırıp ona bakıyordu.

İboş'un anlatması, doğru yanlış, diyesiymiş ki: «O, çızıdan çıktı. Ona çokça yanaşmayın. Sizin başınızı da yakar. Bizimkisi de dostluk belası. Rahmetlinin hatırı var. Belimi kıran dostluk, arkadaşlık... Hem siz bunun ne olduğunu biliyor musunuz? Nerden bileceksiniz. İlki bitirdiniz ama aklınızda kalanı söyleyin. İki eşşeğin arpasını bölemezsiniz. Ben de başkasından duydum. Günahı söyleyenin boynuna. Ben onların yalancısıyım. Güya, devlete baş kaldıranların başında bu varmış. Gazeteler boydan boya resmini basmışlar. İsyan bayrağını açmış, yürümüş Ankara'daki, İstanbul'daki büyüklerimizin üzerine. Polis zaptedememiş de orduyu çağırmışlar. «Gel, bizi bunlardan kurtar» diye. Bir ordu zor zaptetmiş, aha bu sümüklü oğlanı. Siz siz olun, yanına yöresine çokça dolanmayın. Demedi demeyin. Benden söylemesi.»

Öğlen paydosundaydılar İboş bunları anlattığında. Yemeklerini yemişlerdi. Çardağın gölgesinde sigara içip, konuşuyorlardı. Hiç ses çıkarmadan dinlemişti İboş'u. Gözleri yerde. Öbürleri de susmuştu. Hepsi suçlu suçlu önüne bakıyordu. İboş bitirdikten sonra da sessizlik sürmüştü bir süre. Neden sonra gözlerini yerden kaldırmış, tek tek öbürlerinin gözleriyle buluşturmuştu. Gözlerde bir top umut yalımı parlıyordu. İçine bir ılıklık yayılmıştı. Gözlerinin kökü nemlenmeye durmuştu ki, Şirzat'ın Güloran'ın halaya çağıran sesi doldurmuştu ortalığı. Tren kalkıncaya dek halay çekmişler, türkü söylemişlerdi.

Son bir nefes çekti sigarasından, ayağının altına koydu ezdi. Öbürleri de bir, iki gelip oturmuşlardı yanlarına. «Kelbayı» daha görünürlerde yoktu. İyice acıkmıştı karınları. Sigarayla açlıklarını bastırmaya çalışıyorlardı. «Haydin su içelim» dedi Şirzat'ın Güloran, «iki su, bir ekmekmiş.» Gülüşerek kalktılar yerlerinden. Çayın başına indiler. Ellerini, yüzlerini yıkadılar. Boyunlarından, göğüslerinden aşağı akıttılar suları. Çardağın altına doğru yürüdüler. Trenin ucu da görünmüştü yarmadan. Tıslaya tıslaya Hacı Abdo'nun burnunu dönüyordu. Molla'nın Cemil elini gözlerine siperliyerek köyden yana döndü. «Kelbayı»nın bir çadır büyüklüğündeki şemsiyesini seçmeye çalışıyordu. İyice zilledi gözlerini. Sıcak, dalga dalga geçiyordu gözlerinin önünden. Uzaktan, su pompasının dibinden, «Kelbayı»nın kısacık boyunu, yuvarlanır gibi yürüyüşünü seçer gibi oldu. Şemsiyesi yoktu. Geniş, sini büyüklüğünde bir hasır şapka örtmüştü başına. Oturdular, yaklaşmasını beklediler.

Ufacık bir yokuşu kalmıştı yanlarına varmaya. Durdu. Elindeki çinkoyu bir yana, ekmek torbasını bir yana koydu. Oturdu. Adil'-

in Fevzi kalktı yerinden: «Kelbayı emmin mazotu tüketti. Ben gidip alayım.» diyerek, iniş aşağı yürüdü.

Yemeği bitirmeleri uzun sürmedi. Sigara içenler ellerini ceplerine attı. İçmeyenler de bir köşeye çekilip kestirmeye başladılar. «Kelbayı» kıvranıp duruyordu oturduğu yerde. Diken üstündeydi sanki. Söze hangi aralıktan gideceğini kestiremiyordu. Söyleyeceklerini bir iyice kurmuştu yol boyunca. Bir iki öksürdü, boğazını temizledi. Vazgeçti sonra. Sustu. Kestirenler de dikelmişti şimdi. Birşeyler olduğunu ya da olacağını sezinliyorlardı. «Kelbayı»yı izliyorlardı gözleriyle. Çıt yoktu ortalıkta. Aşağıdan, suyun kenarından kör Mığmığaların sesleri geliyordu. «Kelbayı» fazla dayanamadı. Sesini yumuşatarak; «oğlum» dedi. Biraz durup uzaklara baktıktan sonra sürdürdü sözünü: «Babanı çok severdim. Rahmetli iyi dostumdu. Kimseye ziyanı dokunmadı. O, öldü gitti, hak dünyasında. Biz yalancı dünyadayız. Bir kötülüğünü görmedik, iyiliğinden başka. Allah var, senin de kötülüğünü görmedik şimdiye kadar. Bacak kadar bebeydin burdan ayrıldığında. Rahmetli okutacam da okutacam diye tutturmuştu. «Gitsin, adam olsun» diyordu. Adam oldun mu, olmadın mı, orası bize karanlık. Ama elin ağzı çuval değil ki, çeke büzesin. Senin için iyi demiyorlar. Ama yalan, ama gerçek. Dedim ya, orası bize karanlık.» Durdu. Sözlerinin etkisini ölçermiş gibi tek tek yüzlerinde dolaştırdı gözlerini. Birşey anlamak olanaksızdı. Başını yere indirdi sonra. Elindeki çöple toprağı eşelemeye başladı. Elinden çöpü atıp yeniden söze girdiğinde aradan çok uzun bir süre geçmiş gibi geldi. Artık «Kelbayı»nın söylediklerinin çoğunu duymuyordu: «Kelbayı» dura dura sürdürüyordu konuşmasını: «Bir de benim durumumu düşün» diyordu. «Adam içine çıkıyorum. Az - çok üç beş adamla merhabam var. İşim onlarla dönüyor. Tohumuydu, mibzeriydi, su motoruydu... Herşey onların elinde. Onlarla bitiyor işim...» Daha fazla sürdüremedi konuşmasını. O, kalkmış, çapasını omuzuna vurmuş gidiyordu.

Yokuşu indi, çaya doğru yürüdü. Çaydan geçip gitmek daha kestirmeydi. Üç beş adımda buldu çayın başını. Çapanın yanına koydu, oturdu. Ayaklarını çıkarmaya başladı. Sürüyle, küçücük, ışıl ışıl gözlü balıklar geçiyordu önünden. Karabalık, Tahta Balığı, Murzu... Küçücük bir Murzu yavrusuna takıldı gözü. Akıntının tersine yüzgeçlerini açmış, ince sarı bıyıklarını titreterek ilerlemeye çalışıyordu. Elini uzattı, bir avuç kumla birlikte Murzu'yu aldı. Kumun içinde hareketsiz kalmıştı Murzu. Kumu öbür eline boşalttı. Serbest

kalan Murzu, yeniden çaya atladı. Bu kez akıntı yönüne doğru hızla uzaklaştı.

Yanına biri daha oturdu. Başını kaldırdı. Deli Kara'nın İboş'tu. O da ayaklarını çıkarıyordu. Arkasına döndü; Molla'nın Cemil, Şirzat'ın Güloran, Adil'in Fevzi çapaları omuzlarında dikiliyorlardı.

Deyuslar

Ahmet YEŞİLTEPE

Zorlu bir burnu vardı. Ne diyelim? Küçük bir domates kadar... Çirkin, kaba, hantal, yontulmadığın tekiydi. İikide bir:

— Haden len, haden len, der dururdu.

Oysa üç kalıpçı tin tin tin önünde akşamadek koşar dururduk. Aklı sıra ustalığını kanıtlamaya çalışıyor, üç kalıpçının bile kendisine yetişemediğin göstermeye çalışıyordu. Doğal halde üç kalıpçı yeter. Bazan dört kalıpçı isterdi patrondan. O da seve seve verirdi. Eski ustalar sabah altıdan akşam yediyedek eh işte beş altı bin tuğla keserlerse, o kesinlikle onlardan çok olmalıydı. Kanter içinde kalır yine de:

— Haden len, haden len, demeden edemezdi. bazan da kestirmeden gider,

— Hallen hallen, derdi,

Biz de ha koş ha koş. Koştuğumuzu görmesi pek hoşuna gidiyordu. Dört kişiyi koştura koştura çalıştırmak azbuz iş değil. Böyle bir ustayı mumla arasan bulamazsın. Hele bir yerden de patron bakıyorsa yandık. «Hallen hallen» Soluk soluğa kalırdık. El araba-

sıyla çamur çekende de bizde de kendisinde de hal kalmazdı. Ama o hiç yorulmamış görünür, soluğunu tutmaya çalışarak bizimle alay ederdi.

— Noo, yoruldunuz mu len?

Biz yüzelli kuruş alıyorduk yevmiye, o üç buçuk lira. İflahımızı kesiyordu. Sıcak bir yandan, susuzluk bir yandan, yorgunluk desen bir yandan imanımız gevrerdi. Hele bu «Hallen hallen»ler yok mu? Öldürüyordu bizi.

Kente en yakın kölyerden birindendi. Aynı köyden iki üç arkadaşı daha vardı. Kim bilir ne zaman çıkarlar yola en geç altıbuçukta tuğla ocağında olurlardı. Burada daha çok marsilya kremidi yapılırdı. Kadın, kız, çocuk adam elli altmış kadar işçi çalışırdı.

— Neden ettin len oğlum? Babayla kavga edilir mi?

— Oldu biyol patıron. Ben burda kalmak isteyon, izin verirsen?

Babasıyla kavga etmiş, köyden kaçmış «patıron» diye gelmişti. O da:

— Mademki öyle, kal.

Fabrikada bir oda vardı. Devlet zoruyla güya işçilerin yemek salonu olarak yaptırılmıştı. Pislikten görünmüyordu içerisi. Kimse süpürmüyordu. Nasıl süpürsünler. Yemek paydosu verildiği zaman millet kendini dar atıyordu oraya. Zaten bir saatlik bir yemek molası vardı onu da süpürmeye mi versin? Yemek artıklarından domates kabuklarından, kavun karpuz kabuklarıyla çekirdeklerinden, tozdan görünmüyordu. Öylesine sinek vardı ki ne diyeyim. Besmeleyle duracak birkaç kırık dökük sandalyeyle gene öyle uzunca bir masa vardı. Duvarları kazık kazık kazılmıştı. Tabanı da betondan yapmışlar ona da az çimento koyduklarından kabarıp kabarıp sökülmüşlerdi. Çukur çukurdu her yer. Sonuç olarak köpek bile yatmazdı oraya. Nitekim işçiler de yemeklerini artık orda yemiyorlardı. Herkes azık çıkınını geldiğinde öğleyin neresi gölge olabilecekse oraya asıyordu. İşte «patron» kal, dediği zaman ona bu odayı vermişti.

— Aha burda yat. Gece de kiremit fırınlarını ateşle çift yevmiye vereyim.

Yorganını boru gibi dürüp omuzuna atıp gelmişti. Lime lime olmuş yorgan kirden görünmüyordu. Odayı iyi kötü temizleyip yorganını da attıktan sonra işinin başına dönmüştü. Akşam olunca

türlü böcekler ondan önce yerleşmişlerdi. O gece pek uyuyamadı kaşıntıdan.

Bir kardeşi daha varmış, büyüğüymüş. Köyünün en güçlü delikanlısıymış. Atak oğlanmış. Bir keresinde delikanlılarla bir tepsi baklavasına iddiaya girmiş: Bir eşeği ön ayaklarını yerden kesinceyedek arkasından, kasıklarından tutup kaldırasıya. Kaldırırım demiş. Kaldırmış. (Kendi anlattığına göre) Bağarsakları kopmuş, ölmüş.

Kazım, patronun oğluydu artık. Kendini öyle görüyordu. Onun için de kıraldan da kıralcı kesilmişti. Patron da onu gerçekten benimsemişti. Evlendirmeyi bile düşünüyordu. Fabrikasında çalışan kızlardan birini alıvermek istedi. Çingeneler mahallesinde oturan Saniye'yi.

İyi kızdı. Maya gibiydi bembeyaz teni vardı. Fabrikadaki gençlerin içini gıcıklardı. Pek cilveliydi ya bakma. Çingeneler mahallesinde durdu mu hayır gelmez. Belki kız bile değildir. Zaten eşek eti yediklerini söylüyorlardı. Bizim Dilsiz bikeresinde eşeği keserlerken görmüş. Herkese yayıp duruyordu. İki elinin şehadet parmaklarını kulaklarının ardından başının üstüne çıkararak eşek taklidi yapıyordu.. Sonra kesme, etini doğrama ve yeme taklidi... İnandırmak için de yukarıyı, Allah'ı göstererek yemin ediyordu.

Bazı çöp çatmayı sevenler yol gösteriyorlardı. Diyorlardı ki, bir kere öncelikle muayene ettirirsin. Bozuk mu sağlam mı anlarsın? Ondan sonra dereden iki teneke su getirir bigüzelce yıkanır, üç yudum kendin içer, üç yudum da ona içirirsin. Bi hocaya da acık para verir üç yol Kuran hatım ettiriverdin mi günahı münahı kalmaz. Deredekileri de kasabanın içinden geçen pis su.

Ne dedilerse de Kâzım'ın kulağına girmedi gayri. Dedikodular Saniye'nin de kulağına gitmiş ama hiç belli etmemişti. Sanki hiç duymamış gibi davrandı. Ama baya da umutlanmıştı zavallı.

Kazım uzun süre köye gitmedi. Patronu ona oğlu gibi bakıyordu. «Urba, babuç bile alıveriyordu. Daha ne isterim diyordu. Sonra bir gün babası çıkageldi. Patrona yalvardı, oğlunu kandırsın da köye yollasın diye. O da kırmadı:

— Babandır oğlum, Git elini öp barış, dedi.

Baba oğul öpüştüler. Bundan sonra Kazım yine köyden gidip gelmeye başladı. Yevmiye hep üç buçuk. Birkaç yıl sonra beş lira

olabilmişti. Çevrede birsürü tuğla ocağı vardı. Gel iyi yevmiye verelim diyorlardı ya o gitmiyordu. Ama ardı arası kesilmiyordu tekliflerin. Yedi lira diyorlardı. Gayri dayanamayıp kaçtı.

Patron sinirlenmişti. Besle kargayı oysun gözünü. Önce onu kandıran patronu utandırdı. Aldı geldi oğulluğunu.

— Utanmadın mı lan kaçmaya?

Hiç karşılık vermedi. Eğdi boynunu sustu. Şimdi artık iyice uysallaşmıştı. Yani büyüklerin deyimiyle akıllanmış, oturuşmuştu. Öyle ki yazları, gündüz patıronuna akşam üzere işten çıktıktan sonra da harmanda babasına yardım ediyordu.

Hava hücumu varmış gibi bir telaş bir alarmla geldi patıron :

— Çabuk fırınların altına girin, sigortacılar geliyor.

Acele İzmir'li usta, Karabıyık, Kazım usta, çamurcusu kalıpçısı hepimiz girdik fırınların altına.

— Ben çıkın deyinceyedek sakkına dışarı çıkayım demeyin. Yoksa mâfederim sizi!

Makinayla iş yapılan bölümün işçilerinden de en gereklileri kalmak koşuluyla çoğu kendine bir delik bulup sıvışmışlar. Koca işyerinde kala kala beşon kişi görünüyordu iş başında. Sanırım yasaya göre belli bir sayıdan az işçi çalıştıran işveren de onları sigortalı yapmak zorunda değil.

Epeyce dinlendik fırının altında. Sigara içtik, gevezelik ettik. Keşke hergün böyle sigortacı gelse de dinlensek diye gülüştük.

— Haydi çıkın gayri tehlike geçti.

— Nasıl patıron iyi saklandık mı?

— Aferin iyi. Hep böyle olun. Bir daha gelirse gene aynı şeyi yapın. Gelince ben size haber veririm.

— Gine mi gelirler Patıron?

— Gelirler

— Niye, diye sordu Kazım.

— Bunlar işçilerden para kesmeye geliyor. Ne kadar çok işçi olursa o kadar çok para kesebilir. Sigorta parası.

— ......?

— Devlet mi bunlar patıron?

— Onun gibi birşey.

—Madem öyle bunların benim kazancımda bedavadan gözleri var ha? Vay anasını vay. Bizim canımız çıksın akşamadek beş lira alacağız diye. Bunlar gelsinler beleşe konsunlar. Kazandıklarımızda ne hakları varmış be Ağa? Tanımam etmem birini de. Anamın oynaşı değil babamın gardeşi değiller. Biliyorlar mıymış bizim burda çalıştığımızı? Kim deyivermiş onlara be Ağa?

— Ne bileyim oğlum? Bir ihbar eden vardır herhalde.

— Vay namızsızlar vay. Bu memlikatta da amma ciğersizler var be. İhbar edince ne kazancınız olacak deyuslar.

Patron sinsi sinsi gülüyordu.

Dergi ve Gazetelerde

Mehmet BAYRAK

Faşizme kitle tabanı hazırlama açısından yeni ders kitapları

İlk, orta ve yüksek okulların bütünüyle yeni öğretim dönemine geçtikleri bugünlerde, başta öğretmen okulları olmak üzere tüm eğitim kurumları üzerinde oynanan oyunlardan sonra - önceki konumlarıyla da büyük çapta eleştiriye açık olan - ders kitaplarına yönelen oyunlar, eğitim sorununa yeniden bütün yoğunluğuyla tartışma gündemine getirdi.

Sözü edilen kitaplar enine boyuna incelendikten, irdelendikten sonra kamuoyu önüne daha iyi sergilenecekler kuşkusuz. Kitapların henüz her yere ulaşmayışından ve ders proğramlarının geçen yıllara göre tümüyle değiştirilmesinden doğan sıkıntılar, güçlükler bir yana, içerikçe de bu kitapların uygulanırlığına kuşkuyla bakılıyor. Yeni kitapların «MC felsefesi ve mantığına göre düzenlendiğini» söyleyen eğitimci ve yazarlar, «bu kitapları okutacak öğretmenlerin büyük çoğunluğunun Atatürk devrimlerine inanmış kişiler» ve ilerici insanlar olduklarına dikkati çekiyorlar.

TÖB-DER yöneticilerinin konuya ilişkin açıklamalarının yanısıra, konuyla ilgili kimi kuruluşlar ve ilerici basın da konuya dikkati çekiyor ve eleştiriler getiriyor.

Şükran Ketenci, Cumhuriyet gazetesinde (18 Ekim 1976) konuya ilişkin bir yazısında, bir durum değerlendirmesi yapıyor ve dört eğitimci - yazarın görüşlerine yer veriyor.

Sözkonusu eğitimci - yazarlardan **Dursun Akçam,** özetle şunları söylüyor: **«Özü, içeriği ve biçimi ile çağdışı bir ideolojinin ve değer yargılarının ürünü. Bu kitaplar, bugünün Türkiye gerçeğine, dünya gerçeğine ve öğrenci gerçeğine de ters düşmektedir. Bu kitaplar ayrıca 50 yıllık Cumhuriyet eğitimi geleneğine ve Atatürk devrimlerinin temel ilkelerine de ters düşmektedir. Bu kitaplarla öğrencileri canlı hayatın içinden çekip mezarlıklarda dolaştırmak istemektedirler.»**

Talip Apaydın, böylesi bir **«eğitim yoluyla, yönü geriye dönük çağdışı bir kuşak yetiştirilmek istendiğini»; Tahsin Yücel**'se, bu kitaplarda **«bağnazlığın totemciliğe, yandaşlığın işbirlikçiliğe kadar vardırıldığını»** söylüyor.

Yücel, detaylı irdelemesinde, lisenin ilk sınıfı için hazırlanan edebiyat kitabına değinirken şöyle diyor: **«(Bu kitabın yazarı) ne yapıp yapıp Banarlılardan, Kabaklılardan söz etmenin bir yolunu bulurken, yazım yaşamımızda adı bile geçmeyen Cemil Meriç'i Malik Aksel'i ünlü ve değerli denemecilerimiz arasında sayarken, bir Sabahattin Eyupoğlu,bir Vedat Günyol, bir Nadir Nadi'nin adını bile anmıyor. Ülkemizin en ünlü romancılarını sıralarken, Orhan Kemal, Yaşar Kemal'i bile yok sayıyor.»**

Halis Kurtça da, eski - yeni tüm okul kitaplarına yeniden eğilinmesi gerektiğini vurguluyor.

Bu arada başka eğitimci ve yazanlar da, sözkonusu kitapları çeşitli yönleriyle ele alıp oynanmak istenen korkunç karanlık oyunu sergilemeye çalıştılar.

Satı Erişen, «MC'nin Edebiyat Kitabı» konulu yazısında Mehmet Kaplan'ca hazırlanan «Lise 1 Edebiyat» kitabı üzerinde duruyor ve bu kitaptaki tutarsızlık, yanlışlık çarpıklık, sakatlık ve gerilikleri sergiliyordu. Şu sonuca varıyordu Erişen: «Kitap, seçtiği metinlerle, verdiği bilgilerle, sorduğu sorularla öğrencilere, düşünsel hiçbir çaba harcamadan verileni olduğu gibi alıp kabul eden, yazgıcı; dolayısıyla çağdışı bir ruh ve kafa yapısı kazandırmaya göneliktir.»

Bu kitabın, metinleriyle, diliyle, yazımıyla, içerliğiyle ve yöntemiyle yararlı olacağını belirten Erişen, şöyle noktalıyordu yazısı-

nı: «Yazık oldu, dört milyon Türk çocuğuna.» (Cumhuriyet, 23 Ekim 1976)

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, soruna daha çok dil ve kültür açısından yaklaştığı **«Türkçülük mü Arapçılık mı?»** konulu yazısında: «yeniden Arapça sözcüklere dönmenin, yeni yeni kendini bulan ve oluşan Türk diline ve dolayısıyla Türk kültürüne ihanet» olduğunu yazıyordu. (Cumhuriylt, 24 Ekim 1976)

İlhan Selçuk'sa bu alanda hazırlanan «tuzaklar»dan sözederken şöyle diyordu: «Ortaokul ve lise ders kitaplarından çıkarılan örnekler korkunçtur. Çocuklarımızı çağdışı bir kafayla geriye dönük insanlar biçiminde yetiştirmek için hazırlanan tuzaklar, orta öğrenimi ağ gibi sarmıştı. Geriye dönüş hırs ve özlemlerinin ülke eğitimindeki araçları, okul ders kitaplarıdır.»

Konur Ertop da, daha önce soruna YAY-KUR'un edebiyat öğretimi açısından eğilmiş ve Reha Oğuz Türkkan'la Mehmet Kaplan'ın katıldığı bir proğramdan giderek şu sonuca varmıştı:

TV ve Radyo aracılığıyla öğretim yapan YAY-KUR'un edebiyat derslerinde, cihan hâkimiyeti, Bozkurtçuluk gibi kavramlardan bol bol söz edilirken, 1950'lerden sonra Türk Edebiyatının bittiği gibi savlar da öne sürülüyor...» (Cumhuriyet, 2 Ekim 976)

Öte yandan **Türkiye Yazarlar Sendikası**, basına bir açıklama yaparak, tek kitap yöntemini eleştirdi ve sorunla ilgili devrimci kuruluşların işbirliği gereğine dikkati çekti. Açıklamada; «bu uygulama; okul kitaplarının içeriğini değiştirerek, yetişen yeni kuşakları, kendi düşünce doğrultularında eğitmek, daha doğrusu güdüp saptırmak amacına yönelmiştir» deniliyordu.

Bu aşamada demokratik kitle örgütlerine ve ilerici basına düşen görev, açıkça faşizme kitle tabanı hazırlamaya yönelen bu girişimi kamuoyunun göz önüne sermek, oynanmak istenen korkunç ve karanlık oyunu boşa çıkarmak, oynatmamaktır.

T.D.K. ödülleri ve bir klik

Türk Dil Kurumu ödülleri, hemen her yıl öteki ödüllerden farklı yankılar yaratır. Bu yankılar çok yönlüdür genellikle. Türk Dil Kurumu Ödül Yönetmeliğinden başlar, ödül verilen sanatçılara ve ürünlere dek uzanır. Ancak bu yılki yankılar, tüm önceki yıllardan farklı bir görünümündeydi. Sanatçı ve yazarların çok önemli bir bölümü sonuçları olumlu karşılarken, belirli bir klik ağızbirliği etmişçesine

aynı şeyi söylüyordu. Yazın çevrelerinde daha çok Kemal Tahir'ci olarak bilinen bu grup, öteki ödülleri genellikle olumlu karşılarken «roman» dalında verilen ödülü **«süpriz»** ve **«şaşırtıcı»** olarak niteliyordu. Fethi Naci, Selim İleri ve Naci Çelik'ti, bu dalda verilen ödül karşısında şaşıran.. Ve ödülü, **«Kanlıderenin Kurtları»** romanıyla **Dursun Akçam** almıştı. Üstelik başkaları bu dalda verilen ödülü **«olumlu süpriz»** olarak nitelerken, şaşakalmışlardı üstteki arkadaşlar.. Ve işin daha da ilginç yanı, görüşlerini kanıtlayacak, destekleyecek hiç de önemli dayanaklar getirmiyorlardı. Olumlu, olumsuz yönleriyle öz, bildiri, dil, anlatım, kurgu özellikleri gösterilmek yerine, karakuşi bir bakış ve önyargıyla bir sanatsal ürün hiçlenmeye çalışılıyordu. Bildiğimiz, gördüğümüz kadarıyla bu ögelerden gidilerek yargılanır bir sanatsal ürün. İyiniyetlilik, dürüstlük, nesnellik bunu gerektirir; inandırıcılık da böyle sağlanır.. Yoksa yadırganır, garipsenir insanlar...

«Ne Cahit kaldı, ne Buket, ne fıskiye»

Cahit Sıtkı Tarancı'yı böyle anıyor bir şiirinde Can Yücel. (Baharla Ölüm Koşmaları; Ölüm ve Oğlum)

13 Ekim 1976, **Cahit Sıtkı**'nın 20'nci ölüm yıldönümüydü. Bu nedenle **Politika** ve **Cumhuriyet** gazeteleriyle **Milliyet Sanat Dergisi** özel sayfalar ayırdılar Tarancı'ya. Sözkonusu sayfalarda Tarancı üstüne incelemelere, çeşitli sanatçıların Tarancı'ya ilişkin anılarına, Tarancı'nın kimi mektuplarına ve şiirlerine yer veriliyordu. (Bkz. Cumhuriyet; 9 Ekim 1976/Politika, 13 Ekim 1976 (Milliyet Sanat Dergisi, 8 Ekim 1976)

Necati Cumalı Cumhuriyet'te **«Şiirin Üzgün Nöbetçisi»** olarak nitelediği Tarancı'nın «Otuz Beş Yaş Şiiri»nin öyküsünü anlatıyor. Aynı sayfada sanatçının, Nazi Almanya'sına ilişkin izlenimlerini kapsayan ilginç bir mektubu da yer alıyor.

Politika gazetesindeyse **Vedat Günyol**'un Tarancı'yla ilgili anıları 1922'den başlayarak ve sanatçının Günyol'a gönderdiği bir mektup yer alıyor. Bu yazıda, sanatçının özel yaşamından ilginç kesitler var. Burada, sanatçının Günyol'un kızkardeşine sırılsıklam aşık olduğunu ancak içini bir türlü açamadığını öğreniyoruz sözgelimi. Şöyle diyor yazısının bir yerinde sanatçı için, Günyol: «Cahit Sıtkı, Diyarbakır topraklarından kopup İstanbul'lara kanat açmış, Türk şiirine soluk katmış, taze deyişler getirmiş. Bir büyük, bir içten şair olarak kalacak, gelecek kuşakların belleğinde.»

Aynı sayfada **Afşar Timuçin'in** bir yazısı var. Timuçin, **«yalnızlığın ve ölümün şairi»** olarak niteliyor bu yazısında Tarancı'yı. Şöyle sürdürüyor sözlerini: «C. S. Tarancı, ölümü umut yapacak kadar kaçmıştır bu dünyadan. Yalnız dünyadan değil, biraz da kendinden kaçıyordu. Kendi olanaklarıyla yaşamını kurar gibi, öylesine titiz, kendi olanaklarıyla yaşamını tüketiyordu.»

Adnan Binyazar, öz ve biçim bakımından Tarancı'nın şiirini irdelediği yazısında, sanatçıdaki ana theme'lere değinirken, değişik bir yaklaşımda bulunarak şöyle diyor:

«Bence Cehit Sıtkı'nın şiirinde -hemen her şiirinde- **beliren, ölüm korkusu değil, var oluşun gerçeğidir.** Ondaki ölüm, ölümün kendisinden öte, yaratılan bir duygu dünyasıdır. Ölümün şiire dönüşümüdür. Ölümün karşısına çoşkuyla koyduğu yaşam, sanki ölüme dönüş sürecidir. «Ne gün aslına dönecek bu ten?» diye sorar bir dizesinde. «Ten»in aslı taş, toprak, çiçek, su veya madendir. Gizemcilerin «varlık birliği görüşü, Cahit Sıtkı'da, şiirleşen bir öğedir. İnsan, sürekli dönüşümün (devr-i daim) bir «zerre»sidir. Cahit Sıtkı'nın şiiri, bu «zerre» oluş bilincine varan bir şiirdir. **Ozanın zaman zaman işlediği yalnızlık, karamsarlık, sığınma duygusu, yaşam sevinci... gibi theme'ler hep bu temel amaçtan kaynaklanır.»** (Milliyet Sanat, sayı: 200, s. 4)

Anılan sayıda S.K. Aksal, F.H. Dağlarca, M. Kemal, C. Külebi ve H. Taner'in anıları da yer alıyor.

Yukarıya alıntılanan tüm yargılarda gerçek payı var ve bunların tümü önemli bir özelliğini, yönünü vurguluyor sanatçının. Ancak Tarancı'yı bütünüyle tanımaya, anlamaya yetmiyor. Bilinerek, amaçlı olarak kaçırılmış bir yanı daha var okuyucunun gözünden. 28 yıla mahkûm Nâzım'a yanıp tutuşması, ona ağlamasıdır bu yanı.. 1947 yılında Bursa Hapishanesi'nde yatan Nâzım'a şöyle yanıyor:

BİR ŞEY

Bir şey ki hava gibi ekmek gibi su gibi
Lâzım insana lâzım onsuz yaşanılmıyor
Ana baba gibi dost gibi yavuklu gibi
Kalb titremeden göz yaşarmadan anılmıyor.

Bir şey ki gözümüzde memleket kadar aziz
Aşk ettiğimiz kendimize dert etiğimız
Adını çocuklarımıza bellettiğimiz
Bir şey ki artık hasretine dayanılmıyor.

Bir şey daha var yürekler acısı
Utandırır insanı düşündürür
Öylesine başka bir kalb ağrısı
Alır beni ta Bursa'ya götürür.

Yeşil Bursa'da konuk garip kuş
Otur denmiş oracıkta oturmuş
Ta yüreğinden bir türkü tutturmuş
Ne güzel şey dünyada hür olmak hür

Benerci Jokond Varan Üç Bedrettin
Hep kahpe felek ne oyunlar ettin
En yavuz evlâdı bu memleketin
Nâzım ağbey hapislerde çürür.

1947'de yazılan bu şiirin ancak ilk öbeğini yayımlayabilmiş o yıl. 1950 yılında DP seçimleri kazanınca da bütününü Orhan Veli'nin Yaprak dergisinde yayımlamış. Ancak ölümünden sonra toplanan şiirleri içinde alınmamış bu şiir, yayımcıca...

Nâzım Hikmet şu karşılığı vermiş Tarancı'ya:

Sevdalınız.................
On yıldan beri hapistir,
Yatar Bursa kalesinde.
Hapis amma, zincirini kırmış yatar,
En âlâ bir mertebeye ermiş yatar,
Yatar Bursa kalesinde.

Memleket toprağındadır kökü,
Bedreddin gibi taşır yükü,
Yatar Bursa kalesinde.
Yüreği delinip batmadan,
Şarkısı tükenip bitmeden,
Cennetini kaybetmeden,
Yatar Bursa kalesinde. (x)

(x) Fazla bilgi için bkz. ; Asım Bezinci: Özgürlük Ve Nâzım Hikmet; Bilimden Yana Sosyalizme Doğru, 1976, s. 245 ve Yeni A dergisi, Aralık-973